گەڕانەوە بۆ قورئان و سوننەت
بە تێگەیشتنی پێشینی ئوممەت
(٥)

حەرامکراوەکان

کە خەڵکی فەرامۆشی کردوون
پێویستە لێیان بە وریا بین

نوسینی
محمد صالح المنجد

وەرگێڕانی
کاوە اکرم سەنگاوی

پێداچونەوەی
م. صلاح الدین عبدالکریم

گەڕانەوە بۆ قورئان و سوننەت

بــە تێگەیشتنی پێشینی ئوممەت

﴿٦﴾

حەرامکراوەکان

کە خەڵکی فەرامۆشی کردوون و پێویستە لێیان بە وریابین

وەرگێڕانی

د.کاوە ئەکرەم سەنگاوی

پێداچوونەوەی

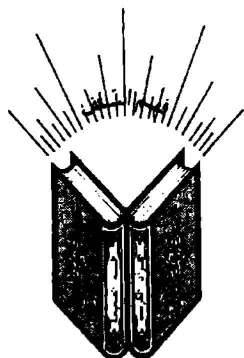
م. صلاحدین عبدالکریم

چاپی دووەم

١٤٣١ کۆچی

٢٠١٠ زاینی

بەرهەمەکانی

سایتی فیردەوس

Www.firdews.com

چاپی دووەم

١٤٣١ ك - ٢٠١٠ ز

زنجیرەی

گەڕانەوە بۆ قورئان و سوننەت

بە تێگەیشتنی پێشینی ئوممەت

(٦)

ژمارەی سپاردن

(٢٥٢٩)

چاپخانە

چاپخانەی زانا - شەقامی مەولەوی

وتەی سایتی فیردەوس

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إنَّ الحَمْدَ لله نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِه اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ.

أَمَّا بَعْدُ ...

فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيْثِ كِتَابُ اللهِ وَخَيْرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) وَشَرَّ الأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلُّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ وَكُلُّ ضَلالَةٍ فِي النَّارِ .

خوێنەری بەڕێز:

ئەم كتێبەی بەردەستت یەكێكە لە كتێبە ناودارەكانی «محمد صالح المنجد» بەناوی «محرمات التي إستهان بها الناس يجب الحذر منها» باس لە زۆرترینی ئەو بابەتانە دەكات كە لە شەریعەتی پیرۆزی ئیسلام دا حەرامكراون‌و لە ناو خەڵكی دا پشتگوێ خراون‌و فەرامۆش كراون.

وە هەر باسێكیشی هێنابێ بەڵگەی بۆ هێناوەتەوە لە قورئان‌و سوننەت بۆ ئەوەی خوێنەر لەسەر چاوڕۆشنی پێ هەڵگرێ‌و بە بەڵگەوە حەرامەكان بناسێ. وە ڕوونكردنەوەیەكی كورتیش داوە سەبارەت بە هەر بابەتێكی.

هەروەكو لە ناونیشانەكەیەوە دەردەكەوێ ئەوەی لەم كتێبەدا هاتووەو باسكراوە زیاتر ئاماژە بەو بابەتانە كراوە كە شەریعەت حەرامی كردووە بەڵام خەڵكی فەرامۆشیان كردووەو گوێی پێ نادەن.

خوێنەری بەڕێز:

کتێب و نوسراو ئەمانەتێکی خاوەنەکەیەتی لەلای خوێنەر، بۆیە پێویستە پارێزگاری لێ بکرێ‌و وەکو خۆی بخوێنرێتەوەو بە خەڵکی ڕابگەیەنرێ‌و کتومەت وەکو خۆی وەربگێڕێ‌و بخرێتە بەردەستی خوێنەر، هەر بۆیە دروست نی یە بە ناوی کتێبێکەوە شت بە خەڵکی ڕابگەیەنرێ‌و بدرێتە پاڵ ئەو کتێبەو لەو کتێبەش دا نەبێ‌و، دروست نی یە بۆ وەرگێڕ بە ئارەزووی خۆی یاری بە نوسراوی دانەر بکات‌و هەندێکی لاببات‌و هەندێ شتی بۆ زیاد بکات‌و تێکەڵی بکات لەگەڵ نوسراوی دانەردا، چونکە ئەوە دەبێتە خیانەت‌و ناپاکی کردن لەو ئەمانەتەو درۆو بوهتان کردنە بە دەم نوسەرەکەیەوە.

جا یەکێك لەو کتێبانەی ئەو خیانەتە گەورەی بەرامبەر کراوەو لە وەرگێڕانەکەی دا ئەمانەتەکەی نەپارێزراوەو درۆی شاخدارو بوهتانی باڵدار بە دەم نوسەرەکەیەوە کراوە ئەم کتێبەیە کە لە ٣٠/٦/ ساڵی ١٩٩٦ لە لایەن «پێشڕەو عبدالقادر»وە، وەرگێڕایە سەر زمانی کوردی بە ناونیشانی «حەرامە فەرمۆش کراوەکان»، ئەم وەرگێڕە لە سەرەتای چاپەکانی یەکەم دا سێ باسی گەورەو گرنگی لەم کتێبە دەرهێناو کتێبەکەی بە ناتەواوی خستۆتە بەر دەستی خوێنەران، ئەویش « باسی گۆرانی و مۆسیقاو وێنەگرتن» بوو.

جا کاتێك خیانەت‌و نا پاکیەکەی بۆ خوێنەران ئاشکرابوو، وە ڕەخنەی لێ گیراو بووە قسەوباسی خوێنەران، لە چاپی دووەم دا ئەو چەند باسەی خستەوە نێو کتێبەکەو لە پێشەکیەکەی دا هەوڵی دا بە بیانووی بێ سەرەوبەرەو بە پاساوی ناشەرعی پینەی خیانەتەکەی بکات‌و دەڵێ: ئەو سێ بابەتەی کە لە کتێبەکە دەرهێنراوەو باسنەکراوە هۆکارەکەی ئەوە بوو ڕاو بۆ چوونی هەندێ لە مامۆستیانم وەرگرتووەو بە باشیان نەزانی لەم زروفەدا ئەو باسانە وەربگێڕم.

بەڵام کاتێك کە ئەو باسانەی خستۆتە ناو کتێبەکەوە کۆمەڵێك خیانەتی تری کردووە، هەوڵی داوە سەرباسەکان نەقڵ بکات بەڵام ناوەڕۆکی وەرگێرراوەکە لەگەڵ ئەصڵی کتێبەکەدا زۆر دوورن لە یەکەوە. لەوانەی کە دەست کاری کردووە:

* باسی گۆرانی‌و موسیقا کە سەرەتا قسەکانی نوسەری هێناوەو پاشان قسەی «د.یوسف قەرزاوی» نەقل کردووەو لەگەڵ نوسراوەکەدا تێکەڵی کردووە، تاوەکو وای نیشان بدات کە ئەمە نوسەرەکە خۆی باسی کردووە.

* کاتێك باسی بۆیەکردنی سەرو ریش دەکات بە رەنگی رەش، وە کاتێك باسی وێنەگرتن دەکات، هەمان خیانەت دووبارە دەکاتەوە.

ئەمە سەرەرای ئەوەی کە بە هەوەسی خۆی دەست کاری وەرگێرانەکەی کردووەو چۆنی بۆ هاتبێ ئاوەها وەریگێراوە.

سەرچاوەی هەموو ئەو غەدرو خیانەتانە ئەوەیە کە ئەو بابەتانە لەگەڵ حەزو ئارەزو بەرژەوەندی خۆی‌و حیزبەکەی دا ناگونجێ‌و ترسی خودای لە دڵ دا نی یەو بیر لەوە ناکاتەوە کە سبەی لە قیامەت دا لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێت‌و لەسەر ئەو خیانەت‌و ناپاکیە موحاسەبە دەکرێت.

جا **سایتی فیردەوس** وەکو ئەرکی سەرشانی خۆی بە پێویستی زانی ئەو کتێبە وەرگێرێتەوە سەر زمانی کوردی‌و خوێنەر ئاشنا بکاتەوە بە ئەصڵی کتێبەکەو نوسەر چۆنی نوسیەوە ئاوەها بیخاتە بەر دەستی خوێنەری کورد زمان.

سەرەتاش لەم وەرگێرانەدا پێشەکی یەکمان نوسیەوە سەبارەت بە حەقیقەتی حەڵاڵ‌و حەرام، کە پەیوەست بوون پێیانەوە ئەرك‌و وەزیفەی سەرشانی ئینسانەو، تەنها زاتێکیش کە مافی ئەوەی هەبێ‌و شیاوی ئەوە بێ حەڵاڵ و حەرام دیاری بکات تەنها خودایەو بەس.

بۆیە ئامۆژگاریان بۆ هەموو خوێنەرێك ئەوەیە پێش وەخت ئەو پێشەکی یە بە وردی بخۆێنێتەوەو جوان دیقەتی لە سەرباس‌و دەرەنجامەکان بدات لە هەر برگەیەکی، وە لەو پێشەکیەدا هەر دێرێك کە بەگەورەی نوسرابێ یان خەتی بە ژێردا درابێ، ئەوا نەتیجەو ئەنجام گیریەکی زۆر گرنگە بۆ هەتا لێی تێنەگەیشتی بەسەری دا مەرۆ، چونکە ئەگەر لەو پێشەکیە تێبگەی وەکو خۆی ئەوجا بۆت دەردەکەوێ کە قسەکردن دەربارەی حەڵاڵ‌و حەرام هەروا کارێکی ئاسان نی یە کە خەڵکی ئەمرۆ چاو نەترسانە بە ئارەزووی خۆیان

دەم لە حەلاڵ كردن‌و حەرامكردن دەكوتن بۆ بەرژەوەندی‌و ڕازی كردن‌و گردكردنەوەی خەڵكی لە دەوروبەری خۆی‌و دەستەو تاقم‌و حزبەكەی .

وصلى الله وسلم على رسوله الامين، وءاله الطاهرين، وأصحابه الأكرمين ، ومن دعى بدعوته ، وعمل بسنته على فهم صحابته إلى يوم الدين.

پێشەکی وەرگێڕ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ئینسان پلەو پایەکی زۆر گەورەو بەرزو گرنگی هەیە،کەهیچ دروست کراوێکی نێو بونەوەر نایگاتێ ، ئەویش ئەوەیەکە هەرچی لە ئاسمان و زەویدا هەیە خوا بۆ ئینسانی مل کەچ کردووە کە سودی لێوەرگرێ و لەژیانی و گوزەرانی دونیادا لێی سود مەندبێ .

وەکو خوای پەروەردگار خۆی دەفەرموێ :-

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَكُمُ ٱلْبَحْرَ لِتَجْرِىَ ٱلْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ ﴾ (الجاثية: ١٢ - ١٣)

واتە:- هەر خوا خۆی دەریای بۆ ئێوە مل کەچ و ژێربارکردووە، تا بەفەرمانی خودا کەشتی لە ناویدا بگەڕێ بێ ئەوەی نقوم ببێ .. وە بۆ ئەوەی لەو بەخشش ونیعمەتانەی کە خودا دایناوە لەدەریادا ئێوە لیێ ی سود مەندبن .. وەهەرچی لە ئاسمان و زەویدایە، هەر هەمووی خودا بەمیهرەبانی خۆی بۆ ئێوەی دەستەمۆکردووە بۆ ئەوەی لەژیانی دونیادا لیێ ی بەهرەمەند بن .. ئا ئەمانە بەڵگەو نیشانەی ڕوون و ئاشکرای تێدایە بۆکەسانێ کە بیر بکەنەوەو بزانن کەحیکمەتی دروست بوونی ئەم بونەوەرە چی یە .

لەئایەتەکانی قورئاندا بەڵگەو نیشانەی زۆری تێدایە کەباس لەوە دەکات و ئەوە دەسەلێنێ کەئەم گەردوونەو ئەوەی لەم بونەوەرەدا هەیە، هەر هەمووی خودا لەپێناو مرۆڤدا دروستی کردووە و ژێرباری کردووە و، بەجۆرێك رێك خراوە و دانراوە لەگەڵ سروشت و ژیانی دا بگونجێ ، وەبەئەندازەو چۆنیەتی یەکی وەها دروست کراوە و بەدی هێنراوە کەژیانی مرۆڤی پێچاك و تەواو بێ .

وە هەرشتێك بۆژیانی ئینسان پێویستبێ و زەرورەتی ژیانی بێ خودا بۆی ئامادەکردووە ولەگەڵ سروشتی ژیانی دا گونجاندویەتی، وەهەرشتێك کەببێتە مایەی کۆسپ وتەگەرە و رێگر لەژیانیدا خودا لای بردووەو نەیهێشتووە.

لەوەوە دەردەکەوێ کە ئینسان ئەرکێکی گرنگ و کارێکی گەورە و وەزیفەیەکی پڕ بایەخی وای پێ سپێردراوە و لەسەر دانراوە کەهیچ شتێکی دیکەی نێوبونەوەر توانای هەڵگرتنی ئەو بارەو جێ بە جێ کردنی ئەو کارەی نی یە.

کەوابوو:-

ئەم ئاسمان و زەوی و بونەوەرەی کە لەخزمەت ئینسان دا دانراوە هەرواشتێکی گاڵتەو بێ سود نی یە هەروا بە خۆڕایی و بە بەتاڵ دروست نەبووە.

ئەم ڕاستی یەش لە چەندەها ئایەتی قورئاندا دەردەکەوێ :-

وەکو خوای پەروەردگار دەفەرموێ :-

﴿أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾﴾ (القيامة: ٣٦).

واتە: ئایا ئادەمیزاد وادەزانێ هەروا وازی لێ دەهێنرێت وبە خۆڕایی و بێ مەبەست دروست بووە.

وە لە جێگەیەکی تردا خودا ئاوا دەفەرموێ:-

﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَٰطِلًاۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلْمُفْسِدِينَ فِي ٱلْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ ٱلْمُتَّقِينَ كَٱلْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾﴾ (ص: ٢٧ -٢٨) .

واتە: ئێمە ئاسمان و زەوی و ئەوەی دەکەوێتە نێوانیانەوە، هەروا بە پوچ و بێ حیکمەت و هەوەنتەکاری دروست نەکردووە، ئەو بیرو باوەڕەی کەوا بزانێ بەبێ حیکمەت دروست بوون، ئەوە گومان و بۆچوونی بێ باوەڕانە، سزای سەخت بۆ ئەو بێ باوەڕانە هەیە لەئاگری دۆزەخدا.

وەلە عەدالەتی خودایە نابێ کافر و موسڵمان لەیەك ترازوودا دابنرێ و وەکو یەك و یەك سەرەنجامیان هەبێ، بۆیە دەفەرموێ:

ئەگەر بونەوەر بەبێ حیکمەت دروست بووبێ، ئەی ئایا ئەوانەی ئیمانیان هێناوەو کردەوەی باشیان کردووە، دەکرێ و دەگونجێ وەکو خراپەکاران مامەڵەیان لە گەڵدا بکرێ، دەشێ خوای حەکیم و کارزان چاکەکاران و خراپەکاران وەکو یەك تەماشا بکات و یەك حیسابیان بۆ بکات.

جائەگەر قیامەت و لێ پرسینەوە نەبێ و بە چاکەکار نەوێژرێ چاکەت کرد و بەخراپەکار نەوترێ خراپەت کرد ، مانای وایە وەك یەك تەماشاکراون و حیساب کراون، ئەوەش لەخوایەکی دادوەری داناو کارزان و حەکیم ناوەشێتەوە .

جاماداما : بونەوەر هەروا بەگاڵتەو بێ مەبەست نەخراوەتە خزمەتی مرۆڤەوە:

کەواتە:

حیکمەت و مەبەستێکی گەورەو پڕبایەخ هەیە، دەبێت مرۆڤ وەکو وەزیفەی سەر شانی خۆی جێبەجێی کات، وە ئەو وەزیفەیەش حەقێکی خوای پەروەردگارە و دەبێ ئادای کات.

وەکو خوای پەروەردگار دەفەرموێ:-

﴿ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾ (الدخان: ٣٨ -٣٩) .

واتە: ئێمە ئاسمان و زەوی و ئەوەی لەنێوانیان دا هەیە، هەروا بۆ گاڵتەو یاری دروست نەکردووە، دروستمان نەکردوون تەنها لە پێناو بەدیهێنانی هەقێکدا نەبێ، کە ئەو حەقەش ئەرك و وەزیفەی سەرشانی مرۆڤە ، بەڵام زۆربەی خەڵکی مەسئولیەتی سەرشانی خۆی نازانێ و درك بەوحەقیقەتەناکات بۆیە گومانی وادەبات کە بونەوەر بەبێ مەبەست دروست بوبێ .

﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ۗ وَإِنَّ ٱلسَّاعَةَ لَءَاتِيَةٌ ۖ ﴾ (الحجر: ٨٥)

واتە: ئاسمان و زەوی و ئەوەی لەنێوانیاندایە دروستمان نەکردوە تەنها لەپێناو هێنانەدی حەقێکدانەبێ،کەمرۆڤ دەبێ ئەو حەقە هەڵگرێ و جێ بەجێی کات، وەبێگومان قیامەتش دێ و لەسەر ئەو حەقەی کەبۆی دروست کرابوون مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێ و ئەوەی حەقەکەی جێ بەجێ ی کردبێ و بەجوانی ئادای کردبێ ئەوا خۆش بەختی و بەختەوەری و ئۆخ ژینی بۆ خۆی مسۆگەر دەکات ، بەڵام ئەوەی حەقەکەی بەجێ نەگەیاندبێ ئەوا بەدبەختی و چارەڕەشی و تاڵ ژینی بۆ خۆی دابین دەکات .

وە ئەو حیکمەت و مەبەستە گەورە و گرنگەی کەمرۆڤ لەپێناویدا دروست بووە و وەکو وەزیفەو ئەرکێکی پڕبایەخی سەرشانی خۆی دەبێ جێ بەجێی کات بریتی یە لە : بەندایەتی کردنی خوای پەروەردگار.

وەکو خوای پەروەردگار دەفەرموێ :-

﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ ﴾ (الذاريات: ٥٦) .

واتە: مرۆڤ و جنۆکەم دروست نەکردووە تەنها بۆ بەندایەتی کردنی خۆم نەبێ.

وە ئەم بەندایەتی کردنەش گەورەترین حەق و مافێکە کە خوای پەروەردگار لەسەر مرۆڤی دانابێ.

وەکو پێغەمبەر(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) بە (موعاذ)ی کوڕی (جبل)ی فەرموو، ئایا دەزانی مافی خوا لەسەر بەندەکانی چی یە؟ ئەویش وتی خواو پێغەمبەرەکەی باشتر دەزانن.

فەرمووی:-

«حَقَّ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ».

واتە: « حەق و مافی خوا لەسەر بەندەکانی ئەوەیە کەبیپەرستن و بەندایەتی بۆ بکەن و هاوبەشی بۆ دانەنێن »[١] .

کەوابوو:-

مرۆڤ هەتا ئەوکاتە ئەو شان و شکۆو پلەوپایە بەرزەی دەبێ و ئەو ڕێزو حورمەتەی دەپارێزرێ، کەحیکمەتی خولقێنراوی خۆی کە بەندایەتی کردنە بۆ خوا لە خۆی دا دێنێتەدی، وەئەو ئەرکەی پێ ی سپێراوە بەباشی جێبەجێی کات و بە جوانی ئادایکات .

---

(١)صحيح البخاري - (٩ / ٤٥٩)

ئەگەر نا بەهۆی لادان و سەرپێچی یەوە و بەهۆی کوفرو شیرك و بێ باوەڕیەوە دەچێتە ڕیزی ئاژەڵ و بگرە خراپتریش .

جامادام : ژیانی دونیا بۆ ئەوە بە مرۆڤ دراوە کەبەندایەتی خوای تێدا بکات :

کەواتە :-

ژیانی دونیا تاقە دەر فەت و مەیدانی تاقی کردنەوەی مرۆڤە و نەتیجە و ئەنجامی تاقی کردنەوەکەش لەقیامەتدا دەبینێ و دەست دەکەوێ، وە بابەتی ئەو تاقی کردنەوەیەش بریتی یە لەبەندایەتی کردنی خوا و تەنها پەرستنی .

جا لەوەوە دەردەکەوێ :

کەمرۆڤ بۆ ئەم ژیانە کورت و زوو تێپەڕەی دونیا دروست نەکراوە و بەدینەهێنراوە، بەڵکو بۆ ژیانێکی هەمیشەی نەبڕاوە خولقێنراوە کە لە دوا ڕۆژدا دەیبینێ، وەك ئەنجام و بەرهەمی ئەم ژیانی دونیایە، وەئەو ژیانە نەبڕاوەی قیامەتش دەکرێ بە دوو بەشەوە بە گوێرەی تاقی کردنەوەکەی ژیانی دونیا:-

یان بەهەشتی پڕنازو نیعمەتە بۆ ئەو کەسانەی بەندایەتی ڕاستەقینەیان بۆ خوا کردووە. وەیان دۆزەخی پڕ ژان و شینە بۆ ئەو کەسانەی بەندایەتیان بۆ خوا نەکردووە و بە تەنها ئەویان نەپەرستووە.

وە بەندایەتی و عیبادەتیش کە ئینسانی لە پێناودا دروست بووە:

ناوێکی گشتی و گشتگرە بۆهەموو کردارو گفتارێك کە کە ئەنجامدانیان خودا پێی خۆش بێ و لێی ڕازی بێ ، وە بۆ دورکەوتنەوە لە هەموو کردارو گفتارێك کە خودا پێی ناخۆش بێ و لێی ناڕازی بێ ، بەمەرجێ مەبەستی نێو دڵ لە کردن و نەکردنی ئەو شتانەش دا تەنها خودا بێ ، وە چۆنیەتی و شێوازی کردن و نەکردنەکەش لەگەڵ سوننەتی پێغەمبەردا﴿صلى الله عليه وسلم﴾ پێکاوپێك و تەبابێ .

وەئەو كردارو گفتارانەش كە ئەنجامدانیان خودا پێی خۆشە و لێــی ڕازیــە ئەوەیە:

ئەوەی خودا فەرمانی پێ‌كردبێ جێ‌بەجێ كرێ وئەوەی خوا قەدەغـەی كـردووە وازی لێ بهێنرێ . واتە گوێڕایەڵ و پابەندی دینی خودا بێ هەم بە عەقیدە و بیروباوەڕ، هەم بە كردارو گفتار.

جـا هـەركات پـەیڕەوی دیـن و بەرنامـەی خـودای كـرد و ئـەوەی خـودا فـەرمانی پێكردبوو جێ بەجێی كردو، ئەوەی خودا قەدەغەی كردبوو وازی لێ هێنا ، ئـەوا ئـەو پەڕی خۆشەویستی و ملكەچی بۆ خودا دەربڕیوە و خودای بە پەرستراوی خوێ داناوە و پەرستنی بۆ خودا ئەنجام داوە .

بەلاَم ئەگـەر ئینـسان پـەیڕەوی دیـن و بەرنامـەی غـەیری خـودا بـێ و ئـەوەی خـودا فەرمانی پێكردبوو جێ بەجێی نەكا و، ئەوەی خودا قەدەغەی كردبوو وازی لێ نەهێنا ، ئەوا خۆشەویستی و ملكەچی بـۆ خـودا دەرنـە بڕیـوە و پەرسـتنی بـۆ خـودا ئـەنجام نەداوە.

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝﴾ (الفاتحة: ٥) .

واتە : خودایە تەنها تۆ دەپەرستین بەجۆرێك ئەوەی تۆ پێت خۆش بێ و پێی ڕازی بـی جێ بەجێی دەكەین، وەئەوەی تۆ پێت ناخۆش بێ و لێی ناڕازی بی وازی لێ دێ نین و توخنی ناكەوین، وە هەر لە تۆش داوای كۆمـەكی دەكەین بۆ ئەوەی یارمـەتی دەرمـان بی بۆ تەنها پەرستی خۆت.

كەوابوو:

ئینسان ناتوانێ بەتەواوی ئەو بەندایەتی و عیبادەتە جێ بەجێ کات کە لەپێناویدا دروست بووە تاوەکو : ئەوپەڕی خۆشەویستی و ملکەچی بۆ خودا دەردەبڕێ، وە ئەو خۆشەویستی و ملکەچیەش وای لێ بکات گوێڕایەڵی تەواو بۆ خوای پەروەردگاری دەردەبڕێ و فەرمانەکانی جێ بەجێ بکات و توخنی حەرامکراوەکانی نەکەوێ .

جا ئینسان هەتا زیاتر پابەندی دینی خودا بێ و چاکتر جێ بەجێ کاری فەرمانەکان بێ و باشتر لە حەرامەکان دوورە پەرێز بێ، ئەوا تەواتر خۆشەویستی و ملکەچی بۆ خودا دەربڕیوە، بەوەش عیبادەتی کاملتری بۆ خودا ئەنجام داوە .

بەپێی ئەو باسەی پێشوو ئەتوانین بڵێین:

پابەندبوون بە حەڵاڵ و حەرامەکانی خوای پەروەردگارەوە، بەشێکە لەو عیبادەتەی کە ئینسان لە پێناوی دا دروست بووە:

وەکو خودا خۆی دەفەرمووێ :-

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ وَٱشْكُرُواْ لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ ﴾ (البقرة: ١٧٢) واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، لەو ڕۆزی یە پاك و سود بەخشانە بخۆن کەپێمان داون و سوپاس گوزاری بۆ خوا بکەن، ئەگەر بەڕاستی بەندایەتی بۆ ئەو دەکەن.

لێرەدا خوای گەورە دەفەرمووێ﴿ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ ﴾ واتە: ئەگەر ڕاست دەکەن عیبادەت و بەندەیی بۆ خوا دەکەن ئەوا دەبێ بە شەریعەتی خواوە پابەند بن و هەرچی خوا بۆی حەڵاڵ کردوون ئێوەش دەبێ بەحەڵاڵی بزانن و لێی بەهرەمەند بن و هەرچی خوا حەرامی کردووە دەبێ بە حەرامی بزانن و خۆتانی لێ بەدوور بگرن.

﴿إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۚ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ ﴾(يوسف: ٤٠)، واتە: حوكم ی حەق و دادپەروەری تەنها حوكمی خوایە كە شیاوی ئەوە بێ حەلاڵ و حەرام دیاری بكات، وە فەرمانی كردووە كە جگە لەو نەپەرستین و بەندایەتی بۆ كەسی تر نەكەین تەنها خۆی نەبێ.

لێرەدا خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۚ ﴾ باسی حاكمیەتی خۆی دەكات كە دیاری كردنی حەلاڵ و حەرام و فەرمان و نەهییە، پاشان پابەندبوونی ئێمەش بەو حاكمیەت و حەلاڵ حەرامەی كە خۆی دیاری كردووە بە عیبادەت و تەنها خواپەرستی وەصف كردووە، كە دەفەرمووێ :﴿أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ ﴾ وە فەرمانی كردووە كە جگە لەو نەپەرستین و عیبادەت بۆ كەسی تر نەكەین تەنها خۆی نەبێ.

جامادام:-

پابەند بوون بە حوكم و شەریعەت و حەلاڵ و حەرامی خوداوە عیبادەت و پەرستن بێ بۆ خودا.

كەواتە:-

پابەند بوون بەبەرنامە و حەلاڵ و حەرامی هەركەس و لایەنێكی دیكە بەندایەتی و پەرستن ئەنجام دانە بۆئەو كەس ولایەنە .

هەر وەكو خوای پەروەردگار باسی حاڵ وكرداری گاور و جولەكەمان بۆ دەكات كە یەكێك لە سەرەكیترین هۆكار و ناقۆلاترین پیشەیان و قێزەونترین سیفەتیان كە بووەمایەی كافربوونیان و لە رێگا دەرچونیان ئەوە بوو كە : حەلاڵ و حەرامی غەیری خودایان قەبوڵ كرد و بەرنامەی ژیانیان لە غەیری خوداوە وەرگرت و بەرنامەی خودایان پشت گوێ خست و ئەوەی بەدڵیان بوو هێشتیانەوە و ئەوەی بەدڵیان نەبوو لایان برد یان گۆڕیان و دەست كاریان كرد، تا بەو جۆرە حوكم و شەریعەتی خودایان لەكارخست .

وەكو خودا دەفەرموێ :

﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٣١﴾ ﴾ (التوبة: ٣١)

واتە: جولەكە و گاورەكان زاناو پیاو چاكەكانی خۆیانیان كردبوو بە خوا لەغەیری خوا، چونكە وكردبوویانیان بە فەرمانڕەوا و بەپێچەوانەی شەرعی خوا حەلاڵ و حەرامیان لێ وەردەگرتن ، وە (عسی)ی كوڕی (مریم)یشیان كردبوو بە خوایەكی تر لە غەیری خوا ، چونكە كردبوویان بە فریادگوزاری خۆیان، لە كاتێكدا داوایان لێ كرابووكە پەرستن و بەندایەتی تەنها بۆ یەك پەرستراو بكەن كە (الله)یە، چونكە غەیری ئەو هیچ پەرستراوێكی حەق نی یە كە شیاوی ئەوە بێ بپەرسترێت ، وە ئەو خودایە زۆر لەوە بەرزوو پاكتر و پیرۆزترە كە شەریك و هاوبەشی بۆ دابنرێ لە عیبادەت و پەرستن دا.

(عدي) كوڕی (حاتم) پێش ئەوەی موسڵمان بێ گاووربوو، كەگوێی لە پێغەمبەر(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)بوو ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە ، پێ ی سەیربوو كە چۆن زاناو پیاو چاكان دەكرێن بەخواو دەپەرسترێن، بۆیە وتی :-

((إِنَّا لَسنَا نَعبُدهم)) وتی :ئێمە عیبادەتمان بۆ زاناو پیاو چاكەكانی خۆمان نەكردووە تاوەكو بیان كەین بەخوا و بیان پەرستین .

پێغەمبەر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرموی:-

(أَلَيسَ يُحَرِّمُونَ مَاأَحَلَ الله فَتُحَرِّمونَهُ، ويحلون ماحرم الله فتحلون؟ قال، فقلت: بلى، قال ((فتلك عبادهم)))[1].

[1] رواه الترمذي، والبيهقي في الكبرى ١١٦/١٠، وحسنه الالباني في (غاية المرام).

واتە/ئایا ئەوان ئەوەی خوا حەڵاڵی كردوە حەرامی ناكەن و ئێوەش شوێنیان ناكەون و بەقسەیان ناكەن و بەحەرامی نازانن ؟ وە یان ئەوەی خوا حەرامی كردوە ئەوان حەڵاڵی ناكەن و ئێوەش بەقسەیان ناكەن و حەڵاڵی ناكەن؟))

ووتی:- بەڵێ.

پێغەمبەر فەرمووی ((ئا ئەوە عیبادەت كردن و بەندایەتی كردنی ئەوانە)).

ئیمامی (إبن تیمیة) (بەرەحمەت بێ) دەفەرموێ:-

(فقد بين النبي (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أن عبادتهم إياهم كانت في تحليل الحرام وتحريم الحلال، لأنهم صلوا لهم، وصاموا لهم، ودعوهم من دون الله، فهذه عبادة الرجل، وقد ذكر الله أن ذلك مشرك بقوله (لا إله إلا هو سبحانه عما يشركون))[1].

واتە: پێغەمبەر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ڕوونی كردۆتەوە كە عیبادەت و بەندایەتی كردنی گاورو جولەكە بۆ زاناو پیاو چاكەكانیان لەحەڵاڵ كردنی حەرام و حەرام كردنی حەڵاڵدا بووە، نەك لەنوێژو ڕۆژوگرتن بۆیان و پاڕانەوە لێیان، ئائەم گوێڕایەڵی كردنە بریتی یە لەعیبادەت و پەرستنەوە خوای گەورەش باسی كردووە كە شیرك و هاوبەش دانانە بۆ خوا وەكو دەفەرموێ ((لا إله إلا هو سبحانه عما يشركون)).

كەوابوو:

هەركەسیش هەمان كار و پیشەی ئەوان دووبارەكاتەوە و بە كوێرە ڕێچكەی خوار و خێچی ئەواندا ڕێبكات و ئەوان ئاسا دەستكاری حوكم و دەقە شەرعیەكان بكات و بەگوێرەی هەواو ئارەزوی خۆی و خەڵكی بڕیار لەسەر مانەوەی چەمك و زاراوە شەرعیەكان بدا، ئەوا هەمان حوكم و بڕیار كە بەسەر گاور و جولەكەدا چەسپی ئەمیش لووش دەدات و بەرەوكوفر و بێ باوەڕی پەلكێشی دەكات.

لەوەوە دەردەکەوێت :

کە غەیری خوا بە فەرمانڕەوا زانین بە جۆرێك کە بە شیاوی ئەوە دابنرێ حەلاڵ و حەرام دیاری کات، وە ئیعتقادبوون بەوەی کە غەیری خوا بۆی هەیە سەرچاوەی فەرمان و نەهی و شەریعەت و بەرنامە و یاسادانان بێ، یان شتێك کەخوا حەلاڵی کردبێ، ئەو بەحەرامی دابنێ یان بەپێچەوانەوە ، ئەوا بە (إله) کردنی ئەو کەس و لایەنەیە و عیبادەت و پەرستن ئەنجام دانە بۆیان .

بۆیە:ئا بەو جۆرەی کە وترا خوای پەروەردگار گوێڕایەڵی کردنی غەیری خۆی و پابەندبوون بەدین و بەرنامەیەکی تر جگە لەدین و بەرنامەکەی خۆی بەشیرك و هاوبەش بۆ خودانان ناوبردووە.

وەکو دەفەرموێ :-

﴿وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾﴾ (الأنعام: ١٢١)، واتە: ئەگەر گوێڕایەڵی بێ باوەڕان بن و پابەندی حەلاڵ و حەرامی ئەوان بن، ئەوا ئێوەش وەکو ئەوان دەبن بە موشریك .

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تُطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾﴾ (آل عمران: ١٠٠)، واتە: ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە ئەگەر گوێڕایەڵی کۆمەڵێك لەگاورو جولەکە بکەن لەحەلاڵ و حەرامدا و پابەندی دینی ئەوان بن ئەوا لەدین و ئیمان پاشگەزتان دەکەنەوە و کافر دەبن .

*** خوای پەروەردگار فەرمانی پێ کردوین کەبێ باوەڕبین بە حوکم و بەرنامەو حەلاڵ و حەرامی غەیری خۆی و غەیری خۆی بە فەرمانڕەوای خۆمان نەزانین، ئەگەر نا بەکافر بێ باوەڕ حیساب دەکرێین نەك بە موسڵمان و باوەڕدار.**

وەك لەم ئایەتەدا دەردەکەوێ :-

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَن يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾﴾ (النساء: ٦٠) .

واتە: ئایا نابینی کەسانێك هەن گومانی ئەوە دەبەن و بانگەشەی ئەو دەکەن و لاف و گەزافی ئەوە لێدەدەن کە ئیمان و باوەڕیان هەیە بەو قورئانەی کە بۆ تۆ دابەزیوە و بە ئەوانەش کەلەپێش تۆوە دابەزیوە ، لەگەڵ ئەوەشدا دەیانەوێ دادگەری خۆیان بەرنەوە بۆ لای تاغوتەکان و دەیانەوێ پابەندی حوکمی غەیری خوا بن و غەیری خوا دەکەنە فەرمانڕەوای خۆیان، لە کاتێکدا خوا فەرمانی کردوە پێیان کە کافربن بە حوکم و بەرنامەی غەیری خۆی و داوای کردووە لێیان کە حوکم و بەرنامەی غەیری خۆی قەبوڵ نەکەن ، چونکە شەیتان بەهۆی حوکم و بەرنامە دەستکردەکانی مرۆڤەوە دەیەوێ گومڕایان کات و لە ڕێگەی بەندەی و خواپەرستی کە بەشێکی پەیڕەویکردنە لە حوکمی خوا وێڵیان کات و بەرەو شیرك وکوفر کە بەشێکی پەیڕەوی کرنە لە حوکمی غەیری خوا پەلکێشیان کات .

کەوابوو:

هەرکات ئینسان بەو شێوازە ژیا کە خودا داوای لێ کردووەو پابەندی حەلاڵ و حەرامی دینی خودا بوو، هەم بە عەقیدە و بیروباوەڕ، هەم بە کردارو گفتار، ئەوا ئەو کاتە عیبادەت و بەندەیی بۆ خودا ئەنجام داوە.

بۆیە پێویستە ئینسان حەلاڵ و حەرامی خودا قەبووڵ کات و پێی ڕازی بێ و ئەوەی خودا حەلاڵی کردوە بەحەلاڵی بزانێ و ئەوەش خودا حەرامی کردوە بە حەرامی بزانێ، ئەگەر نا سەری لەو کوفرو بێ باوەری و شیرکەوە دەردەچێ کە گاورو جولەکەی لەوش دا.

وه هەروەها پێویسته بەکرداریش بۆ حەلاڵ و حەرامی خودا یەکلابێ و ئەوەی خودا فەرمانی پێ کردوه جێ بەجێی کات و ئەوەی وا حەرامی کردوه وازی لێ بهێنێ، ئەگەر نا سەری لە تاوان و سەرپێچی و مەعصیەتەوە دەردەچێ .

بۆیە مرۆڤ گەر بیەوێ تەنها خودا پەرست و موەحید بێ و لەشیرك و بێ باوەڕی بە دووربێ، ئەوا پێوسته تەنها خودا بە پەرستراو بزانێ بەوەی تەنها ئەو بە شیاوی ئەوە بزانێ کە حەلاڵ و حەرام دیاری کات و بێ باوەڕ بێ بە هەموو دەستورو یاسا و بەرنامەیەك کە حەلاڵ و حەرام دیاری دەکات بە پێچەوانەی دینی خودا.

وه هەروەها بۆ ئەوەی بە تەواوی بەندایەتی بۆ خوا بکات و حەق و مافی تەوحیدو یەکخواپەرستیەکەی بدات، ئەوا پێویسته هەڵس و کەوتەکانی ژیانی بەگوێرەی ئەو دین و بەرنامەو حەلاڵ و حەرامە بێ کە خودا بۆ ئینسانی دیاری کردووه، لە ژیانی خێزانیدا ،لە مامەڵەو کڕین و فرۆشتنیدا، لە قسەکردن و نان خواردنیدا، لە تەعامول و هەڵس وکەوتیدا ، لە جل و بەرگ و پۆشاکیدا، لەڕۆشتن و ڕێکردنیدا، هەرهەموو بە گوێرەی ئەو ڕێنمایانە بێ کە خودا وەکو یاساو ڕێسا و شەرع بۆی دیاری کردووه .

بەڵام ئەگەر ئینسان بە کردار بە پێچەوانەی بەرنامەی خوا جوڵایەوە یان لە هەندێکا وابووە کە خودا داوای کردووه، بەڵام لە هەندێکی تردا وا نەوبوو، یان بەشێکی ژیانی بە گوێرەی شەرع بوو، بەڵام بەشێکی تری بەپێ ی هەواو ئارەزوی خۆی یان خەڵکی تربوو ، ئەوا بە تەواوی بەندایەتی بۆ خودا نەکردووه و حەق و مافی تەوحیدەکەی نەداوە و یەکخواپەرستیەکەی نەقص و ناتەواوە، وه بەگوێرەی دوری لە شەرع و نزیکی لە تاوان تەوحید و یەکخواپەرستی یەکەی لاوازو دەبێ، چونکە لە هەموو بەشەکانی ژیانیدا بەو شێوازە نەژیاوە کە خوا بۆی دیاری کردووەو داوای لێ کردووه .

جا خوای پەروەردگار ئاین و بەرنامەیەكی بۆ ڕەوانە كردوین تاوەكو ئێمەش پەیڕەوی بكەین و هەڵس وكەوتەكانی ژیانمانی پێ ڕێك بخەین و بیكەینە بەرنامەی ژیانمان و حەڵاڵ و حەرامی لێ وەربگرین، بۆئەوەی ئەو مەبەستە بەدی بهێنین كەخوای پەروەردگار ئێمەی بۆ بەدیهێنانی خەلق كردووە،كەبەندایەتی كردن و پەرستنیەتی بەتاكو تەنها.

وەتەنها دین و بەرنامەیەكیش كە خوا پێ ی ڕازی بێ كە بەندەكانی پەیڕەوی بكەن و حەڵاڵ و حەرامی لێ وەرگرن ئاینی پیرۆزی ئیسلامە جگە لەو هیچ بەرنامەو دینێكی تری پێ قەبوڵ نی یە و لێی ڕازی نییە .

وەكو دەفەرمووێ :-

﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا﴾: واتە : ڕازیم كە دینی ئیسلام بەرنامە و یاساو ڕێسای ژیانتان بێ .﴾ (المائدة: ٣) .

﴿ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾ ﴾ (آل عمران: ٨٥) ، واتە هەركەس دین و بەرنامەیەكی تر جگە لە ئیسلام قەبوڵ كات و شوێنی بكەوێ و یاسا و دەستووری ژیان وحەڵاڵ و حەرامی لێوە وەرگری ، ئەوا لێی وەرناگیرێ و لێی قەبوڵ ناكرێ و لە قیامەتیشدا لە زەرەرمەندان دەبێ .

وەكو خوای گەورە دەفەرموێ :

﴿ قَالَ ٱهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًۢا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ ٱتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾ ﴾. (طه: ١٢٣- ١٢٤) .

جاكـە لـە مـنـەوە ڕێنمـایی و بەرنامـەی ژیانتـان بـۆ هـات پێویـستە پـەیڕەوی لـەو بەرنامەبکەن و شوێنی ئەو دینە بکەون کـە تـەنها خـودا بەشـیاوی پەرسـتن دادەنـێ، ئەوسا ئەوەی پەیڕەوی لە ڕێنمایی من بکات و ئەو عیبادەتەی کە بۆی دروسـت بـووە جێ بەجێ کات ئەوا نە لەدونیا گومڕا ئەبێ و سەرگەردان ئەبێ، وە نەلـە قیامـەتش دوچاری بەدبەختی و سزا ئەبێ.

وەهەرکەسیش لەو ڕێنمایی و بەرنامەی من ڕوو وەرگێرێ وئەو عیبادەتەی کە بـۆی دروست بووە وازی لێ بهێنێ ، ئەوە لە دونیادا بەچارەڕەشی و تاڵ ژینی ژیـان بەسـەر دەبات ، وەلە قیامەتیش سزاو ئازاری بەئێش چاوەڕێ ی دەکـات و بـە کـوێری خـودا حەشری دەکات .

وەکو وتمان تەنها دیـن و بەرنامەیـەکیش کـە خـودا پـێ ی ڕازی بـێ کە بەندەکانی پـەیڕەوی بکـەن و حـەڵاڵ و حـەرامی لـێ وەرگـرن ئـاینی پیرۆزی ئیسلامە جگە لەو هیچ بەرنامـەو دینێکـی تـری پـێ قـەبوڵ نـی یە و لێـی ڕازی نییـە ئەمـەش لەبـەر ئەوەیـە کـە خـۆی مرۆڤـی دروست کردووە تەنها خۆیـشی مـافی ئـەوەی هـەیەو شـیاوی ئەوەیە کـە بـە فـەرمانڕەوا بزانـرێ و بەرنامـەی ژیـان دابنـێ و شەریعەت و یاسا دابڕێژێ و حەڵاڵ و حەرام دیاری بکات.

چونکە

*ئەم بونەوەرە و گەردوونە لەسەرەتاوە خوای پەروەردگار خۆی هێنایە بون بەهـەموو سیفەت و خاسیەتەکانی یەوە (الخالق).

پاشان مانەوەی ئەم بونەوەرە هەر بەدەستی خۆیـەتی هـەر ئـەو بـەڕێوەی دەبـات ، بەپێی یاساو ڕێسایەك کەخۆی بۆی داناوە (المدبر).

کەوابوو: بونەوەر بوون و نەبونی بەندە بە خواوە، ئەگەر خوا دروستی نەکردایە و خەلقی نەکردایە نەئەبوو، هەروەها مانەوەی بونەوەریش بەندە بەخواوە ئەگەر دەستی لێ بەردا لەناو دەچێ .

بۆیە:- هەروەك چۆن بوونی گەردوون و بونەوەر پێویستی بە خوای پەروەردگارە و بۆ پەیدابوونی پەکی لەسەر خوا کەوتووە بەبێ خوا نابێ:

بەهەمان شێوە:

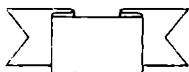
بەڕێوە چونی ژیانی بونەوەریش و بەردەوام بونیان پێویستی بە خوای پەروەردگارە و بۆ مانەوەیان پەکیان لەسەر خوا کەوتووە، ئەگەر خوا دەست لەبونەوەر بەردا ئەوا ناتوانن لەسەر ژیان بەردەوام بن و درێژە بەژیان بدەن .

سەرنج دەری ئەم گەردوونە جگە لەتەواوی و پوختی نایابی و بێ خەوش و خاڵی چیتر نابینێ، تەنانەت بۆ یەك دانەخەوش و ناتەواوی بگەڕێ نایدۆزێتەوە .

ئەگەر یەکێك لەم گەردوونە ڕامێنی تێدەگات چەند بە پوختی و نایابی خولقێنراوە و هەموو شتێك بە ئەندازەی گونجاوی خۆی لە شوێنی شیاوی خۆی دانراوە لەدروست بونیدا ئەو پەڕی دانایی و زانایی تێدا ڕەچاو کراوە.

وەکو خوای پەروەردگار خۆی دەفەرموێ :-

﴿ٱلَّذِي خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗاۖ مَّا تَرَىٰ فِي خَلۡقِ ٱلرَّحۡمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٖۖ فَٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ هَلۡ تَرَىٰ مِن فُطُورٖ ٣ ثُمَّ ٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ كَرَّتَيۡنِ يَنقَلِبۡ إِلَيۡكَ ٱلۡبَصَرُ خَاسِئٗا وَهُوَ حَسِيرٞ ٤﴾ (الملك: ٣ – ٤)، واتە: خاوەنی ئێوە ئەو زاتەیە کەحەوت ئاسمانی لەسەریەك دروست کردووە، وە لەناو دروستکراوەکانی خوا دا هیچ نارێکی و نا تەواویەك نابینرێ بەڵکو لەو پەڕی تەواوی و مەحکەمیدان، جا ئەگەر لەو ڕاستی یە گومانێکت هەیە چاو بگێڕەو

ببینه، بزانه هیچ نارێکی یەك دەبینی ؟، پاشان جار لەدوای جار چاو بگێرەوەو بڕوانە سەرەنجام چاوت بەزەبونی دەگەڕێتەوە و هیچ ناتەواویەك لەگەردووندا نادۆزێتەوە.

جا هەروەك چۆن لەدروست بوونی بوونەوەردا نارێکی وکرچ وکاڵی نابینرێ، بەهەمان شێوە ئەو بەرنامەو ڕێیسایەی کە بوونەوەر بەڕێوە دەبات وکراوە بەسیستەمی ژیانی بوونەوەر ناتەواوی کەم و کوڕی تێدانی یە.

هەروەها هەر وەك چۆن گەر لە دیاردە سروشتی یەکانی ئەم بونەوەرە هەرکەم و زیادیەك لە ئەندازە و قەبارەو خێرایی و چۆنیەتی و چەندێتی دا بکرێ، ژیان و وەزع تێك دەچێ، بەهەمان شێواز گەر بەئەندازەی نوکی دەرزیەك دەستکاری ئەو یاساو ڕێساو بەرنامەیە بکرێ کە خودا بۆ بەڕێوە چونی بونەوەر دایناوە ، ئەوا بە تەئکید نەك هەر حاڵ و گوزەران تێك دەچوو بەڵکو هەر لەسەرەتاوە دروست نەدەبوو.

کەوابوو: تێکڕای ئەم بوونەوەرە و گەردوونە بەجۆرێك دروست کراوە و هەڵخراوە و، بەشێوازێك هەڵدەسوڕێ و بەڕێوە دەچێ ، لەگەڵ ژیان و گوزەرانی مرۆڤدا گونجێنراوە و سازێنراوە، کە نەك هەموو بگرە گەر تەنها شتێك لەشتەکانیشی شێوە و چۆنێتیەکەی بگۆڕێ ژیان و گوزەرانی ئینسان تێك دەچێ.

جا هەروەك چۆن بونەوەر و گەردوون دروست بوون و بەرنامەی بەڕێوەچونی لەلایەن خواوەیە، بەهەمان شێوە مرۆڤیش هەروایە، مرۆڤ دروست بونەکەی لەخواوە سەرچاوەی گرتووە و بەهۆی ئەوەوە لەنەبونەوە هاتۆتە بوون، بەهەمان شێوە بەرنامەی بەڕێوە چونی ژیانیشی هەردەبێ لە لایەن خوداوە بۆ دیاری کرێ.

خوای پەروەردگار لە چەندەها شوێنی قورئاندا، ئەو ڕاستی یەی داوە بە گوێ ی خەڵکیدا کە هەروەك چۆن دروست بونیان لە خواوە سەرچاوە دەگرێ، بەهەمان شێواز

دەبێ حەڵاڵ و حەرامیان هەر لەخواوە بۆ دیاری بكرێ، وەبەرنامە و یاساكانی ژیانیان تەنها لەوەوە وەربگیرێ. وەكو دەفەرموێ :

﴿أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ﴾ (الأعراف: ٥٤)، واتە: ئاگاداربن دروست بوونی مەخلوقات و بەدیهاتنیان تەنها لەلایەن خوداوە رێك خراوە و بەدیهێنراوە ، بەهەمان شێواز بەرنامەی ژیان و حەڵاڵ و حەرامیشیان هەر لە لایەن خوداوە بۆ دیاری دەكرێ و بۆیان دەنێررێ .

جا مرۆڤ كە یەكێكە لەدروست كراوەكانی خودا، وە خوای پەروردگار سروشت و فیترەتێكی لە مرۆڤدا دروست كردووە، هەر بەگوێرەی ئەو سروشت و فیترەتەی كە لە مرۆڤدا هەیە خوای پەروەردگار دین و بەرنامەی بۆ ناردووە.

وە ئەو بەرنامەو دینەی كەخوا بۆرێكخستنی ژیانی ئینسان ناردوویەتی هەم لە گەڵ سروشت و فیترەتی مرۆڤدا گونجێنراوە، هەم لەگەڵ یاساو رێساكانی بەرێوەچونی گەردونیشدا سازێنراوە.

جاهەروەك پێشتر وتمان بونەوەر بەخۆی و وەزیفەكانی یەوە لەپێناو مرۆڤدا دروست بووە و بەدیهاتووە، جا هەركات مرۆڤ ژیان و گوزەرانی بەپێ ی ئەو بەرنامەو یاسایە بوو كەخوا بۆی داناوە ، ئەوا ئیش و وەزیفەی مرۆڤ لەگەڵ یاساو رێساكانی گەردوونیشدا سازگارو تەبا دەبن، بۆیە بونەوەریش خزمەت كاری مرۆڤ دەكات و لەبەرژەوەندی و سودی مرۆڤدا كاردەكات و هەڵدەسورێ .

بەڵام گەر مرۆڤ لە بەرێوەچونی ژیانیدا پەیرەوی بەرنامەیەكی تر بوو، وە لەژیان و گوزەرانیدا یاساو رێسایەكی تری بۆخۆی هەڵبژارد، ئەوا سەرەرای ئەوەی لەگەڵ سروشتی خۆیدا تێكگیران و بەریەككەوتن دروست دەبێ، ئیش و وەزیفەكەشی لەگەڵ

یاساو ڕێساکانی گەردوندا دژبەیەك و جیا دەبێ، هەر بۆیە بونەوەریش خزمەت کاری مرۆڤ ناکات و لەبەرژەوەندی مرۆڤدا کارناکات وهەڵناسوڕێ.

لەقورئاندا هەندێ نمونەی ڕۆشن هەن بۆ سەلماندنی ئەم باسەو ئەو ڕاستییەمان بەجوانی بۆ باس دەکات.

بۆ نمونە خوای پەروەردگار باسی (نوح)مان بۆ دەکات لە سورەتی(نوح)داو دەفەرموێ :

﴿ فَقُلْتُ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَٰرًا ﴿١٢﴾ ﴾(نوح: ١٠ - ١٢)

نوح فەرمووی : ئەی پەروەردگار بەقەومەکەی خۆمم ووت : داوای لێخۆش بوون لەپەروەرگارتان بکەن و بگەڕێنەوەو دەست لە خراپەو تاوان هەڵگرن.

ئەوجا (نوح) فەرمووی :- ئەگەر ئێوە باوەڕبهێنن و تەنها خودا بپەرستن و پەشیمان ببنەوە لەشەریك بۆ خودا بڕیاردان، ئەوا بارانتان پەیتا پەیتا و بەلێزمە بۆ دەبارێ، وە دارایی و منداڵی زۆرتان پێ دەبەخشێ، وەچەندین باخ و بێستانتان دەداتێ ، وەئاوی ڕوباری زۆرتان بۆ بەدی دێنێ .

(نوح) هۆشیاریان ئەکاتەوە کە هۆی بێ ڕۆزی و بێ پیتی زەوی و قات و قڕی و کەمی ئاو و باران و بەرەکەت ئەو شیرك و بێ باوەڕێ یە کە کردوویانە بە بەرنامەی خۆیان و لەسەری دەڕۆن .

بۆیە: ئەگەر مرۆڤ بەو جۆرە ژیا کە خوا داوای لێ کردووە و دین و بەرنامەی خوای کردە ڕێساو یاسای بەڕێوەچونی ژیانی خۆی ئەوا هەموو بوونەوەر (خۆر و مانگ و

ئاو و باو و باران) و تەواوی ئەو شتانەی کە لە دەوروبەریدان هاوکاری لەگەڵ دەکەن و لەبەرژەوەندی مرۆڤ دەجولێنەوە و کاردەکەن.

بەڵام ئەگەر بەو شێوەیە نەبوو کەخودا داوای کردووە و لەسەر ڕێساو بەرنامەی یەکخواپەرستی نەجولایەوە و شیرك و کوفری پەیڕەوکرد ، ئەوا لەبری ئەوەی باران ببارێت بەسەریاندا ، بەرد دەبارێتو دەبێتە هۆی مەرگ، وەکو قەومەکەی (لـوط)، وەلە جیاتی ئەوەی باران ببارێت ببێتە مایەی ژیان بۆ مرۆڤ و درەخت ، دەبارێت و دەبێتە مایەی غەرق و تیا چوون وەکو قەومەکەی(نوح).

کەواتە:-

ئیش و کاری بونەوەر و مرۆڤ پەیوەندی توندوتۆڵی پێکەوە هەیە و ناتوانرێ ئیشەکانیان لێك دابڕنرێ، بۆیە ئەو یاساو ڕێسایەی بۆ بەڕێوەچونی بونەوەر و ژیانی مرۆڤ دادەنرێ پێویستە سازێنراو گونجاوبن لەگەڵ یەکتر و دژبەیەك و جیا نەبن .

جا لەبەر ئەوە :-

پێویستە هەموو لایەنەکانی ژیانی مرۆڤ بەگوێرەی سیستم و یاساو بەرنامەیەك ڕێبکخرێ، کەهەم لەگەڵ سروشتی مرۆڤ خۆی دا بگونجێ، هەم لەگەڵ یاساو ڕێساکانی گەردونیشدا بسازێ .

دیارە ئەمەش کەسێك دەتوانێ ڕێکی بخات و ئەنجامی بدات کەسروشتی هەردووکیان (مرۆڤ و گەردوون)ی لەپێش چاوبێ .

جا تەنها کەسێك کە سروشتی (مرۆڤ و گەردوون)ی لەپێش چاو بێ و ئەم سەرو ئەوسەری گرتبێ کەسێکە کە:-

خاوەنی عیلم و زانستێکی بێ سنوری وابێ کەدەوری هەموو شتێکی گرتبێ و شتێك نەبێ لە عیلم و زانستەکەی دەرچێ، وەخاوەنی تواناو دەسەلاتێکی ڕەهای وابێ کەهیچ شتێك لەسنوری دەسەلات و توانای قوتاری نەبێ .

چونکە:

عیلم و زانستە بێ سنورەکە پێویستە: بۆ ئەوەی هەم عیلم و زانستی بەسروشتی مرۆڤ و گەردوون هەبێ، هەم عیلم و زانستی بەسەر هەموو ڕێگاکانی ژیان دا هەبێ، تاوەکو بزانرێ کەکام بەرنامە و ڕێسا بۆ مرۆڤ گونجاوە بۆ ئەوەی هەم لەگەڵ سروشتی مرۆڤ بگونجێ، هەم لەگەڵ سروشتی گەردوونیش بسازێ، وەتاوەکو بزانرێ لەسەرجەمی هەموو ئەو ڕێگایانەی لەدونیادا دێنە بەردەمی مرۆڤ کامیان گونجاو لەبارە بۆ مرۆڤ و لەگەڵ سرۆشتیدا تێك ناگیرێ .

وەهەروەها دەسەلات و تواناکەش پێویستە: تاوەکو بەهۆیەوە وابکات ئەو سروشتەی کەمرۆڤ و گەردوونی لەسەر دروست بوون بەردەوام بمێننەوە و نەگۆڕێن، تاوەکو لەگەڵ بەرنامە و ڕێساکاندا گونجاوی و سازگاری بپارێزن پێویستی بە گۆڕان نەبێ .

جا لەبەرئەوەی :-

مرۆڤ ئەو علم و زانستەی کەهەیەتی سنوردارە و ناتەواوە، وە هەموو ڕێگاکانی ژیان شارەزا نی یە و لیێ ی شاراوەیە، تەنانەت نزیکترین ساتی داهاتویشی لەبەر چاو نی یەو چەندین بەربەستی لەڕێدایە، وە عیلم و زانستی تەواوی بەسەر سروشتی مرۆڤدا نی یە و لیێی بێ ئاگایە:

بۆیە :-

ناتوانێت لەسەرجەمی ئەو هەموو ڕێگایانەی ژیانیدا ڕێگای گونجاو و لەبار بدۆزێتەوە و دەست نیشانی بکات کە هەماهەنگ و گونجاو بێ لەگەڵ سروشتی مرۆڤدا.

سەرای ئەوەش، مرۆڤ عیلم و زانستەكەی ناتوانێت پەی بەهەموو یاساو ڕێساكانی گەردوون بەرێت و دركی سروشتی تاك تاك و سەرجەمی گەردوون بكات، بۆیە ناتوانێ بەرنامەیەك بۆ ژیانی مرۆڤ دابنێ لەگەڵ سیستەم و یاساكانی گەردونیشدا بیسازێنی و بیگونجێنێ.

كەواتە مرۆڤ زانستەكەی ناتەواوە چونكە:-

هەم پەی بەرێگای گونجاو نابات لەسەرجەمی ڕێگاكانی ژیان، وەهەم زانستی بەسروشتی خۆی و گەردوون نی یە و سروشتی ئەو دوانەی لەپێش چاو نی یە.

كەوابوو:- مرۆڤ بەهیچ شێوەیەك ناتوانێ بەرنامەی ژیان بۆمرۆڤ دابنێ و ڕێگای گونجاو بۆ مرۆڤ دیاری بكات لەكاتێكدا خۆی هیچ شتێك دەربارەی ئەو ڕێگایە نازانێ.

جالەبەر ئەوە :-

تەنها ڕێگە چارەی مرۆڤ ئەوەیە هەر وەك چۆن دروست بوون و سروشتاندنی لەخواوەیە، بەهەمان شێوە دەبێ دین و بەرنامەی ژیانیشی هەر لە خواوە بۆ دیاری كرێ.

❊ هەر لەبەر ئەمە بوو :-

هەرلەگەڵ دابەزینی (ئادەم و حەوا) بۆ سەرزەوی، خوای پەروەردگار بەرنامەو شەریعەت و یاساو ڕێسای ژیانیشی بۆ دابەزاندن، كەدەبێت بەپێی ئەوبەرنامە خواییە ژیان بەرێ بكرێ و دەستوری ژیان تەنها لەخواوەوەرگیرێ.

﴿ قَالَ ٱهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًاۢ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّى هُدًى فَمَنِ ٱتَّبَعَ هُدَاىَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِى فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾ ﴾ (طه: ١٢٣ - ١٢٤) ،

دوای ئەوەی کە خودا فەرمانی دا بەدابەزینی (ئادەم و حەوا)، پاشان فەرموی :- جاکە لە منەوە ڕێنمایی و بەرنامەی ژیانتان بۆ هات پێویستە پەیڕەوی لەو بەرنامەبکەن و شوێنی ئەو دینە بکەون، ئەوسا ئەوەی پەیڕەوی لەڕێنمایی من بکات و ئەوەی من دیاریم کردووە بەو شێوازە ژیا ئەوا نەلەدونیا گومڕا ئەبێ و سەرگەردان ئەبێ، وە نەلە قیامەتیش دووچاری بەدبەختی و سزا ئەبێ. وەهەرکەسیش لەو ڕێنمایی و بەرنامەی من ڕوو وەرگێڕێ و پەیڕەوی بەرنامەیەکی تربێ ، ئەوە لە دونیادا بەچارەڕەشی و تاڵ ژینی ژیان بەسەر دەبات ، وەلە قیامەتیش سزاو ئازاری بەئێش چاوەڕێ ی دەکات و بە کوێری خودا حەشری دەکات.

بۆیە دەتوانین بڵێین :

هاوسازگاری و هاوگونجاوی لە نێوان بەرنامەی خواو سروشتی مرۆڤ شتێکی ڕوون و بێ چەندوو چوونە :

*** جا هەروەک چۆن:**

خوای پەروەردگار لەناو هەموو هەسارەکانی گەردوون دا زەوی بۆ مرۆڤ هەڵبـژاردووە، کەزەویش بە جۆرێك سازکراوە و هەڵخراوە، کەهەل ومەرجی ژیان و گوزەرانی ئینسان بڕەخسێنێ و سەرجەم پێداویستی یەکانی بۆ فەراهەم بهێنـی، کـەهیچ شـتێك نـی یـە مرۆڤ پێویستی پێ ی بێ و لەزەوی دا دەست نەکەوێ و بە جۆرێك کە مـرۆڤ پێویـستی بەوە نی یە ڕوو لە هەسارەیەکی تر بکات، وەهەر هەسارەیەکی تر هەڵبژێرێ ئەوا ژیان و گوزەرانی لێ تێك دەچێ، چـونکە لەگـەڵ پێکهاتـەی لاشـەی و بەدەنیـدا ناسـازێ و ناگونجێ.

بەهەمان شێوە:

لە ناو هەموو یاساو ڕێساكاندا خوای پەروەردگار بەرنامەو دینێكی تایبەتی بۆ مرۆڤ هەڵبژاردووە و دیاری كردووە، وە ئەو دیــن و بەرنامــەش بــەجۆرێك دانــراوە و نێــرراوە كەهەرچی خێرو خۆشی و بەرژەوەندی ئینسانە تێیدا ڕەچــاو كــراوە و دیــاری كــراوە و، ئینــسان بــەهاتنی شــەریعەت و بەرنامــەی خــوا ڕێ ی ســەرفرازی وعیزەتمەنــدی و بەختــەوەری و ئــۆخ ژینــی و خــۆش ژینــی ڕاســتەقینەی هەمەلایەنــەی پیــشاندراوە و گەورەترین چاكەی لەلایەن خواوە لەگەڵ كراوە و چاكترین نیعمەتی پێ بەخشراوە.

وە ئەو بەرنامەو شەریعەتەی خوا هــیچ شــتێكی نەهێــشتۆتەوە و باســی نــەكردبێ كــە مرۆڤ پێویستی پێــی بــێ و زەرورەتــی ژیــانی بــێ، بــەجۆرێك وردەكــاری لەشــتەكاندا كردووە و وردودرشتی ڕۆشن كردۆتەوە كەئیتر مرۆڤ پێویستی بەوە نی یە ڕوو لەدین و بەرنامەیەكی تر بكات ، بۆیە ئینسان گەر هەردین و بەرنامەیەكی تر هەڵبژێرێ ئــەوا ژیان و گوزەرانی لێ تێك دەچێ، چونكە لەگەڵ سروشــت و فیترەتــی دا ناســازێ و نــا گونجێ.

دیــارە ئــەوەش شــتێكی ئاســایی و گونجــاوە و لــە خــوای زانــا و بــەتوانا دەوەشــێتەوە كەبتوانێ شەریعەت و دین و بەرنامەیەكی تێرو تــەواو بــێ هەڵەوپەڵــەی وا بــۆ ژیــانی ئینسان دابڕێژێ كەهێندەی نوكی دەرزیەك كەم و كوڕی و خــوارو خێــچی تێــدا نــەبێ، وەهەرچــی خــودای زانــا و بــەتوانا فــەرمووبێتی و نــاردبێتی لــە لوتكــەی هەرەبــەرزی ڕاستی و دادگەریدایە، چونكە خــوای پــەروەردگار خــۆی ئینــسانی دروســت كــردووە و خولقاندووە، وەسروشت و فیترەتێكی لە مرۆڤدا سروشتاندووە، وەهــەر بــەگوێرەی ئــەو فیترەت و سروشتەی كەمرۆڤی لەسەر سروشتاندووە بەرنامەو شەریعەتی بــۆ نــاردووە، بۆیــە شــەریعەتی خــواو بەرنامەكــەی پــڕ بەپێــستی ژیــانی ئینــسانە و ســازگاری و

هاوگونجاوی لە نێوان بەرنامەی خواو سروشتی مرۆڤ شتێکی ڕوون و بێ چەندو چوونە.

هەروەها خوای دادگەر و حەکیم زۆر بەڕوونی و ڕاشکاوی ڕایگەیاندووە کە (شەریعەت و بەرنامەی خوا) و (سروشت و فیترەتی ئینسان) دوو ڕوی یەك حەقیقەتن و لەسەداسەد پێکاوپێك و گونجاوو وەك یەکن.

وەکو خۆی دەفەرموێ:-

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ ٱللَّهِ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾ (الروم: ٣٠)،

واتە: بە جوانی و پاکی ڕووبکە لەدین و بەرنامەی یەکخواپەرستی ، ئەودینەی کە خوا سروشتی خەڵکی لەسەر سروشتاندووە وگونجاندووە، دروست کراوەکانی خوا گۆڕانی بەسەردا نایەت بۆیە دین و بەرنامەی ژیانیشی نابێ بگۆڕدرێ ، ئا ئەوەش دین و بەرنامەی ڕاست و دروستە چونکە تەنها خودا بە پەرستراو دەزانێ و حەڵاڵ و حەرام لەوەوە وەردەگرێ، بەڵام زۆربەی خەڵکی نایزانن .

کەوابوو:-

(**شەریعەتی خوا**) و (**سروشتی خەڵکی**) هەردووکیان لەیەك سەرچاوەوە هاتوون و یەك خاوەنیان هەیە.

(**سروشتی خەڵکی**) دروست کراو و کردەوەی خوایە، وە (**شەریعەتی خوا**) ش فەرمان و فەرمایشتی خودایە، جابێگومان خودای زانا و بەتوانا **فەرمایشت** و **کرداری** کۆك و تەبان و دژبەیەك و جیانین .

كەواتە:-

حوكمی حەق و دادپەروەرانە تەنها حوكمی خوايە، هەروەها تەنها ئەوە كەشياو بێت شەريعەت و بەرنامەو حەلاڵ و حەرام دابنێ فەرمانی كردووە جگە لەو نەپەرستين، وە شەرع و دين وەرنەگرين تەنها لەوەوە نەبێت.

﴿ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ﴾ شەريعەت و بەرنامەی خودا گونجاوە و لەبارە لەهەموو ڕەوانگەيەكەوە، چونكەپێكاوپێك و هەماهەنگە لەگەڵ سروشتی مرۆڤ دا، وەشەريعەت و بەرنامەكەی لەلوتكەی هەرە بەرزی ڕاستی و دادگەری دايە ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾(الأنعام: ١١٥).

بەلاّم بەداخەوە﴿وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾﴾ زۆربەی خەڵكی ئاوەها دينی خوايان نەناسيووە، چونكە نەزانن، بۆيە حوكمی خوا – كەدروست كاريانە- ڕەت دەكەنەوە و حوكمی مرۆڤێكی دروست كراوی وەكو خۆيان هەڵدەبژێرن.

﴿أَفَحُكْمَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾﴾ (المائدة: ٥٠)،

واتە: ئايا حوكمی جاهيليەتيان گەرەكە؟! و دەيانەوێ كەسانی جاهيل و بێ دين بن بە فەرمانڕەوايان ؟!! بۆ كێ هەيە حوكمی لە حوكمی خوا باشتربێ؟! كێ فەرمانی لە فەرمانی خوا حەق ترە؟! .

بۆيە مەرج نی يە هەركەس ڕاست بويەوە پەی بەو حەقيقەتەی شەريعەتی خوابباتەوە، هەر وەك چۆن هەموو كەس سەر لەنهێنێ يەكانی بونەوەر دەرناكات، بەهەمان شێوە هەموو كەسيش هەست بەوە ناكات كەشەريعەتی خوا لەلوتكەی هەرەبەرزی

دادگەریداو، پەی بەوە نابات کەبەرنامەکەی ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ﴾(الأنعام: ١١٥) بۆیە حوکمی جاهیلیەت هەڵدەبژێرن و حوکمی خوا ڕەت دەکەنەوە.

جا ئەوکەسەی بیەوێ شەریعەت و یاسایەك بۆمرۆڤ دابنێ کەپێچەوانەی شەریعەت و بەرنامەی خوابێ، بۆئەوەی مرۆڤ بەرەو بەختەوەری و ئۆخ ژینی بەرێ، پێش هەموو شتێك و لە هەموو شتێك زەرورتر و ئاسانتر ئەبێ لەبیری ئەوەدابێ سروشت و فیترەتی مرۆڤ بگۆڕێ، تاوەکو بتوانێ لەگەڵ ئەو یاساو بەرنامە دەست کردەدا بیگونجێنێ.

دەرەنجامیش دووشتە، یان ئەوەتا دەوترێ دەتوانرێ سروشت و فیترەتی مرۆڤ بگۆڕرێ یان ئەوەتا ناتوانرێ، کە بوترێ ناتوانرێ ئەوا خۆی وەڵامی خۆی داوەتەوە.

بەڵام گەر بگوترێ دەتوانرێ سروشتی مرۆڤ بگۆڕرێ ئەوەش درۆیەکی گەورە و ئاشکرا و ناقۆڵایە، چونکە تەنها کەسێ کەبتوانێ سروشتی مرۆڤ بگۆڕێ، ئەوکەسەیە کە مرۆڤی دروست کردبێ کەزاتی (اللە)یە، وە خوای پەروەردگاریش بەڕاشکاوی ڕایگەیاندووە، ئەو سروشتەی کەخودا مرۆڤی لەسەر سروشتاندووە گۆڕانی بەسەردا نایەت.

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٣٠) ﴾ (الـروم: ٣٠)،

واتە: بە جوانی و پاکی ڕووبکە لەدین و بەرنامەی یەکخواپەرستی بکە، ئەو دینەی کەخوا سروشتی خەڵکی لەسەر سروشتاندووە وگونجاندووە، دروست کراوەکانی خوا گۆڕانی بەسەردا نایەت، کەوابوو دین و بەرنامەی ژیانەکەیشی نابێ گۆڕانی بەسەردا بێت، ئا ئەوەش دین و بەرنامەی ڕاست و دروستە چونکە تەنها لەلایەن خواوە

داڕێژاوە و لەگەڵ سروشتی مرۆڤ دا گونجاوو سازێنراوە، بەڵام زۆربەی خەڵکی ئاوەها دینی خوایان نەناسیووە، چونکە نەزانن.

کەوابوو:-سروشتی مرۆڤ گۆڕانی بەسەردا نایەت، هەر لەسەرەتاوە چۆن دروست بووە هەروا دەمێنێتەوە.

جامادام نەگۆڕێت : هەردین و بەرنامەو یاساو شەریعەتێکیشی بۆ دابنرێ کەپێچەوانەی دینی خوابێ ئەوا پێچەوانەی سروشت و فیترەتی مرۆڤیشە.

بۆیە:- هەرگیز مرۆڤایەتی لەسایەی بەرنامەو یاساو شەریعەتە مرۆڤ کردەکان نەحەساوەتەوە و تۆخەی لەژیانی نەکردووەو ڕووی لە بەختەوەری نەکەوتووەو خۆش بەختی مسۆگەر نەکردووە، بەڵکو مرۆڤیان بەرەو هەڵدێری بەدبەختی و تاریکایی کوفرو گێژاوی شیرك و زۆنگاوی تاواندا بردووە و سەرەنجامیش لە ناو لیتاوی چارەڕەشی و تاڵ ژینیدا گیریان خواردووە و فەوتیان کردووە.

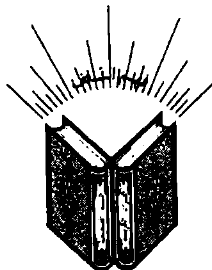
لەکۆتایی دا:

داواکارم لە خوای بەبەزەیی و بە ڕەحم کە لەم کارەماندا بە ئیخلاص و ئەو مەبەست بوون بەهرەمەندمانی کردبێ و.... بە ئیتباع و شوێنکەوتنی پێغەمبەرەکەی ڕێزدارمانی کردبێ ..... وە لە پیسایی ڕیاو غەیری ئەو مەبەست بوون خاوێنمانی کردبێ و..... لە کوێرە ڕێچکەی بیدعەو شوێنکەوتنی غەیری پێغەمبەرەکەی ڕزگارمانی کردبێ .

داواکارم لەخوای بەرزو پیرۆز بەردەوامان کات لەسەر تەنها پەرستنی خۆی وتەنها شوین کەوتنی پێغەمبەرەکەی وتەنها پەیڕەوکردنی دینەکەی، وەوامان لێبکات ئەوەی ئەو بەحەرامی داناوە بەحەرامی بزانین‌و توخنی نەکەوین، وە ئەوەی ئەو حەڵاڵی کردووە بەحەڵاڵی بناسین و لێی بەهرەمەندبین.

وەداواکارم لێی بمان پارێزێ ولەوکەسانەمان نەکات کەبەپێ ی هەواو ئارەزوی خۆیان و بەگوێرەی بەرژەوەندی شەخصی و مەزهەبی و حزبی دەم لەحەلاڵ وحەرام دەکوتن، وە بۆ بەرژەوەندی دونیای خۆیان حەرام حەلاڵ دەکەنو حەرامیش حەلاڵ دەکەن، وە دین بەپێی تەقلیدی کوێرانەی مەزهەبیانە و شوێنکەوتنی ناحاڵیانەی حیزبیانە پیادەدەکەن ، وەقورئان وسوننەت بەگوێرەی بۆچونی ڕزاو تەپیوی خۆیان تەفسیر دەکەن ... وە لێکدانەوەیان بۆئەو دوانە گوێ بەپێشینی چاکەی ئوممەت نادەن.. خوای گەورە لە هەناسەی ژەهراوی و شوبهەی بۆگەناوی ئەو جۆرە کەسانە بماپارێزێو وامان لێ نەکات وەکو ئەوان بەرژەوەندی دونیایی حەق و ناحەقمان لێ تێکەڵ بکات و لەئاست وتن و بیستنی حەق کەڕو کاسمانکات ....

وصلى الله وسلم على رسوله الامين، وءاله الطاهرين، وأصحابه الأكرمين ، ومن دعى بدعوته ، وعمل بسنته على فهم صحابته إلى يوم الدين.

قورئان و سوننەت

بە تێگەیشتنی پێشینی ئوممەت

کاوە اکرم سەنگاوی

٢٠ی رمضان.بەرامبەر ٢٠٠٨/٩/٢٠

پێشەكی نوسەر

إن الحمد لله ،نحمده ونستعينه ونستغفره ، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ، ومن سيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له،ومن يضلل فلا هادي له ،وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمدا عبده ورسوله.

خوای پەروەردگار كۆمەڵێك كردارو گفتاری لەسەر بەندكانی پێویست كردووەو فەرزی كردوە لەسەریان، بۆیە نابێ بەكەم تەماشاكرێنو كەمتەرخەمیان تێدا بكرێ، وەكۆمەڵێك سنوری داناوە بۆ ئەوەی لێی نەترازێن، بۆیە نابێ بشكێنرێن و سەرپێچیان تێدا بكرێ، هەندێ شتی پێویست كردووەو دەبێ جێ بەجێ كرێن، وەهەندێ شتیشی حەرام كردووەو نابێ دەستیان بۆ ببرێ .

وە پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ:

« مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلاَلٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَافِيَةٌ فَاقْبَلُوا مِنَ اللَّهِ عَافِيَتَهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ نَسِيًّا ». ثُمَّ تَلاَ هَذِهِ الآيَةَ (وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا)».

واتە: « ئەوەی كە خودا لە كتابەكەی دا حەلاڵی كردبێ، ئەوە حەڵاڵە، وە ئەوەش كە خودا حەرامی كردبێ ئەوە حەرامە، وە هەرشتێ كە خودا باسی نەكردبێو لێی بێدەنگ بووبێ، ئەوە لێ بووراوەو چاوپۆشی لێ كردووە، جا ئێوەش لێبوونو چاوپۆشی خودا وەربگرنو لێی سوودمەندبن، پاشان ئەم

ئایەتەی خوێندەوە کە خودا هیچی لە بیر نەچووە لە حەلاڵ و حەرام بوتانی دیاری کردووە »[1].

وە حەرامکراوەکانیش بریتین لە سنوورە قەدەغەکراوەکانی خودا، بۆیە پێویستە لەسەر بەندەکانیش سنورشکێنی نەکەن‌و توخنی حەرامکراوەکان نەکەون .

وەکو خودا دەفەرمووێ:﴿تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا﴾البقرة: ١٨٧

واتە: « ئەوەی کە حەرامکراوە سنوورەکانی خودایە و توخنی نەکەون ».

وە خودای گەورە هەڕەشەی سەخت و بەئێشی کردووە لەو کەسانەی کە سنوورەکانی خودا دەشکێنن‌و نزیکی حەرامەکان دەکەون.

وەکو خودا دەفەرمووێ:

﴿وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُۥ يُدْخِلْهُ نَارًا خَـٰلِدًا فِيهَا وَلَهُۥ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٤﴾﴾ النساء: ١٤

واتە: « هەرکەس لە فەرمانی خوداو پێغەمبەرەکەی دەرچێ و یاخی بێ و، وە سنورەکانی خودا ببەزێنێ و نزیکی حەرامەکان ببێتەوە، ئەوا خودا دەیخاتە ناو ئاگرێکەوە بە هەمیشەیی تێییدا دەمێنێتەوە، وە لەناو ئەو ئاگرەدا سزایەکی ڕیسواکەری بۆ هەیە ».

وە خۆپاراستن و دوورە پەرێزی لە حەرامکراوەکان و توخنەکەوتنیان پێویست‌و واجبە لەسەر موسڵمان .

بەڵگەش ئەوەیە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ:

---

(1)رواه الحاكم ٢/٣٧٥ وحسنه الألباني في غاية المرام ص: ١٤

«مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ ».

واتە: « هەر شتێكم لێتان قەدەغەكرد خۆتانی لێ بپارێزن، وەهەرشتێكم لێتان داواكرد، ئەوا بەگوێرەی توانای خۆتان جێ جێی بكەن »[1]

بەلاّم بەداخەوە هەندێ جار هەڵوێستی خراپ و نەگونجاو لە ناو خەڵكدا دەبینرێ بەرامبەر بە حەرامكراوەكان، هەندێ كەسی دەروون لاوازو هەواو ئارەزو پەرست و كەم علم و زانست، كاتێك گوێ بیستی حەرامكراوەكان دەبن‌و پیان ئەوترێ ئەوە حەرامە، دەست بەجێ هەراسان و بێ تاقەت و جارز دەبێ و سكالاّدەكات و دەڵێ، هەموو شتێك حەرامە، هیچیان نەهێشتۆتەوە هەمووی حەرامكراوە، ژیانتان لێ تالكردووین و دڵ و دەروونی ئێمەتان هەراسان كردووە، هیچتان پێ نی یە تەنها حەرام نەبێ، دین ئاسانەو بەو شێوە تەسك‌و تەنگەبەر نی یەو خوداش ﴿أرحم الراحمين﴾ە.

لەوەلاّمی ئا ئەوانەدا دەڵێین:

خودا چۆنی ویستبێ ئاوەها فەرمان دەردەكات‌و بریاردەدات، بۆ كەس نی یە بڕیاری خودا ڕەدبكاتەوە، وە خودا خۆی حەكیم‌و كارلەجێ یە و خەبیرو شارەزایە، بۆیە هەر شتێكی ویست و ئیرادەی لەسەری بێ حەلاڵی دەكات‌و هەرچیشی بوێت حەرامی دەكات، وە بنەمای بەندایەتی كردنی ئێمە بۆ خوداش ئەوەیە كە ڕازی بین بە هەر حوكم و بڕیارێ كە خودا دایبنێ و باسی كردبێ، بە تەواوی و بێ چەندو چوون قایل بین‌و گوێڕایەڵ بین .

(1)رواه مسلم : كتاب الفضائل حدبث رقم ١٣٠ ط. عبد الباقي

وە بڕیارو فەرمانو حوكمەكانی خودای پەروەردگار لە زانستێكی بێ سنورو حیكمەتێكی بێ ئەندازەو دادپەروەریەكی ڕەهاوە سەرچاوەی گرتووە، هەروا بە هەوەنتەكاریو گاڵتەو گەپو شەلَو كوێرم ناپارێزم نەهاتووە.

وەكو خۆی دەفەرمووێ:

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ ﴾ الأنعام: ١١٥

واتە: « گشت وتەكانی خوای پەروەردگار لە لوتكەی ڕاستیدان و درۆی تێدا نی یە، وە هەموو بڕیار و حوكم و حەلاڵ و حەرامەكانیشی لەو پەڕی دادپەوەریدان و ستەمی تێدا نی یە، بۆیە بڕیارەكانی گۆڕانی بەسەردانایەت».

وە خوای پەروەردگار ئەو بنەماو چەقو سورگەیەی بۆمان ڕوونكردوتەوە كە حەلاڵ و حەرامەكانی بە دەوردا دەسورێتەوە، كە دەفەرمووێ :

﴿وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ ﴾ الأعراف: ١٥٧

واتە: « ئەوەی پاك و سودبەخش بێ بۆیان حەلاڵ دەكرێ، وە ئەوەی پیس و زیانبەخش بێ لێیان حەرام دەكرێ ».

كەواتە: ئەوەی پاكو سوودبەخش بێ حەلاڵە، وە ئەوەی پیسو زیانبەخشبێ حەرامە .

وە دیاری كردنی حەلاڵ وحەرام مافی خوای پەروەردگارەو بە تەنهاش شایستەی ئەوە، جا بۆیە هەركەس ئەو مافە بە خۆی بدات یان كەسێكی

تـر بـه شايسـتەی ئـەو كـارە بزانـێ‌و حـەلاڵ‌و حـەرامی لێـوەرگرێ، ئـەوە كـافر دەبێ لە بازنەی ئیسلام دەترازێ.

﴿ أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَـٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ ﴾ الشورى: ٢١

واتـە: « ئـاخۆ ئەوانـە چـەند هاوبەشـێكیان بـۆ خـوا دانـاوە كـە شـەرع و حـەلاڵ و حـەرامیان بـۆ دیـاری دەكـەن، كـە بـەهیچ شـێوەیەك خـودا مۆڵـەتی بەشـتی وەهـا نـەداوە كـە غـەیری خـۆی حـەلاڵ و حـەرام دیـاری بكات ».

پاشـان دروسـت نـی یـە بـۆ هـیچ كەسـێك كـە قـسە لـە حـەلاڵ‌و حەرامـدا بكـات تـەنها زانـای شـارەزاو بـەتوانا نـەبێ بـە قورئـان و سـوننەت . وە هەرەشـەی ترسـانك كـراوە لـەو كەسـانەی بـەبێ علـم و زانـستی شـەرعی دەم لـە دیـاری كردنـی حـەلاڵ و حـەرام دەكـوتن، بـەبێ بەڵگـە فـەتوای حـەلاڵ و حەرام دەدەن .

﴿ وَلَا تَقُولُواْ لِمَا تَصِفُ أَلۡسِنَتُكُمُ ٱلۡكَذِبَ هَٰذَا حَلَٰلٞ وَهَٰذَا حَرَامٞ لِّتَفۡتَرُواْ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَۚ ﴾ النحل: ١١٦

واتـە: « لـە خۆتانـەوە ئـەوەی بەزمانتانـدا دێ بـە درۆو بـێ بەڵگـە مـەڵێن ئـەوە حەلاڵـەو ئـەوە حەرامـە، تـا لـەو ڕێگەیـەوە بتانـەوێ بـەدرۆ بەناوی خوداوە شت حەلاڵ و حەرام بكەن ».

وە ئـەو حەرامكراوانـەی كـە حـەرامێتیان بڕینراوەتـەوە باسـكراون لـە قورئان‌و سوننەت دا وەكو ئەوەی كە خودا دەفەرمووێ:

﴿ ۞ قُلۡ تَعَالَوۡاْ أَتۡلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمۡ عَلَيۡكُمۡۖ ﴾ الأنعام: ١٥١

واتــە: « ئــەی پێغەمبــەرﷺ پێیــان بڵــێ: وەرن بائــەو شــتانەتان بــۆ باس بکەم کە خودا لە قورئان دا حەرامی کردووە لەسەرتان ».

بەهــەمان شــێوە لــە سونەتیــشدا زۆرێــك لــە حــەرامکراوەکان باســکراوەو ئاماژەی پێدراوە، وەکو ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ :

« إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةَ وَالْخِنْزِيرَ وَالْأَصْنَامَ ».

واتــە: « خــوای پــەروەردگار کــڕین و فرۆشــتنی عــارەق و مــردارەوە بــوو و بەرازو بتی حەرام کردووە »[1].

« إن الله إذا حرم شــيئا حــرم ثمنــه ». واتـە: « هـەر شتێ کـە خـوای پـەروەردگار حەرامی کردبێ، قیمەتەکەشی حەرام کردووە »[2].

وە لــە بەشــێکی تــری ئایەتــەکانی قورئــان دا جــۆری تایبــەتی حــەرامکراوەکان بــاس دەکــات و بەتایبــەت ناویــان دێــنێ، کــە هەنــدێکیان پەیوەنــدی بــە خــواردن و خواردنــەوەوە هەیــە، وە هەنــدێکی تریــان پەیوەنــدی بــە ژیــانی هاوســەرگیریەوە هەیــە، بەشــێکی تریــان بــاس لــە کــڕین و فرۆشــتن دەکات .

بۆ نمونە ئەوەی دەربارەی خواردنە حەرامکراوەکان دەکات :

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ وَٱلدَّمُ وَلَحْمُ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ وَٱلْمُنْخَنِقَةُ وَٱلْمَوْقُوذَةُ وَٱلْمُتَرَدِّيَةُ وَٱلنَّطِيحَةُ وَمَآ أَكَلَ ٱلسَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى ٱلنُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا۟ بِٱلْأَزْلَٰمِ ۚ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ﴾المائدة: ٣

---

(١)رواه أبوداود ٣٤٨٦ وهو في صحيح أبي داود ٩٧٧

(٢)رواه الدارقطني ٧/٣ وهو حديث صحيح

واتـــە: « خـــواردنی ئـــەو شـــتانەتان لەســـەر حـــەرامکراوە گۆشـــتی مـــردارەوە بـــوو، وە خـــوێن، وە گۆشـــتی بـــەراز، وە هـــەر ئـــاژەڵێ لـــەکاتی ســـەربڕین دا نـــاوی غـــەیری خـــودای لەســـەر هێنـــرا بـــێ، وە ئـــاژەڵی خنكـــاو، وە ئـــاژەڵێ لێیـــدرابێ و گیـــانی دەرچـــووبێ، وە ئـــەوەی لـــە بـــەرزایی کەوتبێتـــە خـــوارەوەو مردبـــێ، وەئـــەوەی قۆچـــی لێـــدرابێ و گیـــانی دەرچـــووبێ، وە ئـــەوەی دڕنـــدە پـــەلاماری دابـــێ و لێـــی خـــواردبێ، مەگـــەر بەرلـــە گیـــان دەرچـــوونی فریـــای چـــەقۆ کـــەوتبێ و ســـەرتان بـــڕی بـــێ، وە هـــەر حـــەیوانێکیش بـــۆ بتـــەکان ســـەر بڕابـــێ، هـــەمووی حەرامـــەو قەدەغـــەکراوە لێتـــان، جـــا هەرکـــەس لێیـــان نزیـــك بێتـــەوەو لـــەو حەرامانـــە بخوات ئەوە بەڕاستی لە فەرمانی خودا دەرچووە».

وە خـــوای بـــەرزو بـــێ هاوتـــا باســـی ئـــەو ئافرەتانەشـــی کـــردەوە کـــە مارەکردنیان حەرامە، وەکو دەفەرموێ:

﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَٰتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَٰتُكُمْ وَعَمَّٰتُكُمْ وَخَٰلَٰتُكُمْ وَبَنَاتُ ٱلْأَخِ وَبَنَاتُ ٱلْأُخْتِ وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِىٓ أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ وَأُمَّهَٰتُ نِسَآئِكُمْ ﴾ النساء: ٢٣

واتـــــە: « حـــــەرامکراوە لەســـــەرتان مـــــارەکردنی: دایکتـــــان و کـــچەکانتانو خوشـــکەکانتانو خوشـــکی باوکتـــانو خوشـــکی دایکتـــانو کـــچی بـــراو کـــچی خوشـــكو ئـــەو ئافرەتانـــەی شـــیریان پێتـــان داوەو خوشـــکی شـــیری و دایکـــی خێزانـــەکانتان و کـــچی خێزانـــەکانتان کـــە لـــە مێردێکی ترە ».

وە هەروەها باسی کڕین و فرۆشتنی حەرامیشی کردووە، وەکو دەفەرمووێ :

﴿وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلۡبَيۡعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْۚ﴾ البقرة: ٢٧٥

واتە: « خودا کڕینو فرۆشتنی بۆ حەلاڵ کردوونو ڕیبا خۆری لێ حەرامکردوون ».

خوای پەروەدگار بەرەحم و بەبەزەییە بەرامبەر بەندەکانی، هەر بۆیە هەر شتێك کە پاكو سودبەخش بێ بۆمانی حەلاڵ کردووە، کە ئەوەندە زۆرو جۆراوجۆرن لە ژمارە نایەن، هەربۆیە خوای پەروەردگار حەلاڵەکانی بەدرێژیو وردەکارییەوە باس نەکردووە، لەبەر زۆری و لە ژمارە نەهاتنیان .

بەلاّم حەرامکراوەکان بە درێژیو وردەکاری باسکردووە، ئەمەش لەبەر کەمی و لە ژمارە هاتنیان، تاوەکو ئێمەش حەرامەکان بناسین و توخنی نەکەوین .

وەکو دەفەرمووێ :

﴿وَقَدۡ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيۡكُمۡ إِلَّا مَا ٱضۡطُرِرۡتُمۡ إِلَيۡهِۗ﴾الأنعام: ١١٩

واتە: « بە دڵنیاییەوە ئەوەی کە خودا لێی حەرامکردوون بەتەواوی بۆی ڕوونکردوونەتەوە، بۆیە پێویستە خۆتانی لێ بەدووربگرن و توخنی نەکەون، مەگەر کەسێ بێ دەرەتان بێ و لە ناچاری دەستی بۆ بەرێ ».

بەلاّم حەلاڵ کراوەکان بەگشتی حەلاڵکراون مادام پاكو سوودبەخشن، وەکو خودا دەفەرمووێ :

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُواْ مِمَّا فِى ٱلۡأَرۡضِ حَلَٰلٗا طَيِّبٗا﴾ البقرة: ١٦٨

واتە: « ئەی خەڵكینە بخۆن لەو رزق و رۆزیەی خودا داینـاوە لەسەر زەویدا بە حەلاڵی مادام پاكو سوودبەخشن ».

جا یەكێك لە رەحمەتەكانی پەروەردگار ئەوەیە: كە ئەصڵ بنەمای هەموو شتێ حەلاڵێتی یە و نابێ حەرام بكرێ هەتا بەڵگەیەكی شەرعی حەرامێتیەكەی نەسەلمێنێ . ئائەمەش لە سۆزو بەزەیی و میهرەبانی خوداوەیە، بۆیە پێویستە لەسەرمان گوێڕایەڵی فەرمانەكانی بین و سوپاس و شوكری بكەین .

هەندێ كەس كاتێك كۆمەڵێك لە حەرامكراوەكانی بۆ باس دەكرێ و حەرامەكانی بە وردی بۆ روون دەكرێتەوە دڵی تەنگ دەبێو، چارەی گرژ دەبێ دەربارەی ئەحكامەكانی شەرع و شەریعەت بەوە تۆمەت باردەكات كە هیچی نەهێشتوتەوە لە حەلاڵو هەمووی حەرامكردووە، جا سەرچاوەی ئەم قسانە لاوازی ئیمان و باوەڕەو، هۆكاری ئەو هەڵوێستانەش تێنەگەیشتنو ناحاڵیبوونە لە شەرع .

ئەم جۆرە كەسانە دەیانەوی هەرچی خودا حەلاڵی كردووە بە وردی بۆیان باسكرێ، تاوەكو قەناعەت بكەن كە دین ئاسانە. یان دەیانەوێ هەرشتێ پاكەو سوودبەخشە بۆیان ریزكرێ و بوترێ ئەمە پاكە و ئەوەش پاكە ئەوەش... تاوەكو دڵنیابن كە شەرع ژینی لێ تاڵ نەكردوون !!

ئەگەر كەسێك بەم شێوازە بیركاتەوە ئەوە نەك هەر حەلاڵو حەرام ناناسێ، بەڵكو لە دینیش زۆر ناحاڵیەو ئەلف و بێ ی دینیشی نەناسیوە، چونكە وەكو پێشتر ووتمان حەلاڵ كراوەكان ئەوەندە زۆرن لە ژمارە نایەن و بێ سنورنو ئەستەمە بتوانرێ باسكرێن و سنورداركرێن،

ئەوەش لەبەر ئەوەی هەر شتێ كە لەسەر زەویدا بوونی هەبێ ئەصڵ و بنەما بۆی ئەوەیە كە حەلاڵەو حەرام نی یە مەگەر بەڵگەیەكی شەرعی بیسەلمێنێ كە حەرامە .

بەلاَم حەرامكراوەكان كۆمەلێ شتی دیاری كراوو ناسراو سنووردارنو ئەوەندە زۆرو لەژمارە نەهاتوونین كە نەتوانرێ باسكرێن، بۆیە حەرامكراوەكان پێویستە بە ووردی باسكرێن و وردوو درشتی ڕوٚشنكرێ، تاوەكو خۆپارێزی لێ بكرێ و بزانرێ چۆنیش خۆپارێزیان لێ بكرێ .

بەلاَم ئەو قسەی وا خەڵكی كردوویەتیە بنیشتە خۆشەی سەرزاری و دەڵێن «دین ئاسانە »، وتەیەكی حەقە، بەلاَم زۆرجار بۆ مەبەستی خراپ بەكاردەبرێ«كلمة الحق يريد بها الباطل »، چونكە ئاسانی بەپێی حەزوو هەواو ئارەزوو بۆچوونی خەڵكی نی یە، بەڵكو بەگوێرەی ئەو بنەمایانەیە كە شەرع دیاری كردووە.

پێویستە بزانرێ كە جیاوازیەكی زۆرگەورە هەیە لە نێوان نزیك بوونەوە لە حەرامەكان بە بیانووی دین ئاسانەو، لە نێوان ئەو ڕوخسەتانەی كە شەرع داینـاوە وەكو كار ئاسانی، بۆنمونە:

«كۆكردنەوەی نوێژەكانو، كورت كردنەوەیان و بەڕۆژوو نەبوون لەكاتی سەفەر دا، وەمەسح كردن لەسەر گۆرەبیو، تەیەموم كردن لەكاتی نەبوونی ئاوداو، تەماشاكردنی ئافرەت بۆ مەبەستی خوازبێنیو، خواردنی مردارەوە بوو لەكاتی تەنگانەدا» ئائەمانە پێیان دەوترێ ڕوخسەتی شەرعی، شەرع خۆی ڕێگەی پێیان داوە، ئەم حاڵەتانە جیاوازن لەوەی كەسێك حەرامێ ئەنجام بداتو پاشان بیانووی بێ سەرو بەرە بێنێتەوەو بڵێ«دین ئاسانە ».

ئەوەی کە ماوە بوتری ئەوەیە: موسڵمان پێویستە بزانێ ئەو شتانەی کە خودا حەرامی کردوون، کۆمەڵێك حیکمەت و کارلەجێی تێدایە، لەوانە : ئەوەیە کە خوای پەروەردگار بە هۆی ئەو حەرامکراوانەوە بەندەکانی خۆی تاقی دەکاتەوە، بۆ ئەوەی دەرکەوێ کە چۆن کاردەکەن، بەپێی ئەوە کاردەکەن کە خودا پێی خۆشەو لێی ڕازییە یان بە پێچەوانەوە.

وە هەروەها حەرامکراوەکان یەکێکە لە نیشانەکانی جیاکردنەوەی ئەهلی بەهەشت و ئەهلی دۆزەخ، ئەهلی دۆزەخ ئەو کەسانەن کە لەناو ئەو حەرامکراوانەدا کە دەوری دۆزەخی داوە ڕۆچوون‌و غەرق بوون، وە ئەهلی بەهەشت ئەو کەسانەن کە ئارامیان گرتووەو دانیان بە خۆیان دا گرتووە لەسەر ئەو ناخۆشی و دەردەسەریانەی کە دەوری بەهەشتی داوە، خۆ ئەگەر ئەم تاقی کردنەوەیانە نەبوایە، ئەوە چاکەکارو خراپەکار لە یەك جودا نەدەکران .

کەسی بڕوادارو خاوەن ئیمان فەرمانەکانی خودا جێ بەجێ دەکات و خۆی لە حەرامکراوەکان دەپارێزێ، بەمەستی ئەجرو پاداشت و ڕەزامەندی خودا، بۆیە تەماشای ئەجرو پاداشتەکەی دەکات، نەك تەماشای قورسی‌و گرانییەکەی، هەر بۆیە عیبادەتی لەسەر ئاسان دەبێ.

بەڵام ئینسانی دڵ نەخۆش تەماشای قورس و گرانی و ناڕەحەتی عیبادەتەکان دەکات، نەك تەماشای ئەجرو پاداشتەکەی، بۆیە عیبادەتی لەسەر ناڕەحەت دەبێ و بۆی ناکرێ .

وه بــەهۆی وازهێنــان و دورکەتنــەوه لــە حــەرامکراوەکان ئینــسان لــە زەت و شــرینی عیبــادەت و ئیمــان دەچــێژێ، وه هەرکــەس لەبــەر خــاتری خــودا واز لە حەرامكراوێك بهێنێ، خودا بە شتێكی باشتری حەلاڵ بۆ پڕدەكاتەوه .

خوێنەری بەڕێز:

لــەم نوســراوەدا كۆمــەڵێك لــەو حەرامكراوانــە دەبــینی كــە حــەرام بوونیــان لەشــەریعەتی ئیــسلام دا ســەلماوه، وه لەگــەڵ باســكردن دا بەڵگــەی حــەرام بوونیان لە قورئان و سوننەت دا باسكراوه.

وه ئــەم حەرامكراوانــەش كەباســكراون لــەو حەرامكراوانــەن كــە زۆر بــڵاون لــە نــاو خەڵكیــدا و پــشتگوێ خــراون و زۆرێــك لــە موســڵمانان هــەڵگری ئــەم تاوان و سەر پێچیانەن .

وه لــە باسكردنیــشی مەبەســتم ڕونكردنــەوەی حــەق و ڕاســتی و ئامۆژگــاری و دڵــسۆزیە. داواكــارم لــە خــوای پــەروەردگار بــۆ خــۆم و برایــان و خوشــكانی موســڵمانم كــە هیدایــەتمان بــدات بــۆ حــەق و ڕاســتی و بــەردەوامان كــات لەســەری، وه ڕاگــرو دامــەزراومانكات لــە ئاســت ســنورەكانی و لــە سنورشــكێنی بمانپــارێزێ، وه لــە حــەرامكراوەكان بمانپــارێزێ و لــە خراپــە بــە دوورمانگرێ .

نوسەر

محمد صالح المنجد

مكة المكرمة

هاوبەش بۆ خوادانان

هاوبەش بۆ خوادانان بێ چەندوچون گەورەترینی قەدەغەکراوەکانە بەپێی ئەو «حدیث»ەی«أبوبکر» کە دەفەرمووێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی :

« أَلَا أُخبِرُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ» قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: « الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ».[1]

واتە: « ئایە هەواڵتان پێ بدەمو ئاگادارتان کەم لەگەورەترینی تاوانەکان ». ئێمەش وتمان بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ.

فەرموی : « الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ» واتە: « هاوبەش دانانە بۆخوا ».

*وەهەمووتاوانێك دەشێ وئەگەری هەیە خودالێ ی خۆش بێ تەنها هاوبەش دانان نەبێ ، کەپێوستە تەوبەیەکی تایبەتی بۆ بکرێ بۆئەوەی خودا لێ ی خۆش بێ.

هەروەك خودا دەفەموێ :

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ﴾النساء: ٤٨

واتە : « بێ گومان هەرگیز خودا لە هاوبەش دانان نابورێ وخۆش نابێ، وەهەر گوناهێکی تر لەخوار شیرکەوە بێ، پێ دەچێ خودا لێ ی خۆش بێ، بۆهەرکەس کە خودا خۆی بیەوێ».

---

(١) متفق علیه البخاری /رقم ٢٥١١ط البغا.

* وەهاوبەش دانان بۆ خودا هەیەتی گەورەیەو هۆكاری دەرچونە لە بازنەی ئیسلام، وەخاوەنەكەی بەهەمیشەی لەئاگر دەهێلێتەوە ئەگەر لەسەری بمرێتو تەوبەی لێ نەكردبێ.

وە لەدیمەنی ئەم هاوبەش پەرستی یەی كەبلاوە لەزۆربەی ولاتانی موسلمانان :- ئەمانەن :

یەكەم: پەرستنی گۆڕ :

باوەڕبوون وقەناعەت بوون بەوەی كە مردووی پیاوچاكان توانای هێنانی خێرو خۆشی ولابردنی زیانو ناخۆشیان هەیەو داوای یارمەتیو فریاكەوتن كردن لێ یان هاوبەش بۆ خوا دانانە .

وەخوای پەروەردگار دەفەرمووێ :-

﴿ ۞ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ ﴾ الإسراء: ٢٣

واتە: « خودا فەرمانی كردووە كە عیبادەت و پەرستن بۆ كەس نەكەن تەنها بۆ خۆی نەبێ، وەتەنها ئەو بپەرستنو بەندایەتی بۆ ئەو بكەن، چونكە بێجگە لەو هیچ كەسو شتێكی تر شیاوی پەرستن نی یە».

* بەهەمان شێوە پاڕانەوەو داواكردن لە مردووی پێغەمبەرانو پیاوچاكانو جگە لەوانیش بۆ مەبەستی شەفاعەتو تكاكردن یان بۆ رزگار بوون لە ناخۆشی و دەردەسەری: شەریك بۆ خوا دانانە.

خودا دەفەرمووێ :

﴿ أَمَّن يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ ٱلسُّوٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ ٱلْأَرْضِ ۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ ﴾النمل: ٦٢

واتە: « ئاخۆ جگە لە خودا كێ هەیە وەڵامی هاوارو نزای لێ قەوماو داماو دەداتەوە كە بانگی لێ بكات .. وە جگە لەخودا كێ هەیە بەڵاو ناخۆشی لابدات‌و خێرو خۆشی دابین بكات، وە جگە لەخودا كێ هەیە بتان كاتە جێ نشینی سەر زەوی، ئایا لەگەڵ (الله) دا پەرستراوێكی تر هەیە بتوانێ ئەو كارانە بكات ؟! بێ گومان نەخێر ».

وە هەندێ (لەم گۆڕ پەرستانە وایان لێ هاتووە) ناوی شێخ و وەلیەكی خۆی كردووە بە خوو نەریت بۆ خۆی‌و، بوّتە بنێشتە خۆشەی سەر زاری‌و، ڕاهاتووە لەسەر ناوهێنانی‌و هاوارتێكردنی هەركات دابنیشێ یان هەڵبسێ، یان بكەوێ و سەرسمێ بدا، یەكسەر ڕاستەو خۆ هاوارەكاتە شێخەكەی.

هەربۆیە وای لێهاتووە ئەو جۆرەكەسانە بكەونە ناقوڕو چڵپاوێك، یان كارەسات و ناڕەحەتیەك، ئەوەیان هاوار دەكات: یا(محمد)، ئەویان دەڵێ: یاعلی، ئەویان دەڵێ: یاحسین، ئەویان دەڵێ : یابدوی، ئەویان دەڵێ : یاگەیلانی ، ئەویان دەڵێ : یاشازەلی، وە ئەویان دەڵێ: یارفاعی ، یەكێ تریان هاوار دەكاتە زەینەب، ئەوی تر هاوار دەكاتە (إبن علوان) [1]

لەكاتێكدا خودا دەفەرموێ :-

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ أَمۡثَالُكُمۡ ﴾الأعراف: ١٩٤

واتە« بەڕاستی ئەوانەی ئێوە داوایان لێ دەكەن و لێ یان دەپاڕێنەوە بێجگە لەخودا ئەوانیش چەند بەندەیەكن وەكو ئێوە».

---

(١) هەر وەك لەكوردستانی خوّشمان : دەروێش و گۆڕ پەرستەكان : هاوار دەكەن لە پیاو چاكان و مردووان: ئەو دەڵی یاكاك أحمدی شێخ ... یەكێ تریان دەڵێ هۆ شێخ حەسەنی قەرە چێوار ... یەكێكی تر دەڵێ: هاوار مستەفای پێنجەموس ... ئەوی تر دەڵێ : دەنگم بگەیەلات شێخ ڕەزای دێ لێژە....

وەهەنـدێ لـە گـۆڕ پەرسـتەکان بـەدەوری قەبرەکانـدا دەسـوڕێنەوەو تـەواف دەکـەن، وەسـەلام لـەکێڵو دارو بەردەکـەی دەکـەنو، خۆیـان بـەدارو دیـواری قەبرەکـەدا دەسـاونو، خـۆڵو بەردەکـەی مـاچ دەکـەنو، دەمو چـاویان بـە خـۆڵی گۆڕەکـە تـۆزاوی دەکـەنو، هەرکـە قەبرەکـەی ببیـنن سـوجدەی بـۆ دەبـەنو، لـەلای گۆڕەکـەدا بـە زەلیلیودامـاویو کزوڵیـەوە دەوسـتنو، بـەو شـێوازە داوای پێویـستیو داخوازیـەکانیان دەکـەن، لـە شـیفادانی نەخۆشـی، یـان دەسـت کـەوتنی منـداڵ، یـان ئاسان کردنی پێویستی یەکان.

وەهەنـدێ جـار هاواردەکاتـە خـاوەن گۆڕەکـەو دەڵـێ: هۆگـەورەو سـەیدەکەم لـە شاروئاوەدانی دوورەوە هاتوم دڵ شکاو نائومێدم نەکەی .

لە کاتێکدا خودا دەفەرموێ :

﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ وَهُمْ عَن دُعَآئِهِمْ غَٰفِلُونَ ﴾ الأحقاف: ٥

واتە: « کـێ لـەو کەسـە گومڕاترەکـە هـاوار لەکەسـانێکی تردەکـات بیجگـە لەخوا،کـەناتوانن وەڵامیـان بدەنـەوەو، لـەو هـاوارکردن وپارانەوەیـەی لێ یـان کراوە بێ ئاگان لێ ی تا ڕۆژی قیامەت».

وەپێغەمبەرﷺ دەفەرموێ :

« مَنْ مَاتَ وَهْوَ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّه نِدًّا دَخَلَ النَّارَ».

واتـە « هەرکەسـێك مردبێـت و لەغـەیری خـوا پاڕابێتـەوەو هانـای بـۆ فریادگوزارێکی تر بردبێ، ئەوە چۆتە ئاگرەوە».[1]

---

(١)رواه البخاري الفتح٨/١٧٦.

وە هەندێکی تری ئەو گۆڕپەرستانە لەلای گۆڕەکان سەریان دەتاشن، وە لەسەر گۆڕەکان وەکو ناونیشان نوسراوە «**مناسك الحج المشاهد**»« شوێنی حەج و زیارەتگا»کە مەبەستیان زیارەتگای قەبرو پیاوچاکەکانە .

وە هەندێکی تریان قەناعەتیان وایە کە پیاوچاکان دەستیان هەیە لە هەڵسوڕاندنی گەردوونو مشورلێ خواردنی بونەوەر، وەزەرەرو زیان دەگەیەنن.

لە کاتێکدا خودا دەفەرمووێ :

﴿وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهِۦ﴾يونس: ١٠٧ .

واتە«گەر خودا دووچاری زەرەرو ناخۆشیەکت بکات، هیچ کەس توانای لابردنی نیە تەنها خۆی نەبێت، وە ئەگەر خودا بیەوێ خێرو خۆشیەك ڕووت تێبکات، ئەوا هیچ کەس ناتوانێ ئەوخێروخۆشیەت لێ مەنعبکات ».

دووەم: نەزرکردن بۆ غەیری خوا:

بەهەمان شێوە نەزرکردن بۆ غەیری خوا هاوبەش دانانە بۆخوا ، هەروەك ئەوکەسانەی مۆم و ڕوناکی دەکەنە نەزر بۆ خاوەن گۆڕو قەبرەکان .

سێیەم: سەربڕینی حەیوانە بۆغەیری خوا:

وەهەروەها یەکێکی تر لەدیەنەکانی شیرکی گەورە: سەربڕینی حەیوانە بۆغەیری خوا : لەکاتێکدا خوا دەفەرمووێ: ﴿ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ ﴾ الكوثر: ٢.

واتە: « بە تەنها نوێژ بۆ پەروەردگاری خۆت بکە و بە تەنهاش حەیوان بۆ ئەو سەربڕە».

واتە حەیوان سەربڕە بۆ خواو بەناوی خواوە

وەپێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ:

« لَعَنَ اللَّهُ مَنْ ذَبَحَ لغَيْرِ اللَّه».

واتە «بەر لەعنەتی خوا بکەوێ ئەوکەسەی حەیوان سەربڕێ بۆ غەیری خوا»[1]

هەندێ جار لەکاتی سەربڕینی حەیواندا دوو حەرام و قەدەغەکراو یەك دەگرنو ئینسان خۆی توشی دوو حەرام دەکات :

١- سەربڕینی بۆ غەیری خوا.

٢- سەربڕینی بەناوی غەیری خوداوە

جا هەر یەك لەم دوانە ڕێگرن لەخواردنی گۆشتەکەیو هۆکارن بۆ حەرام بوونی خواردنی گۆشتەکەی.

وە لەو ئاژەڵ سەربڕینانەی جاهیلیەت کە ئەمڕۆ لەم چەرخەدا بڵاوە، سەربڕینە بۆ جنۆکە.

سەربڕینیش بۆ جنۆکە ئەوەیە: خەڵکانێك کاتێك خانوویەك دەکڕن یان دروستی دەکەن، یان بیرێك لێ دەدەن، لەلای خانووەکە یان لەبەردەم دەرگاکەی یان لەسەر خۆڵەکەی ئاژەڵێك سەر دەبڕێ لەترسی بەڵاو زیانی جنۆکە.

چوارەم: حەڵاڵ کردنی ئەوەی کەخودا حەرامی کردووە، یان حەرام کردنی ئەوەی کەخودا حەڵاڵی کردووە. نمونەیەکی ترە لە جۆرەکانی شیرکی گەورە کە زۆر باووبڵاوە لەم ڕۆژگارەدا:

---

(١)رواه مسلم رحمه الله في صحيح رقم١٩٧٨ط عبد الباقي

حەلاڵ كردنی ئەوەی كەخودا حەرامی كردووە، یان حەرام كردنی ئەوەی كەخودا حەلاڵی كردووە یان باوەڕبوونو قەناعەت بوون بەوەی كە غەیری خوا كەسێكی تر مافی ئەوەی هەیەو شیاوی ئەوەی هەیە كە حەلاڵ وحەرام دیاریبكات، یان حوكم و دادوەری بردن بۆ لای دادگاو یاساو ڕێسا جاهیلەكان، جۆرێكە لە جۆرەكانی شەریك بۆ خوا دانان.

بۆیە ئەگەر پێی ڕازی بێت و بەحەلاڵی بزانێ و باوەڕی بەدروستی یەتی ئەو حوكمە هەبێ، ئەوا شەریك و هاوبەشی بۆ داناوەو لە ئیسلام دەترازێ.

هەر بۆیە خوای پەروەردگار ئەم كارەی بەكوفرو شیركی گەورە باس كردووە بەوشێوازەی كە باسكرا.

لەو ئایەتەی كە دەفەرمووێ :

﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ التوبة: ٣١

واتە : « گاورو جولەكەكان زانا و عابیدەكانی خۆیانیان كردووە بە خوا لە غەیری خوا، چونكە دیاری كردنی حەلاڵ وحەرامیان لە زاناوعابیدەكانی خۆیان وەردەگرت».

« عَدیٌّ »كوڕی « حَـاتِمٍ » ﷺ ئەوەی موسڵمان بێ گاووربوو، كە گوێ ی لە پێغەمبەر ﷺ بوو ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە ، پێ ی سەیربوو كە چۆن زاناو پیاو چاكان دەكرێن بەخواو دەپەرسترێن، بۆیە وتی :-

« إنّا لَسنَا نَعبُدهم» واتە «وتی: ئێمە عیبادەتمان بۆ زاناو پیاو چاكەكانی خۆمان نەكردووە تاوەكو بیان كەین بەخوا و بیان پەرستین .»

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:-

:« أَجَلْ وَلَكِنْ يُحِلُّونَ لَهُمْ مَا حَرَّمَ اللَّـهُ فَيَسْتَحِلُّونَهُ وَيُحَرِّمُونَ عَلَيْهِمْ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَيُحَرِّمُونَهُ فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ لَهُمْ ».

واتە « ئایا ئەوان ئەوەی خوا حەلاڵی کردووە حەرامی ناکەن و ئێوەش شوێنیان ناکەون و بەقسەیان ناکەن و بەحەرامی نازانن ؟ وە یان ئەوەی خوا حەرامی کردوە ئەوان حەلاڵی ناکەن و ئێوەش بەقسەیان ناکەن و حەلاڵی ناکەن؟ »

وتی:- بەڵێ.

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : « ئا ئەوە عیبادەت کردن و بەندایەتی کردنی ئەوانە ».[1]

وەخوای پەروەردگار باسی موشریکەکان دەکات بەوەی کە حەلاڵو حەرامی خودا قەبوڵ ناکەن:

﴿ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلْحَقِّ ﴾ التوبة: ٢٩

واتە: « کافرو موشریکەکان ئەوەی کە خواو پێغەمبەرەکەی بەحەرامیان دانابێ ئەمانە بەحەرامی نازانن، وەشوێن دین و بەرنامە ورێسای حەق ناکەون ».

وەهەروەها خودا دەفەرمووێ :

(١) رواه الترمزی، والبيهقی في الكبرى ١١٦/١٠، وحسنه الالبانی في (غاية الحرام).

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَٰلًا قُلْ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى ٱللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴾ يونس: ٥٩

واتــە: «ئــەی پێغەمبــەرﷺ بــەو بــێ باوەڕانــەی کــە ئینکــاری لــە شــەریعەت دەکەن‌و پابەنـدی حەڵاڵ‌و حەرامی خـودا نـابن پێـان بڵـێ: ئـەو ڕزق و ڕۆزیـەی کـە خــودا بــۆی نــاردوون‌و کردوویــەتی بەمایــەی بــژێوی ژیانتــان‌و ئێــوەش هەنـدێکیتان حـەرام کـردووەو هەندێکیـشتان بەحـەڵاڵ دانـاوە: پـێم بڵـێن ئایـا خـودا ئیجـازەی بـە ئێـوەداوە حـەڵاڵ و حەرام دیـاری بکـەن و بـە ئـارەزووی خۆتـان دەم لە حەڵاڵ‌و حەرام بکوتن، یان بەناوی خوداوە درۆدەکەن».

* **پێنجـەم: جادوگـەری و ئەسـتێرەگەری و قـسەکردن لەسـەر شـتی نادیـار** .(**الـسحر، والكهانـة ، والعرافـة**) یـەکێکی تـرە لەجۆرەکانی شیرك کە زۆر بڵاوە: .

جـادووکردن‌و سـحر خـۆی بۆخـۆی کـوفرو بـێ باوەڕیـەو، یەکێکـە لـە حـەوت تاوانــە گــەورەکان، کــە دەبێتەمایــەی تیاچــوون‌و نــابوت کردنــی خاوەنەکــەی لــە ئــاگری دۆزەخـدا .وە جـادوکردن تـەنها زەرەرو زیـان دەدات‌و هـیچ سـودو قازانجێـك نابەخشێ.

وەکو خودا دەفەرمووێ:

﴿وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ ﴾البقرة: ١٠٢

واتــە: « فێـری شـتێك ئـەبن کـە سـحرو جادووکردنـە، تـەنها زەرەریـان پـێ ئەگەیەنێ سودیان پێ نابەخشێ ».

وە دەفەرمووێ :

﴿وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ﴾ طه: ٦٩.

واتـە: « جادوگـەر هەرچـى بكـاو لەهـەركوێ بـێ سـەرەكەوتوو نـابێ‌و سـود وقازانجى دەست ناكەوێ».

وەئەوكەسـەى كـە خـەڵكى فێـرى سـحرو جـادووكردن بكـات كـافرو بـێ بـاوەڕ دەبێ، وەكو خواى گەورە دەفەرمووێ :

﴿وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ ٱلنَّاسَ ٱلسِّحْرَ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَ ۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ﴾ البقرة: ١٠٢

واتـە:«هەنـدێ لـە جولەكـەكان كەوتنـە شـوێنى ئـەو سـيحرو جـادووەى كـە شـەيتانەكان لـە دواى دەسـەڵاتى سـولەيمان دايانهێنـاو ئـەو سـيحرەيان بەسـەر خەڵكدا دەخوێندەوەو وايـان نيـشان دەدا كـە ئەمـە دينـى سـولەيمان بـووە، بـەڵام سوليمان كافر نەبوو تا خـەڵكى فێـرى سـحر بكـات، بـەڵكو شـەيتانەكان كـافر بوون، چونكە خەڵكيان فێرى جادوو سحر دەكرد».

وە بڕيـارى شـەرع سـەبارەت بـە ساحركوشـتنەو دەبـێ بكـوژرێ، كاروكەسابەتەكەشى حەرام و پيسە.

وە كەسـانى جاهـل ونـەزان و سـتەم كـارو ئيمـان لاواز دەچـن بـۆلاى جادووكـەرو سـاحيرەكان، بـۆ سـيحرو جـادووكردن، تـاوەكو بـەهۆى سـيحرو جـادوەوە زوڵـم و ستەم لە خەڵكى بكەن، يان تۆڵەو سزايان لێبسێنن .

وەهەنـدێ لـە خـەڵكی تـاوانێكی تـر دەكـەن وئـەنجامی دەدەن، ئـەویش بـەوەی دەچـن بـۆلای جادووگـەرو سـاحر بـۆ ئـەوەی ئـەو جـادوەی لێـی كـراوە بەتاڵیكاتـەوە بۆی .

بـەڵام پێویـستە ڕوو لـە خـوا بكـرێ بـۆ هەڵوەشـاندنەوەی سـحرو جـادوو، وە شـیفا لە فەرمایشتەكانی خوداوە وەربگیرێ، وەكو خوێندنی:

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ﴾ ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ﴾ وەسورەتەكانی تریش .

* هـەروەها ئەسـتێرەگرەكانو ئەوانـەی قـسە دەربـارەی شـتی نادیـار دەكـەنو دەم لـە زانـینی غـەیب دەكـوتن، بـێ چەندوچـون كـافرو بـێ بـاوەڕێكی تـەواون. چـونكە بانگەشـەی زانینـی غـەیب دەكـەن لەكاتێكـدا هـیچ كـەس غـەیب نـازانێ تەنها (الله)نەبێ.

وە زۆرێـك لـەم جادوگەرانـە، بـە ئاسـانی خـەڵك گێـلو بـێ ئاگـا دەكـەن بـۆ ئـەوەی دەستیان لە سەروەت ومالی خەڵكی گیربێ و لوشی بدەن.

جـا بۆئـەم كـارەی سـیحرو جادووكردنـە ڕیگـاو هۆكـاری زۆر بـەكاردەهێنن، وەكـو: نەخـشەو خـەت كێـشان لەسـەر لم، بـەكارهێنانی هێلكەشـەیتانۆكەو مـورووی شـین و، وەخوێندنەوەی دەستو قاوەگرتنەوەو تێڕوانینی ئاوێنەو سەیركردنی.

جـا ئـەم سـاحیرو فاڵـچیانە گـەر جارێـك قـسەیەكیان بەڕاسـت دەرچـێ، ئـەوەدونۆی بـەدرۆ دەردەچـێ، بـەڵام كەسـی تێنەگەیـشتوو وناحـاڵی تـەنها ئـەو جـارەی لـە بـیرە كـە قـسەیەكی بەڕاسـت دەرچـووە، بـەڵام ئـەو ئـەوەدونۆ درۆیـەی لەیادنییـەو باسـی ناكـات، بۆیـە دەچـن بۆلایـانو ڕویـان تـێ دەكـەن بـۆ زانینـی كاروبـاری داهاتویـان، وەبـۆ زانـینی خۆشـبەختی و بەدبـەختیان، لـە كـاتی ژن هێنانوشـوكردنیان، یـان

لەکاتی بازرگانیو کڕین و فرۆشتنیان، وەهەروەها دەچن بۆلایان بۆ دۆزینەوەو گەڕان بەدوای شتی وون بوو دزراودا.

وە ئەوکەسەی دەچێ بۆلای فاڵچیو جادووگەرێكو قسەکانی بەڕاست بزانێو باوەڕیشی پێ بکات، ئەوە کافرەو لەبازنەی ئیسلام دەرچووە، بەڵگەش بۆئەوە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ :

« مَنْ أَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى الله عَلَيه وسَلَّم». واتە « هەرکەسێك بچێت بۆلای جادوگەرو فاڵچیەك یان بۆلای ئەوانەی دەم لەغەیب دەکەوتنو، باوەڕیان پێ بکات و قسەکانیان بەڕاست بزانێ ، ئەوە کافرەو بێ باوەڕە بەرامبەر بەو قورئانەی هاتۆتە خوارەوە بۆ محمد صلى الله عليه وسلم »[1]

بەلاّم ئەو کەسەی دەچێ بۆ لایان ئەگەر قسەکانیان بەڕاست نەزانێو باوەڕی بەوە نەبێ کە ئەمانە غەیب دەزانن، بەڵکو تەنها ڕۆشتن و چوونەکەی بۆ تاقیکردنەوەو هەڵسەنگاندنو شتی لەو جۆرەبێ، ئەوا کافر نابێت، بەلام نوێژی چل ڕۆژی قبولّ نابێ و لێی وەرناگیرێ.

بەڵگەش فەرمایشی پێغەمبەرە ﷺ کە دەفەرمووێ :

« مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً» .

واتە « هەرکەس بچێ بۆلای فاڵچی وجادوگەرێ و پرسیاری شتێکی لێ بکات، ئەوا نوێژی(٤٠)شەوی لێ وەرناگیرێت».[2]

---

(١)رواه المام احمد٢/٤٢٩ وهوفي صحيح الجامع ٥٩٣٩.

(٢)صحيح مسلم - (١١ / ٢٧٣).

شەشەم: باوەڕبوون بەوەی کە هەسارەکان کاریگەریان هەیە لە ڕوداوەکان و ژیانی خەڵکدا جۆرێکی تر لەجۆرەکانی شیرك :

لە « زَیْد »ی کوڕی « خَالِد »ەوە دەفەرمووێ : پێغەمبەر ﷺ نوێژی بەیانی بۆ کردین لە« الْحُدَیْبِیَة» – لەسەر زەویەك – کەشوێنەواری بارانی شەوی پێوەبوو- جا کاتێك کە تەواو بوو ڕووی کردە خەڵکەکە و فەرمووی « أَتَدْرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ » واتە« دەزانن پەروەردگارتان چی فەرمووە؟» وتیان: خواو پێغەمبەرەکەی زاناترن صلی الله علیه وسلم.

فەرمووی « قَالَ اللَّهُ أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِي فَأَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِرَحْمَةِ اللَّهِ وَبِرِزْقِ اللَّهِ وَبِفَضْلِ اللَّهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ بِي كَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ وَأَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِنَجْمِ كَذَا فَهُوَ مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ كَافِرٌ بِي».

واتە «خوا فەرمووی: لە بەندەکانم هەبوو باوەڕداربوو بەمن هەشیان بوو کافربوو بە من .جا ئەو کەسەی ووتی بەفەزڵ و ڕەحمەتی خوا بارانمان بۆ باری ئەوا باوەڕدارە بەمن وکافرە بەهەسارەکان، چونکە کاریگەری باران بارینی نەداوەتە پاڵ ئەستێرەکان، بەڵکو باوەڕی بە کاریگەری خودا هەبووە، بەڵام ئەوکەسەی ووتی: بارانمان بۆ باری بەهۆی فلان ئەستێرەو هەسارەوە، ئەوا کافرە بە من وئیمانی بەئەستێرە هەیە چونکە کاریگەریەکەی داوەتە پاڵ ئەستێرە نەك خودا ».[1]

* وەنمونەی ئەم جۆرە شیرکانە:

---

(١)رواه البخاری النظرفتح الباری ٢/٣٣٣ .

ڕووكـردن و باوەڕبوونــە بــە ئەسـتێرەكانی بــەخت و بورجــەكان كــە لەڕۆژنامــە و گۆڤارەكانــدا بڵاودەكرێتــەوە.بۆیــە هــەر كــەس بــاوەڕی بەكاریگــەری ئەســتێرەكانی بەخت هەبێ، ئەوا موشریكە و شیركی بۆ خوا داناوە.

بــەڵام گــەر خوێندنــەوەی بــۆ ئەوبابەتانــە بــۆ دڵخۆشــی و دڵدانــەوەیی بــێ، ئــەوا یــاخی بــووەو تــاوان بــاردەبێ ، چــونكە دروســت نیــە كــات بەســەربردن بەخوێندنــەوەی بابــەتی شــیرك ، ســەرەڕای ئــەوەش پــێ دەچــێ شــەیتان بــاوەڕبوون بــە كاریگەری ئەستێرەكان بخاتە دەرونیەوە بێتە ڕێچكەیەك بەرەو شیرك

حەوتــەم: بــاوەڕبوون بــە بــوونی ســودوقازانج لەهەنــدێ شتدا لەكاتێكدا خودا نــەیكردووە بەئەســباب و هۆكــاری ئــەوە

: یەكێكی ترە لەجۆرەكانی هاوبەش پەرستی:

وەكــو ئــەوەی زۆركــەس باوەڕیــان بەنوشــتەو دوعــای شــیرك هەیــە، وە جۆرەهــا شــتی تــری وەكــو مــوورو یــان هێلكــە شــەیتانۆكە یــان ئەلقــەو بــازنی كــانزایی كــە بــە بــڕوای خۆیــان قــازانج و ســودێكیان لــێ وەدەســت كــەوێ، جــا بــەكارهێنانو هەڵواســینی ئــەم شــتانە هەرێكــە بۆچــی بــەكاردێنو چــۆن بــەكاری دێــن، بــە پێــی دیاری كردنو ئاماژەی ساحیرو فاڵچیەكەیە.

بۆیــە بــۆ ئــەو مەبەســتانە لــە ملــی دەكــەن، یــان لــەملی منــداڵی دەكــەن، بــەگومانی خۆیــان بۆئــەوەی لــە چاوپیــسی بیپــارێزێ، یــان دەیپێــچن لــە خۆیــان، یــان بەســەیارەو ماڵەكانــدا هــەڵی دەواســن، یــان چــەندەهاجۆر ئەڵقــە لەدەســت دەكــەنو باوەڕیان وایە ڕێ لەهاتنی بەڵا دەگرێ و نایهێڵێ

وەهیچ گومانی تێدانیە ئەم كارانە پێچەوانەی پشت بەستنە بەخواو ترس و دڵەڕاوكێ زیاتر هیچ بۆ ئینسان بەرهەم ناهێنێ، ئائەم كارانەش چارەسەركردنە بە ڕێگای حەڕام .

وەئەم نوشتەو دوعایانەی كە هەڵدەواسرێن لە زۆربەیاندا شیركی ئاشكراو هانا بردنی تیایە بۆ جنۆكەو شەیتانەكان، یان نەخشەو نیشانەی نادیاری تیایە، یا نوسراوێك كەسەری لێ دەرناكرێ ودرك بەماناو مەبەستەكەی ناكرێ .

وە هەندێ لەو جادووگەرو دەست بڕانە لە ناو ئەو نوشتەو دوعایانەدا ئایەتەكانی قورئان دەنوسنو لەگەڵ نوسراوی تری شیركیدا تێكەڵ و پێكەڵی دەكەن بەیەكدا. وە هەندێ كەسی تریان ئایەتەكانی قورئان بەشتی پیس دەنوسن یان بەخوێنی بێنوێژی ئافرەت دەینوسن.

جا هەڵواسین ولەمل كردنی هەموو ئەوانەی كە باسكران حەرامن .

بەڵگەش پێغەمبەرﷺ دفەرمووێ :

« مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ» .

واتە « هەركەسێك شتێكی هەڵواسێ بەخۆیدا بۆ ئەوەی قازانجێكی بۆ دابین بكات و زەرەرو زیانێكی لە كوڵ بكاتەوە، ئەوا شەریكی بۆ خوا داناوە »[1]

وە ئەوكەسەی كە ئەم كارە دەكات، ئەگەر باوەڕی وابێ كە ئەم شتانە خۆیان بۆ خۆیان زەرەرو زیانو سودوقازانج دەگەیەنن بەبێ ویستی خودا، ئەوە موشریكەو كارەكەشی شیركی گەورەیە .

(١)احمد٤/١٥٦، وهوفي السلسه الصحيحه رقم ٤٥٢ .

هەر شتێك هەڵواسرێت یان لەمل بكرێ چاوەڕێی سودو قازانجی لێ بكرێ ئەوا پێی ئەوێژرێ تمیه.

بەڵام ئەگەر باوەڕي وابێ كە ئەم شتانە خودا كردويەتی بە ئەسبابی سودو زیان، لە كاتێكدا خودا نەیانی كردوە بەئەسبابی ئەوە، ئەوا شەریكی بۆ خوا داناوە و كارەكەی شیركی بچوكە. ئائەمەیان دەچێتە باسی (شرك الاسباب).

غەیری خوا مەبەست بوون لە عیبادەت دا

لە مەرجەکانی قبوڵ بوونی کردەوەی چاك ئەوەیە دووربێ لە ڕیاو ڕوپامای کردنو، پەیوەست بێ بەسوننەتەوە

جا ئەوکەسەی هەڵدەستێ بەکردنی عیبادەتو پەرستنێك بۆئەوەی خەڵکی ببینێ، ئەوە موشریکە بەشیرکی بچوك، وە کردەوەکەشی بەتاڵ دەبێتەوەو سودی لێ وەرناگرێ.وەکو کەسێك نوێژ بکات بۆئەوەی خەڵك ببینن.

﴿إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَٰدِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا۟ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾﴾ النساء: ١٤٢

واتە: « دووڕوەکان بە خەیاڵی خۆیان دەیانەوێ فێڵ لە خوا بکەن کە تەنهابە زمان ئیمانیان هێناوە، بەڵام خودا ئەوان تەفرە دەداو بە ئاسانی فرو فێڵەکانیان پوچەڵ دەکاتەوە، ئەم مونافیقانە هەرکات هەڵسن بۆ نوێژ بە تەمەڵیو تەوەزەلی یەوە ڕاست دەبنەوەو، نوێژیش دەکەن بۆ ئەوەی خەڵکی بیان بینن، وەیادی خوداش ناکەن مەگەر کەمێك نەبێ»

بەهەمان شێوە ئەگەر کردەوەیەکی چاکی کرد بۆئەوەی باسەکەی بگاتە خەڵکیو لەناو خەڵکدا باس بکرێو ناوبانگی پێ دەربکا، ئەوا بەدڵنیایەوە کەوتۆتە ناو شیرکەوەو دوچاری هاوبەش پەرستی بووە، وە هەڕەشەی توندو بە ئێشیش کراوە لەو کەسەی ئەم کارە بکات

هەروەکو «عبدالله»ی کوڕی«عباس» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ رَاءَى رَاءَى اللَّهُ بِهِ».

واتە « هەركەس كردەوەی خۆی ئاشكرا بكات بۆ روپامای كردن، ئەوا خودا لە ڕۆژی قیامەتدا شەرمەزار و سوكی دەكات، وەهەركەس كردەوەكانی خۆی ئاشكرا بكات بۆ ئەوەی لەناو خەڵكدا پێی بەرزببێتەوە، ئەوا خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا نهێنییەكانی نێودڵی ئاشكرادەكات »[1]

وە هەركەس عیبادەتو پەرستنێك ئەنجام بداتو مەبەستی پێ ی خوداو خەڵكی بێ، ئەوا كردەوەكەی بەتاڵ دەبێ و بەهەدەردەڕوا و لێ ی وەرناگیرێ .

هەروەكو لە«**حديث**»ە قودسی یەكەدا هاتووە:

« أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنْ الشِّرْكِ مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِي غَيْرِي تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ». واتە « خودای گەورە دەفەرموێ: من دەوڵەمەندترم لەوەی كەس بكرێ بەشەریكو هاوبەشم لە عیبادەتو پەرستن دا، جا هەركەس عیبادەتو كردارێك بكاتو لەمەبەستو نیەتەكەی دا كەسیكی تر بكاتە شەریكم، ئەوا واز لە خۆی و هاوتاكەی دێنم ».[2]

* وەهەر كەس كردارێكی كردو عیبادەتێكی ئەنجام دا، سەرەتا نیەتو مەبەستەكەی بۆ خوا بوو، بەلاّم پاشان ڕیای تێ كەوتو توشی بوو، ئەگەر پێی ناخۆش بوو، وەهەوڵی دا نەیهێڵی، ئەوا كردەوەكەی تەواوو قبوڵە.

بەلاّم ئەگەر دڵی پێی خۆش بوو، وەحەزی پێ ی كرد، ئەوا قسەی زۆربەی زانایان لەسەر ئەوەن كە كردەوەكەی بەتاڵە .

---

(١) رواه مسلم ٤/٢٢٨٩.

(٢)رواه مسلم رقم٢٩٨٥.

رەش بینیو بە شوم زانینی شتەكان

«الطـــــیرة» بریتیــە لــەرەش بــینی كــردنو بــەخراپو نەگبــەت تەماشــاكردنی هەندێ شت .

خوای پەروەردگار دەفەرمویّ :

﴿ فَإِذَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡحَسَنَةُ قَالُواْ لَنَا هَٰذِهِۦۖ وَإِن تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةٞ يَطَّيَّرُواْ بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓۗ أَلَآ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمۡ عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿١٣١﴾ ﴾ الأعراف: ١٣١

واتە: « خوای گەورە باسی دارو دەستەی (فیرعون) دەكات و دەفەرمووێ:

هــەركاتێ خــۆش گــوزەرانی و نیعمــەتو چــاكەیان بۆهاتبــا لــە بــاتی شــوكرانە بــژێری دەیــان ووت: ئەمــە لەبــەر شــانو شــكۆی خۆمانــە. وەئەگــەر دووچــاری قــاتو قــڕیو بــەڵاو موســیبەتێك هاتبــان لــە (موســی)و شــوێن كــەوتوانی ڕەشــبین دەبــوونو دەیــان گــووت: ئەمــە لــە شــومی (موســی)و داروودەســتەكەی یــەتیو نەگبەتی ئەوانە ئێمەش دووچاری بووینە، جا دوای ئەوە خودا دەفەرمووێ :

هۆشــیاربن ئــەوەی لــە قازانجوزیــان بــێ هــەر بــە بڕیــاری خودایــە، نــەك لەبــەر شــومی «موســی»و ئەوانــەی لەگــەڵی بــوون، بــەڵام زۆربــەیان ئــەم بــیرو بــاوەڕە ڕاستە نازانن بۆیە ئاوا رەش بینن» .

* كــاتی خــۆی(عــەرەب)، یــەكێكیان ئەگــەر ویــستبای ســەفەرێك بكــات یــان هــەركارێكی تــر ئەنجامــدات، دەهــات باڵندەیــەكی دەگــرتو هــەڵی دەدا، جــا ئەگــەر باڵندەكــە بــەلای ڕاســت بفڕیایــە گەشــبین دەبــوونو كارەكــەیان جــێ بــەجێ دەكــردو

سەفەرەكەیان دەكرد. بەڵام ئەگەر باڵندەكە بەلای چەپدا بفڕیایە ڕەش بین دەبوونو لە كارەكەیان پاش گەزدەبونەوەو نەیان دەكرد .

وەپێغەمبەر ﷺ حوكمی ئەم كارەی بۆمان ڕوون كردۆتەوەو دەفەرمووێ :

« الطِّيَرَةُ شِرْكٌ»واتە « ڕەش بینی لە هەركارو فەرمانێكدا بێ، ئەوا شیرك وهاوبەش دانانە بۆخوا».[1]

وە ئەوەی دەچێتە ژێر ئەم باس و بیروباوەڕە حەرامەوە كە (تەوحید) نابوت دەكات: ئەمانەن:- ڕەش بینی لەمانگەكاندا، وەكو وازهێنان لەژن هێنانو ژن مارەكردن لەمانگی(صفر)دا . وە ڕەش بینی لە ڕۆژەكاندا، وەكو باوەڕبوون بەوەی چوارشەمەی كۆتایی هەموو مانگێك ڕۆژی بەڵاو نەگبەتیە، وە ڕەش بینی لە ژمارەدا وەكو بەخراپ تەماشاكردنی ژمارە (١٣). وەیان ڕەش بینن بوون لە(ناو)دا، وەیان ڕەش بینی كردن بەرامبەر هەندێ كەسی خاوەن عەیب، وەكو كەسێك دەڕوات بۆ ئەوەی دوكانەكەی بكاتەوەو لە ڕیگا كەسێكی كوێر دەبینێو دەگەڕێتەوەو لە چونەكەی ڕەش بین دەبێ .

جا ئەمانە هەمووی حەرامەو شەریكو هاوبەش دانانە بۆ خوا.

وەپێغەمبەرﷺ خۆی بەدوور گرتووە لەو كەسانەی بەم كارە هەڵدەسن، هەروەكو «عمران»ی كوڕی«حصین» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَطَيَّرَ ، أَوْ تُطِيِّرَ لَهُ أَوْ تَكَهَّنَ ، أَوْ تُكِهِّنَ لَهُ أَوْ سَحَرَ ، أَوْ سُحِرَ لَهُ».

---

(١)رواه الامام احمد١/٣٨٩ وهو في صحيح الجامع ٣٩٥٥

واتە « لە ئێمە نی یە ئەوكەسەی باڵندە هەڵبدات یان بۆی هەڵدەن وەلە ئێمە نیە ئەوكەسەی فاڵبگرێتەوە یان بۆی بگرنەوە ،یان جادوو بكات یان جادووی بۆبكرێ»(١)

* وەهەر كەس ڕەشبینیەك كەوتە دڵیەوە بەرامبەر شتێك، ئەوا كە فارەتەكەی ئەوەیە كە لەم (حدیث)ەدا هاتووە:

«عبداللە»ی كوڕی«عمر» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« مَنْ رَدَّتْهُ الطِّيَرَةُ مِنْ حَاجَةٍ فَقَدْ أَشْرَكَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كَفَّارَةُ ذَلِكَ؟ قَالَ: أَنْ يَقُولَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ لاَ خَيْرَ إِلاَّ خَيْرُكَ، وَلاَ طَيْرَ إِلاَّ طَيْرُكَ، وَلاَ إِلَهَ غَيْرُكَ».

واتە « هەر كەسیك لەكارێكی خۆی واز بهێنێ بەهۆی ڕەش بینی یەوە، ئەوا شەریك وهاوبەشی بۆ خوا داناوە. وتیان كەفارەتی ئەوەچی یە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ؟

فەرموی، ئەم دوعایە:-

((خوایە هیچ خێر وچاكەیك نی یە توشمان بێ تەنها ئەو خێر وچاكەیە نەبێ كە تۆ دەتەوێ ، وەهیچ زەروزیانێك نی یە كەڕێ مان لێ بگرێ تەنها ئەوە نەبێ كەتۆ دەتەوێ ،وەهیچ پەرستراوێكی شیاو بەپەرستن نیە تەنها تۆ نەبێ »(٢)

---

(١)رواه الطبراني في الكبير١٨/١٦٢انظر صحيح الجامع٥٤٣٥.

(٢)رواه الامام احمد٢/٢٢٠ السلسه الصحيحه١٠٦٥ز] [هذالحديث فيه ضعف].

ڕەش بینی شتێکی دەرونی یەو لەدڵدا کەمو زیاد دەکات، باشترینو گرینگترین چارەسەر پشت بەستنە بەخوای پەروەردگار

«عبدالله»ی کوڕی«مسعود» دەفەرمووێ :-

« وَمَا منَّا إِلَّا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُذْهِبُهُ بِالتَّوَكُّلِ».

واتە « هیچ کەس نەبوو لەئێمە ئیلا کەم تا زۆر شتێك لەوە لەدڵی دا دروست دەبوو ،بەڵام خوای گەورە نەیدەهێشت ولای دەبرد بە بەپشت بەستن بە خوا »[1]

(١)رواه ابوداود ٣٩١٠وهو في السلسه الصحيحه 430.

سوێند خواردن بە غەیری خودا

خـــوای پـــەروەردگار خـــۆی بۆخـــۆی ســـوێند دەخـــوات بـــە هـــەر شـــتێك لـــە مـەخلوقاتو دروسـتكراوەكانی خـۆی كـە بیـەوێ، بـەڵام بـۆ مخلوقـات دروسـت نـی یـە سوێند بخۆن بە غەیری خودا.

وەیـەكێك لـەو تاوانانـەی كـە زمـانی خـەڵكێكی زۆر لەسـەری ڕاهـاتووەو بـە زمانیاندادێ، سوێند خواردنە بە غەیری خودا .

سـوێندخواردن خـۆی بـۆ خـۆی جۆرێكـە لـە بـە گـەورەگرتنو شـكۆمەندی بـۆ ئـەو كەسـەی كـە سـوێندی پـێ دەخـورێ، بۆیـە ئـەو شـكۆمەندیو گەورەیـەش شایـستەو شیاوی هیچ كەس نییە تەنها (الله) نەبێ .

«عبـــــدالله»ی كـــوڕی«عمـــــــر» لـــە پێغەمبـــەرەوەﷺ دەیگێڕێتـــەوە كـــە فەرموویەتی:

« أَلاَ إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ مَنْ كَـانَ حَالِفًـا فَلْيَحْلِـفْ بِاللَّـهِ أَوْ لِيَصْمُتْ ».

واتـە «وریـابن خـوای پـەروەردگار حـەرامی كـردووە لـە سـەرتان كـە سـوێند بـە باوك وباپیرانتان بخۆن، جـا هـەر یـەك لـە ئێـوە سـوێندی خـوارد بابـە خـودا سـوێند بخوات یاخود پێ دەنگ بێ»[1].

«عبـــــدالله»ی كـــوڕی«عمـــــــر» لـــە پێغەمبـــەرەوەﷺ دەیگێڕێتـــەوە كـــە فەرموویەتی:

(١) البخاري انظرالفتح ١١/٥٣٠.

« مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّه فَقَدْ أَشْرَكَ».

واتە « هەرکەس بەغەیری خواسوێندی خوارد ئەوا هاوبەشی بۆخوادااناوە ».[١]

وەدەفەرمووێ:

« مَنْ حَلَفَ بِالأَمَانَة فَلَيْس منَّا».

واتە « هەرکەس سوێند بە ئەمانەت بخوات، ئەوا لە ئێمە نی یە»[٢]

کەوابوو: دروست نی یە سوێند خواردن نە بەکەعبە، وە نە بە ئەمانەت، وەنە بەشەرەف، وەنە بە بەرەکەتی فلان، وەنە بە ژیانی فلان، وەنە بە گەورەی پێغەمبەرو پیاوچاکان، وە نە بە دایك وباوك ، وەنە بە سەری منداڵو ئەولاد، هەمووئەمانە حەرامن

وەهەر کەس سوێندێکی خوارد بە یەکێك لەمانەو تێکەوت، ئەوا کە فارەتەکەی ئەوەیە بڵێ: « لاإله إلاالله ».

هەروەکو لە(حديث)ی(صحيح) داهاتووە:

« مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي حَلفه وَاللَّات وَالْعُزَّى فَلْيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ».

واتە « هەر کەس سوێندێکی خواردو لەسوێندەکەیدا وتی بە (لات)و(عوزا). با پەشیمان ببێتەوە و بڵێ « لاإله إلاالله ».[٣]

هەروەها لە وێنەی ئەم باسە کۆمەڵێك ووتەو گوفتاری شیرکیو حەرام هەیە کە بەزاری هەندێ لە موسڵمانانا دێ ، لەوانە : (پەنادەگرم بەخواو بە تۆ، پشتم ئەستورە بەخواو بە تۆ ، ئەمە لە خواو لە تۆوەوە بوو ، کەسم نی یە

(١) رواه الامام احمد ٢/١٢٥ النظرصحيح الجامع ٦٢٠٤

(٢)رواه ابوداود ٣٢٥٣وهو في السلسةالصحيحه رقم٩٤

(٣)البخاري ١١/٥٣٦.

تەنها خوا و تۆ نەبێ، خوام هەیە لە ئاسمانو تۆش لە زەوی، ئەگەر خواو فلان کەس نەبوایە، بێ ئیمان بم ئەگەر وانەبێ، (خەریكەئیمانم نامێنێ)، ئۆ سالّی نائومێدیو نەگبەتی (هەروەها هەر وشەیەك جنێو و قسەی خراپی تیابێ بەرامبەر کاتو زەمانە وەکو دەوترێ ئەمە زەمانێکی خراپە، ئەم سەعاتە نەگبەتی بوو، ڕووی زەمانە ڕەش، ئەمانە هەمووی حەرامن چونکە جنێودان بە زەمانە دەگەڕێتەوە بۆ خوا کە زەمانەی دروست کردووە) .

وە هەر ناوێك «عبد»ی تیابێ بۆ غەیری خوا حەرامە وەکو«عبدالمسیح، عبدالنبي ، عبد الحسین » .

هەروەها لەو زاراوەو دەستەواژەو دەربڕینانەی کە پێچەوانەی (تەوحید)ەو هەڵوەشێنەرەوەیەتی وحەرامن لەوانە:- ئیشتراکیەتی ئیسلام ، دیموکراتی ئیسلامی، ویستی گەل لە ویستی خواوەیە، دین بۆ خواو نیشتمانیش بۆ کۆمەڵگا، بەناوی گەلەوە، بە ناوی شۆڕشەوە .

وە هەروەها لە زاراوەو دەربڕینە حەرامەکانە بەکار هێنانی وشەی (ملك الملوك) وە ئەوەی ئەو مانایە ببەخشێ وەکو (قاضي القضاة) کە بۆ مرۆڤ بەکاربرێ .

هەروەها بەکار هێنانی ووشەی «سید»و هاوماناکانی کە بەکاردەبرێ بۆ کەسانی (منافق وکافر) ئیتر جیاوازی نی یە ئەو وشەی (سید)ە بەعەرەبی بگوترێ (وەکو دەوترێ سید فلان) یا بەزمانێکی تر بوترێ (وەکو دەوترێ گەورەم).

هەروەها بەکارهێنانی ووشەی (ئەگەر) حەرامە، کاتێك مانای ناڕەزایی و پەشیمانیو خەفەتو مەراق ببەخشێ (وەکو دەوترێ ئەگەر ئەوەم بکردایە

ئاوادەبوو، ئەگەر نەڕۆیشتایە نەدەمرد).ئەم قسەیە دەرگایەکە بۆشەیتانو لێوەی گوزەردەکاتە نێو دڵ .

هەروەها وتنی « اللهم اغفرلي إن شئت » خوایە لێم خۆش بە ئەگەر بتەوێ .

دانیشتن لەگەڵ دووڕووەکان یان خراپەکاران و هۆگربوون پێیانەوە

زۆرێك لەو کەسانەی کەئیمانو باوەڕ لەدڵیاندا جێگیر نەبووە، ڕوو لە کۆڕو دانیشتگای تاوان بارانو خراپ کاران دەکەن، بەڵکو زۆرجار لەگەڵ هەندێ کەسی وا دادەنیشن کە قسەی ناشیرین بە دینی خوا دەکەنو ڕەخنە لە شەریعەتی خوا دەگرنو گاڵتە بەدین و شوێن کەوتوانی دین دەکەن.

جا گومانی تێدا نی یە دانیشتن لەگەڵ ئەم جۆرەکەسانە حەرامەو عەقیدەو بیروباوەڕ لەکەدار دەکاتو دەیپوکێنێتەوە .

خوای گەورە دەفەرمووێ :

﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾ الأنعام: ٦٨

واتە «هەرکات ئەو موشیرك وخراپەکارانەت دی خەریکن لە بارەی ئایەتو دینی خواوە خراپ دەدوێنوگاڵتە ئەکەن، ئەوا تۆ ڕوویان لێ وەرچەرخێنەو بە جیان بهێڵە، تاقسەکەیان ئەگۆڕنو وازدێنن لە خراپ وتن. جا ئەگەر شەیتان

ئەم ئامۆژگارییەی لە بیرت بردەوەو لەگەڵیان دانیشتی، ئەوا هەرکات وەبیرت هاتەوە نابێ لەگەڵ ئەو خەڵکە ستەم کارە دابنیشی».

لەبەر ئەوە لەم حاڵەتەدا دروست نی یە دانیشتن لەگەڵیان هەر چەندە زۆر نزیك بن لە ڕووی خزمایەتی یەو تێکەڵی یەکتربن لە ڕووی خێزانیەوە، وە زمان پاراوو شیرین بن. تەنها بۆ کەسانێك دروستە لەگەڵیان دانیشێ کە بیەوێ قسەی خێریان بۆ بکات، یان بەرپەرچی قسە بە تاڵەکانیان بداتەوە، یان نکۆڵیان لێ بکاتو دەمکوتیان بکات، بەڵام ڕازی بوونو بێ دەنگی لەو شوێنانە دروست نی یە .

خوای پەروەردگار دەفەرمووێ :-

﴿فَإِن تَرۡضَوۡاْ عَنۡهُمۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يَرۡضَىٰ عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡفَٰسِقِينَ ٩٦﴾ التوبة: ٩٦

واتە « خۆ ئەگەر ئێوە لێیان ڕازی بن، ئەوا بەدڵنیایەوە خودا لە خەڵکانی تاوانبار ڕازی نابێ ».

پەلەکردن لەنوێژدا

گەورەترین تاوانی دزی بریتیە لە دزی کردن لەنوێژدا، هەروەکو پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ :

« إِنَّ أَسْوَأَ النَّاسِ سَرِقَةً الَّذِي يَسْرِقُ صَلَاتَهُ »قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَسْرِقُهَا؟ قَالَ « لَا يُتِمُّ رُكُوعَهَا وَلَا سُجُودَهَا».

واتە « خراپترینی خەڵكانی دز ئەو كەسەیە كە دزی لەنوێژەكەی بكات ».
وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چۆن دزی لە نوێژ دەكرێ ؟ فەرمووی: « **دزی كردنەكە بەوە دەبێ ڕكوع و سوجدەكانی بە تەواوی نابات و پەلەدەكات»**[1]

جا نوێژكردن بەپەلەو نەپاراستنی هێمنی تێداو جێگیرنەبونی پشت لە (ڕكوع‌و سوجدە)داو ڕێك نەبونەوەی پشت لە دوای هەستانەوە لە (ڕكوع و سوجدە) داو دانەنیشتن لە نێوان هەردوو سوجدەكەدا، هەموو ئەمانە ئەو هەڵەو ناتەواویانەن كە زۆر دیارو بەرچاون لەناو زۆریەی نوێژ خوێناندا، مزگەوتێك نی یە نمونەی ئەم جۆرە نوێژ خوێنانەی تێدا نەبێ.

وە هێمنی‌و لەسەر خۆیی ڕوكن‌و پایەیەكە لە پایەكانی نوێژ، بەبێ ئەم پایەیە نوێژ دانامەزرێ‌و وەرناگیرێ‌و جێی هیچ ناگرێ ، هەر بۆیە ئەم كارە زۆر ترسناكە وەكو پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ:-

« لَا تُجْزِئُ صَلَاةُ الرَّجُلِ حَتَّى يُقِيمَ ظَهْرَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ».

واتە « نوێژی هیچ كەسێك دانامەزرێ و تەواو نابێ‌و جێی هیچ ناگرێ، تاوەكو پشتی ڕێك نەكاتەوە لە ڕكوع وسوجدەدا».[2]

گومانی تێدا نی یە كە ئەم كارە كارێكی خراپ‌و قێزەونەو هەركەس بیكات شیاوی ئەوەیە ڕێی لێ بگیرێت‌و لەو كارە قەدەغەبكرێت‌و بترسێنرێ كە كارێكی خراپی كردووە .

---

(١)رواه الامام احمد ٥/٣١٠ ،وهو في صحيح الجامع٩٩٧

(٢)رواه ابوداود ١/٥٣٣ ،وهوفي صحيح الجامع ٧٢٢٤.

لە (أبو عبدالله الأشعري)ەوە دەفەرمووێ : پێغەمبەرﷺ نوێژی جەماعەتی لەگەڵ هاوەڵەکانی کردو پاشان لەگەڵ کۆمەڵێك دانیشت، پیاوێك هاتە ژورەوە نوێژی دابەست، جا لە نوێژەکەیدا ڕکوع و سوجدەی دەبرد وەکو دەنوك بدات لەزەوی، پێغەمبەرﷺ فەرمووی :-

« تَرَوْنَ هَذَا لَوْ مَاتَ عَلَى هَذَا مَاتَ عَلَى غَيْرِ مِلَّةِ مُحَمَّدٍ ، يَنْقُرُ صَلاَتَهُ كَمَا يَنْقُرُ الْغُرَابُ الدَّمَ ، إِنَّمَا مَثَلُ الَّذى يُصَلِّي وَلاَ يَرْكَعُ وَيَنْقُرُ فِى سُجُودِهِ كَالْجَائِعِ لاَ يَأْكُلُ إِلاَّ تَمْرَةً أَوْ تَمْرَتَيْنِ ، مَاذَا يُغْنِيَانِ عَنْهُ» .

واتە «ئائەوە ئەبینن ؟ هەرکەس بمرێ لەسەر ئەو حاڵە، ئەوا لەسەر غەیری دینی (محمد) مردووە، لە نوێژەکەیدا دەنوك دەدات وەکو قەلەڕەش دەنوك لە خوێن دەدات، جا نمونەی ئەو کەسەی پشت دەچەمێنێ لە ڕکوع ودەنوك دەدا لە زەوی لە سوجدەکاندا، وەکو کەسێکی برسی وایە کە تەنها خورمایەك یان دووخورما بخوات و هەڵسێتەوە، کە بەوە هیچ سودمەند نابێ»[1]

وەلە(زید)ی کوڕی (وهب)ەوە دەفەرمووێ :- (حذیفە) پیاوێکی بینی ڕکوع و سوجدەی بە تەواوی نەدەبرد، (حذیفە) فەرمووی :

« وَلَوْ مِتَّ وَهَذِهِ صَلاَتُكَ مِتَّ عَلَى غَيْرِ الْفِطْرَةِ الَّتِي فُطِرَ عَلَيْهَا مُحَمَّدٌ صلى الله عليه وسلم».

واتە «نوێژت نەکرد، وە ئەگەر بەم کارەوە بمری، ئەوا لەسەر غەیری ئەو فیترەتو دینە دەمری کە خوا (محمد)ی لەسەری داناوە »[2].

---

(١)رواه ابن خزيمة في صحيحه ٣٣٢/١ وانظر صفة صلاة النبي للألباني ١٣١.

(٢)رواه البخاري انظر الفتح ٢٧٤/٢.

وە هەرکەس نوێژەکەی بە پەلەکردو هێمنی تێدا نەپاراست کاتێك ئەمەی زانی پێویستە لەسەری نوێژەکەی دووبارە بکاتەوە، مادام کاتی نوێژەکەی مابێ، وەئەوەش کە ڕۆیشتووەو ڕابردووە پێویستە تەوبەبکاتو پەشیمان بێتەوە، بۆیە پێویست ناکات نوێژەکەی رابردوو بگێڕێتەوە .

بەڵگەش ئەوەیە کە پێغەمبەرﷺ فەرمووی:

« ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ». واتە « برۆ نوێژەکەت بکەرەوە چونکە تۆ نوێژت نەکرد »[1] .

کاری بێ هودە و جوڵەی زۆر لەنوێژدا

ئەم بەڵایەش زۆرێك لە نوێژخوێنان لێی دەرباز نابن، لەبەر ئەوەی ئەو فەرمانەی خوایان بەجێ نەهێناوە کە دەفەرمووێ:-

﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾﴾ البقرة: ٢٣٨ واتە **« هەستن نوێژ بکەن بۆ خوا بەترس وهێمنی یەوە »** .

وە لەو فەرمایشتەی خودا تێنەگەیشتون کە دەفەرمووێ :-

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾﴾ المؤمنون: ١- ٢

واتە «بەراستی خەڵکانی خاوەن ئیمانو باوەڕ سەرفرازو رزگاربوون، ئەو کەسانەی کە لە نوێژەکانیاندا خشوعیان هەیەو بەدڵ ئاگایان لە

(١) سنن أبي داود - (٣ / ٢٥).

نوێژەکانیانەو بە لاشەش لەسەر خۆو بەهێمنیەوە نوێژ دەکەن‌و جموجۆڵ‌و حەرەکەتی بێ هۆ ناکەن لە نوێژەکانیاندا».

وە کاتێك پرسیارکرا لە پێغەمبەرﷺ سەبارەت بەرێك کردنەوەو پاکردنەوی شوێنی سوجدە لەکاتی سوجدە بردندا کە دروستە یان نا ؟

ئەویش فەرمووی:

« لَا تَمْسَحْ وَأَنْتَ تُصَلِّي فَإِنْ كُنْتَ لَا بُدَّ فَاعِلًا فَوَاحِدَةٌ تَسْوِيَةَ الْحَصَى».

واتە « نەکەی شوێنی سوجدەت رێك بخەی لەکاتێك دا لە ناو نوێژدا بوی . بەڵام گەر هەر ناچاربووی یەك جار دەستی پێدابهێنە»[1].

وە زانایان (بەرەحمەت بن) باسی ئەوەیان کردووە کە جموجۆڵی زۆ و یەك لە دوای یەك، ئەگەر پێویستو ناچاری نەبێ نوێژ بەتاڵ دەکاتەوە.ئەگەر حاڵی ئەم کەسە وابێ، ئەی ئەبێ حاڵی ئەو کەسانە چۆن بێ کە لەبەر دەستی خودا دا راوەستاون‌و جموجۆڵی بێ هودە دەکەن‌و یەکێك سەیری سەعاتەکەی دەکات‌و ئەوەی تر جلەکەی رێك دەخات، یان پەنجە بەلوتی دەکات، وە چاوەکانی بۆ لای راست وچەپ دا دەسورێنێ‌و سەیری ئاسمان دەکات، دیارە ناترسێ لەوەی چاوەکانی کوێر بێ‌و شەیتان لە نوێژەکەی بدزێ بەم کارە .

(١)رواه أبو داود١/٥٨١وهو في صحيح الجامع٧٤٥٢.

پێش کەوتنی ئیمام لەنوێژدا بەئەنقەست

پەلەکردن یەکێکە لەڕەفتارو سروشتی مرۆڤ .

﴿وَكَانَ ٱلۡإِنسَٰنُ عَجُولٗا ﴿١١﴾﴾ الإسراء: ١١.واتە « **مرۆڤ هەمیشە پەلەکارو هەڵەشەیە**».

وە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ :

« **التَّأَنِّي مِنَ اللهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ**».

واتە « نەرم ونیانی ولەسەر خۆی لە خوداوەیە، وە هەڵپە هەڵپ و پەلەکردن لە شەیتانەوەیە ».[1]

ئەوی کە زۆر تێبینی دەکرێ لە نوێژی جەماعەتدا لە لای ڕاست و چەپەوە نوێژخوێنێکی زۆر دەبینرێ پێش ئیمام دەکەون، بەتایبەت لە ڕکوع وسوجدە بردندا، وەلە ((الله اکبر))ەکاندا بەگشتی، وەتەنانەت لەکاتی سەلام دانەوەش دا .

ئەم کارە هەرچەندە لەناو خەڵکدا گرنگی پێ نادرێ، بەڵام هەڕەشەی توندی دەربارەی هاتوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ:

« **أَمَا يَخْشَى الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ قَبْلَ الإِمَامِ أَنْ يُحَوِّلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ**».

واتە: « ئایا ئەوکەسەی سەری لە پێش سەری ئیمامەوە بەرز دەکاتەوە ناترسێ خوای گەورە سەری بکات بەسەری گوێ درێژ »[1].

---

(١)رواه البيهقي في السنن الكبرى ١٠/١٠٤ وهو في السلسلة ١٧٩٥.

نوێژخوێن پێویستە لەسەری کە بەهێمنیو لەسەر خۆییەوە بێت بەردو نوێژ، جا ئەمە ئەگەر بۆهاتنەکەی بێ، ئەی ئەبێ بۆنوێژەکە چۆن بێ

وە هەندێ خەڵکی تر مەسەلەکەیان وا لێ تێکەڵو پێکەڵ بووە، بۆئەوەی پێش ئیمام نەکەون کە چی زۆر لە ئیمام دوادەکەونو بەجێ دەمێنن

پێویستە بزانرێ کە شەرعناسان (بەرەحمەت بن) بنەمایەکی جوانیان باسکردووەو دانـاوە بۆ ئەوەی نوێژ خوێن نە پێش ئیمام بکەوێو نە لە ئیمامیش جێ بمێنێ، ئەویش ئەوەیە: کاتێك کە ئیمام «**الله أكبر**» ی تەواوکرد ئینجا نوێژخوێن بجوڵێ، کەواتە هەرکات ئیمام لە ووشەی (راء) ی «**الله أكبر**» تەواوبوو ئینجا دروستە بۆ نوێژ خوێن بجوڵێو حەرەکەبکات. نە پێش ئەوە بکەوێ نە دواش بکەوێ .بۆیە بەم شێوەیە کارەکەرێك دەخرێ

وە هاوەڵەکانی پێغەمبەرﷺ زۆر سووربوون لەسەر ئەوەی کە پێشی پێغەمبەر ﷺ نەکەون، گرنگیان بەو کارە زۆر دەدا.

بۆ نمونە یەکێك لەوان کە (براء) ی کوڕی (عازب)ە دەفەرموێ : صەحابە لە پشتی پێغەمبەردوە نوێژیان دەکرد، کاتێك کە پێغەمبەرﷺ سەری لە رکوع بەرز بکردایەتەوە بڕۆشتایە بەرەو سوجدە کەس نەدەبینرا بچەمێتەوە بەرەو سوجدە هەتاوەکو پێغەمبەرﷺ ناوچەوانی دانەنایە لەسەر زەوی، پاشان هەمووی لە دواوە لار دەبونەوەو بەردو سوجدە دەچەمینەوە.

وە کاتێك پێغەمبەرﷺ کەوتەتەمەنەوەو حەرەکەو جموجۆڵی جۆرێك لە خاوبونەوەی تێکەوت، نوێژخوێنانی پشتەوەی ئاگادار کردەوە فەرمووی

---

(١)رواه مسلم ١/٣٢٠-٣٢١

« أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قَدْ بَدَّنْتُ فَلاَ تَسْبِقُونِي بِالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ».

واتــە « ئــەی خەڵکینــە مــن کەوتومەتــە تەمەنــەوەو قــورس بــووم، بۆیــە وریــابن لە نوێژدا پەلەمەکەن و پێشم نەکەون لە ڕکوع وسوجدە بردندا».[1]

وە پێویـسـتە ئەوکەسـەی کـە ئیمـام و پـێش نوێـژە، کاتێـک کـە نوێـژ دەکـات وتنـی(الله اکـبر)ەکـانی بـەگوێرەی سـوننەتی پێغەمبـەر بـێ، بـەو شـێوەیەی کەلـە (حدیث)ەکەی(أبوهريرة) دا هاتوەو دەفەرمووێ :

« كَانَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَـامَ إِلَـى الـصَّلَاة يُكَبِّـرُ حِـينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَـعُ صُـلْبَهُ مِـنْ الرُّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِـينَ يَهْـوِي سَـاجِدًا ثُـمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَـهُ ثُـمَّ يَفْعَـلُ مِثْلَ ذَلِكَ فِي الصَّلَاة كُلِّهَا حَتَّى يَقْضِيَهَا وَيُكَبِّرُ حِـينَ يَقُـومُ مِـنْ الْمَثْنَـى بَعْـدَ الْجُلُوسِ».

واتــە « پێغەمبــەر ﷺ هــەرکات هەســتایە بۆنوێــژ، «الله أكــبر» ی دەکــرد کاتێـک نوێـژی دابەسـتایە، پاشـان «الله أكــبر» دەکـرد کاتێـک ڕکـوعی ببردایـە، پاشـان لـە ڕکـوع بـەرز دەبویـەوەو دەیفـەرموو: « سَــمِعَ اللَّــهُ لِمَــنْ حَمِــدَهُ » وەکاتێـک تـەواو ڕاسـت دەبوویـەوە دەیفـەرموو« رَبَّنَــا وَلَــكَ الْحَمْــدُ » ، پاشـان «الله أكــبر»ی دەکـرد کاتێـک دابەزایـە بۆسـوجدە، پاشـان «الله أكــبر» ی دەکـرد کاتێـک سـەری بـەرز بکردایەتـەوە، پاشـان «الله أكــبر» ی دەکـرد کاتێـک سـوجدەی ببردایـە، پاشـان «الله أكــبر» دەکـرد کـە سـەری بـەرز بکردایـە، ئینجـا ئەمـەی

(١)رواه البيهقي ٢/٩٣ وحسنه في إرواء الغليل ٢/ ٢٩٠

بەردەوام دەكرد لە هەموو نوێژەكەی دا تاوەكو تەواو دەبوو. وەكاتێكیش لە دوای دانیشتنی یەكەم هەڵبسایەتەوە «الله أكبر» دەكرد ».[1]

جا بۆیە هەركات پێش نوێژ «الله أكـبر» ەكانی كۆكو تەبابوون لەگەڵ جوڵەو حەرەكەكەی، وەنوێژ خوێنەكانیش بەو چۆنیەتیەی كە باسكراوە جوڵانەوە، ئەوا كاروباری نوێژی جامەعەتەكەی رێك وپێكو باش دەبێ.

هاتنی كەسێك بۆمزگەوت كەسیر وپیازی خواردبێ ،یان بۆنێكی ناخۆشی پێوەبێ

خوای گەورە دەفەرموێ :-

﴿ ۞ يَـٰبَنِىٓ ءَادَمَ خُذُوا۟ زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ ﴾ الأعراف: ٣١.

واتە « ئەی نەوەكانی ئادەم هەركە دەچنە مزگەوت بۆنوێژ، جل وبەرگی پاك وخاوێن بپۆشن».

لە«**جابر**»كوڕی«**عبدالله**»ەوە دەفەرمووێ، پێغەمبەرﷺ فەموویەتی:

« مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا أَوْ قَالَ فَلْيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا وَلْيَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ».

واتە « هەركەس سیرو پیازی خوارد بالێمان دوركەوێتەوە، یان فەرمووی: با لە مزگەوتمان دوركەوێتەوە ولەماڵەكەی خۆیدا بمێنێتەوە »[2]

(١)رواه البخاري رقم ٧٥٦ ط. البغا

(٢) رواه البخاري انظر الفتح ٢/٣٣٩

وە لە ڕیوایەتەکەی «مسلم»داهاتوە:

« مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَالثُّومَ وَالْكُرَّاثَ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ».

واتە « هەرکەس پیازو سیر و کەوەری خوارد با نزیکی مزگەوتمان نەکەوێ، چونکە ملائیکە توشی ئازار دەبن بەو شتانەی کە مرۆڤ پێ ئازارمەند دەبێ »[1].

وە «عمـر»ی کوڕی «خطـاب»وتاری دەخوێنند لە ڕۆژی جومعەدا، لەناو وتارەکەیدا فەرمووی:

« ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ تَأْكُلُونَ شَجَرَتَيْنِ لَا أَرَاهُمَا إِلَّا خَبِيثَتَيْنِ هَذَا الْبَصَلَ وَالثُّومَ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَجَدَ رِيحَهُمَا مِنْ الرَّجُلِ فِي الْمَسْجِدِ أَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ إِلَى الْبَقِيعِ فَمَنْ أَكَلَهُمَا فَلْيُمِتْهُمَا طَبْخًا».

واتە « ئەی خەڵكینە ئێوە ئەم دوو ڕووەکە دەخۆن‌و من بە پیسیان دەبینم: کە ئەویش سیرو پیازە، دڵنیابن پێغەمبەرم ﷺ دەبینی هەرکات لە مزگەوتدا بۆنی ئەو دوانەی لە هەر پیاوێك بکردایە ، ئەوا فەرمانی پێ دەکرد کە دەربچێ لە مزگەوت‌و دورکەوێتەوە بەرەو بەقیع، جا هەر کەس سیرو پیازی خوارد با جوان لە چێشتدا سوری بکاتەوەو بۆنەکەی بمرێنێ».[2]

---

(١)رواه مسلم رواه ١/٣٩٥

(٢)رواه مسلم ١/٣٩٦

وە ئـەوەی پەیوەنـدی بـەم باسـەوە هەیـە: ئـەو کەسـانەش دەگرێتـەوە کـە ڕاسـتەوخۆ لـە دوای ئـیش کـردن دەچـنە مزگەوتـەوە بـە بـۆنی ناخۆشـی عـەرەقی بـن باڵوگۆرەویەکانیانەوە .

لـەوەش خـراپ تـر جگـەرە خۆرەکـانن، ئەوانـەی کـە جگـەرەی حـەرام دەکێـشنو پاشـان دەچـنە مزگەوتەکانـەوەو ئـازاری بەنـدەکانی خـوا دەدەن لـە ملائکـەو نوێـژ خوێنان.

زینـــــاکردن

یـەکێك لەمەبەسـتو ئامانجـەکانی شـەریعەتی ئیـسلام پاراسـتنی نـاموسو وەچەو نەسەبی خەڵکی یە، بۆیە زینای حەرام کردووە .

خوای پەروەردگار دەفەرمووێ :-

﴿ وَلَا تَقْرَبُوا۟ ٱلزِّنَىٰٓ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَـٰحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ ﴾ الإسراء: ٣٢

واتـە « وریـابن بـەهیچ شـێوەیەك تـوخنی زینـا نەکـەون، چـونکە بەڕاسـتی زینـاو داوێـن پیـسی تاوانوکردەوەیـەکی زۆر خراپـەو ڕێگایـەکی زۆر ناپەسـەندو قێزەونە ».

شـەریعەتی پـیرۆزی ئیـسلام نـەك هـەر زینـای حـەرام کـردووە، بـەڵکو هـەموو ئـەوکونو کەلەبـەرو ڕیگـاو ڕێـچکانەشی داخـستووە کـە مـرۆڤ پـەلکێش دەکـەن بـەرەو زینـا، لەوانـەش فـەرمانی کـردووە بـە داپۆشـینی ئافرەتـانو، فـەرمانی

كردووە بە پاراستنی چاو لە تێڕوانینی حەرام‌و تاك بونەوەی پیاوو ئافرەت‌و زۆر شتی تریشی لەو پێناوەدا حەرام كردووە.

پیاوی زیناكاری خێزاندارو ئافرەتی زیناكاری مێرددار، تۆڵەی لێ دەسێنرێتەوە بە ترسناكترین‌و قورس ترین سزا، ئەویش بریتی یە لە بەردە باران كردنی تا دەمرێت، تا تۆڵەی گوناهەكەی بچێژێت ، بۆئەوەی هەموو لاشەی ئازار بچێژێت، وەك چۆن گشت لاشەی تێركردووە لە حەرام .

وە پیاوی زیناكارو ئافرەتی زیناكار گەر هاوسەردار نەبوون بە ڕێگایەكی شەرعی، ئەوا تۆڵەی لێ دەسێنرێتەوە بە فەلاقەكردن وجەڵدە لێدان ، كە لەسنورە شەرعیەكاندا دیاری كراوە ئەویش بریتیە لە(١٠٠) جەڵدە .لەگەڵ ئەوەش دا كۆمەڵێك لە بڕواداران ئامادەبن لەكاتی جەڵدە لێدانەكەی تاوەكو شەرمەزارو ناشیرین بێ لە ناو خەڵكدا، وە دەبێت لەشارەكەی خۆی دوربخرێتەودو دوچاری غەریبی بێ بۆماوەیساڵێك تاوەكو سوكی خۆی بۆ دەركەوێ .

وە سزای پیاوو ئافرەتی زیناكار لە بەرزەخدا: ئەوەیە بەڕوتی دەخرێنە ناو تەنورێكەوە كە سەرەوەی تەسكەو خوارەوەی فراوانەو لەخوارەوەش ئاگر دەدرێ، جا هەركات ئاگرەكە بڵێسەبدات‌و زیاد بكات هاواردەكەن‌و دەقیژێنن‌و بەرزدەبنەوە، هەتاوەكو نزیكی دەرچون دەبنەوە، بەڵام بڵێسەی ئاگرەكە دانەبەزێت‌و ئەوانیش دەگەڕێنەوە بۆناو تەنورەكە ، ئابەم شێوازە سزادەدرێن تا ڕۆژی قیامەت .

لەمەش ناشیرین‌و ناقۆلاتر ئەوەیە پیاو لەگەڵ ئەوەی تەمەنی گەورە بوویێ‌و لەمردن نزیك بوویێتەوەو چوبێتە ساڵەوەو خوداش ئەوەندە مۆڵەتی دابێ و تەوبەی نەكات‌و هەر بەردەوام بێ لەسەر زینا.

كەوابوو ناشرینترن‌و چەپەڵترین زیناكار ئەو كەسەیە كە چووبێتە ساڵەوەو تەمەنی گەورەبێ‌و زینا بكات.

لە«**أبوهريرة**»ەوە، لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەفەرمووێ:

« ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ القِيَامَةِ ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ : شَيْخٌ زَانٍ ، وَمَلِكٌ كَذَّابٌ ، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ».

واتە « سێ كۆمەڵە خەڵك خوای گەورە قسەیان لەگەڵدا ناكات‌و لەگوناه پاكیان ناكاتەوەو، بە چاوی رەحمەت تەماشایان ناكات‌و، سزایەكی سەختیشی بۆ داناون ، پیاوێكی بە تەمەنی زیناكار، پاشایەكی درۆزن، هەژارێكی خۆ بەزلزان »[1].

وەخراپترین‌و پیسترین كاسبی ئەو پارەیەیە كە بەرامبەر زینا وەردەگیرێ. وە ئەو ئافرەتەی بەهۆی داوێن پیسی یەوە كاسبی بكات‌و بژێوی پەیدابكات، بێبەش‌و مەحرومە لە قەبوڵ بوونی دوعاو پاڕانەوە، كاتێك كە لە نیوەشەودا دەرگاكانی ئاسمان دەكرێتەوە (بۆ قبوڵ بوونی دوعاوپاڕانەوە)[2].

---

(١)رواه مسلم ١/١٠٢-١٠٣

(٢)الحديث في صحيح الجامع ٢٩٧١

وە هەرگیز فەقیریو هەژاری بیانوی شەرعی نین بۆ شكاندن سنوروكانی خوای گەورەو ئەتككردنی ناموسی یەكتر، وەكو پێشینان وتویانە : برسیبەو سەربەرزبە، وە بەهۆی شیری مەمكی خۆتەوە نەلەوەڕێی.

وە لەم چەرخەدا هەموو دەرگاكان خراونەتە سەر پشت بۆ ئەنجام دانی كاری خراپ، وە شەیتان گشت ڕێگاو ڕێچكەكانی خراپەكاری ئاسان كردووە بە هۆی فرِوفێڵەكانی خۆیو دۆستەكانی، وە كەسانی تاوانبارو خراپەكار شوێنی تەڵەكانی شەیتان كەوتوونو بوونەتە دەسكەلای دەستی شەیتان بۆ بلاْوكردنەوەی فەسادو بێ ئەخلاقی ، ئەویش بە بلاْوبونەوەی سفوریو خۆدەرخستن و خۆجوان كردنی ئافرەتان، وە بەرەلاْكردنی چاوو تێڕوانینی حەرامو، بلاْوبونەوەی تێكەڵی پیاوو ئافرەتو، گۆڤاری خراپو فلیمی نابەجێو ناپەسەندو، گەشتو گوزاری زۆر بۆ ولاْتو جێگای بەدڕەوشتانو، دروستكردنی بازاڕی تیجاری بۆ داوێن پیسیو بێ ئابڕویو، زۆربوونی هەتككردنی ناموسو، زۆر بوونی منداڵی حەرامو‌كوشتنی گۆرپەلەی بێ تاوان

خودایە داوات لێ دەكەین بەڕەحمەتو لوتفو پارێزگاری خۆت بمانپارێزی لە داوێن پیسیو، داوات لێ دەكەین دڵەكانمان پاك بكەیتەوەو داوێنمان پاك ڕابگریو، لەنێوان ئێمەو حەرام دا بەربەستێكی گەورە دروستبكەی.

نێربازی

تاوانەکەی قەومی «لـــوط» ئەوەبوو لەگەڵ نێرینەکاندا جووت دەبوونو نێربازیان دەکرد.

وەکو خوای گەورە دەفەرمووێ :-

﴿ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ ﴾ الأعراف: ٨٠

واتە «(لـوط) مان عليه السلام كردە پێغەمبەرو بەگەلەکەی خۆی ووت: بەڕاستی ئێوە تاوانێکی خراپ و ناشرینی وا ئەنجام دەدەن لەڕووی داوێن پیسیوە کە هیچ کەسێك لە خەڵکانی جیهان پێش ئێوە کاری وەها شەرمەزارانەی نەکردووە، ئەویش ئەوەیە ئێوە دەچنە لای پیاوان و نێربازی دەکەن ».

وە لەبەر ناشیرینیو ناقۆڵاییو ترسناکی ئەم تاوانو خراپەیە خوای پەروەردگار سزای ئەوکەسانەی داوە کە ئەنجامی دەدەن بە چوارجۆر لە سزاو تۆڵە، کە ئەم چوارجۆرە بەسەر هیچ گەلێکی تردا کۆنەبۆتەوە، ئەوانیش بریتین لە کوێر بوونی چاوەکانیانو، ژێروبان بوونیانو، بەردەباران کردنیان لەئاسمانەوە بەبەردی سورەوەبوو، وە ناردنی هاوارو قیژەیەکی سامناك بەسەریاندا.

وە لەشەریعەتی ئیسلامیش دا هەر کەسێك ئەو کارە ئەنجام بدات یان ئەو کارەی لەسەر بکرێ بەڕازی بوونی خۆیو زۆری لێ نەکرابێ ، ئەوا تۆڵەو سزاکەیان ئەوەیە کەدەبێ بە شمشێر بکوژرێن.

«عبــــدالله»ی کــوڕی«عبــــاس» لــە پێغەمبــەرەوەﷺ دەیگێڕێتــەوە کــە فەرموویەتی:

« مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ».

واتە«هەرکسێکتان بینی کاری قەومەکەی «لوط»ی دەکرد (واتە نێربازی، ئەوا هەردووکیان بکوژن، ئەوەی کارەکە دەکاتو ئەوەش وا کارەکەی لەسەر دەکرێ ».(١)

وە ئــەو نەخۆشــیو تاعونانــەی کــە ئــەمڕۆ لــەم ســەردەمەدا دەرکــەوتوونو لــە ســەردەمانی پێــشوودا نــەبوون، هــەمووی هۆکــاری داوێــن پیــسیە، وەکــو نەخۆشــی ئایــدزی کوشــندە .ئەمانــە هــەمووی بەڵگــەن لەســەر کارلــەجێی شــەریعەت کــە ئــەو جۆرە سزاو تۆڵانەی داناوە.

نەهاتنی ئافرەت بۆسەر جێی پیاوەکەی بەبێ هیچ عوزرێکی شەرعی

«أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ».

واتــە: «هــەرکات پیــاو داوای ســەرجێی لــە خێزانەکــەی کــردو ئــەویش پــشتی تێکــردو وەڵامــی نەدایــەوە، وە ئــەو پیــاوە ئــەو شــەوە بــە تــوڕەیی ســەر بنێتــەوە بەرامبــەر بــە خێزانــی، ئــەوا (مەلائیکــە) لەعنــەت لــەو ئافرەتــە دەکــەن تــا بــەیانی ».(٢)

---

(١)رواه الإمام أحمد ٣٠٠/١ وهو في صحيح الجامع ٦٥٦٥

(٢)رواه البخاري انظر الفتح ٣١٤/٦

زۆرێـك لـە ئافرەتـان كاتێـك كێـشەیەك لـە نێـوان خـۆیو مێردەكەیـدا دروسـت دەبـێ، بـە گومـانی خـۆی دەیـەوێ تۆڵـەی خـۆی بكاتـەوە، بۆیـە خـۆی دەگرێتـەوە لەسـەر جێـی كـردن لەگـەڵ پیاوەكـەی، جـا ئـەم كـارەی كـە ئافرەتـان دەیكـەن مەفـسەدەو خراپـەی زۆری لـێ دەكەوێتـەوە، لەوانـە پـێ دەچـێ پیاوەكـەی بكەوێتـە حەرامـەوەو، زۆرجـار لەوانـە ئیـشەكە بـە خـراپتر بەسـەر ئافرەتەكـەدا بـشكێتەوە، كە پیاوەكەی بیر لە خێزانێكی تر بكاتەوەو بەسەر ئەم دابیهێنێ

وە پێویـستە لەسـەر ئـافرەت گـورج بـێ لـە وەڵام دانـەوەی داواكـاری مێردەكـەی هـەركات داوای لـێ كـرد، تـاوەكو ئـەم فـەرمانی پێغەمبـەر ﷺ جێبـەجێ بكـات كە دەفەرمووێ:

« إذا دعا الرجلُ امرأته إلى فراشه فلتُجِبْ وإن كانتْ على ظهرِ قَتَبٍ».

واتـە: « هـەركات پیـاو داوای سەر جێـی لـە خێزانەكـەی كـرد، ئـەوا بـا دەسـت بـەجێ وەڵـامی بداتەوە،تەنانـەت ئەگـەر لەسـەر كـۆچ و بـاری حوشترەكەشـی بـێ بـا دابەزێ »[1]

وە پێویستیـشە لەسـەر پیـاو بەتـەنگ خێزانیـەوەی بـێو ڕەچـاوی حـاڵی خێزانـی بكـات، كاتێـك نەخۆشـە یـان دووگیانـە یـان بـێ تاقەتـەو خەفـەتبارو دڵتەنگـە، بۆئـەوەی كـۆكو تـەبایی و خۆشەویـستیان بـەردەوام بـێو دژایـەتیو تـێگیران لەنێوانیان دروست نەبێ

(١)انظر زوائد البزار ٢/١٨١ وهو في صحيح الجامع ٥٤٧

داوای ئافرەت بۆتەڵاق لەمێردەکەی بەبێ هیچ هۆیەکی شەرعی

زۆریـــك لــە ئافرەتــان پەلەوهەڵەشــەن لــە داواکردنــی تــەڵاق لــە مێردەکانیــانو مێرد ناچار دەکەن کە خێزانیان بە تەڵاق دان بدەن .

بۆ نمونـە کاتێـك کێـشەیەکی بـچوك دروسـت دەبـێ، یـان کاتێـك ئـەو پـارەو ماڵـەی کـە دەیـەوێ پیاوەکـەی پـێ ی نـەداو بـۆی دابـین نـەکات، ئـەوا دەسـت بـەجێ داوای تـەڵاق دەکـات. وە زۆرجـار پـێ دەچـێ لـە لایـەن کەسـوکاری ئافرەتەکـەوە هانبـدرێ و پاڵی پێوەنبرێ .

وە زۆرجــار ئــافرەت لــە ڕووی پیــاودا دەوەســتێو بەرامبــەری لــێ دەگــرێو لێـی ڕاسـت دەبێتـەوە بـە کۆمـەڵێك ووتـەو قـسەی کاریگـەرو هەسـتیار کـە دەمـاری پیاو دەگرێو توڕەی دەکات وەکو دەڵێ ئەگەر پیاوی تەڵاقم بدە.

وە شـتێکی زانـراوە کـە تـەڵاقو جیابونـەوەو لێکـدابڕانی پیـاو وئـافرەت بـەڵاو نەگبــەتی زۆری لێ دەکەوێتــەوە، شــیرازەی خێــزان دەپــچڕێو ئــەتك دەبــێو، وە منــداڵ پەرتــەوازەو بــێ ســەروبەر دەبــێ، وە زۆر جــار پەشــیمانی لــەدوادێ، بــەڵام پەشیمانی سودێك نابەخشێ .

ئــا ئەمانــەو چــەندەهای تــریش حیکمــەتو کــار لــەجێی شــەرع دەردەخــات، کاتێك کە داواکردنی تەڵاقی حەرام کردووە.

«**ثوبان**» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« **أَيُّمَا امْرَأَةٍ سَأَلَتْ زَوْجَهَا الطَّلَاقَ مِنْ غَيْرِ مَـا بَـأْسٍ فَحَـرَامٌ عَلَيْهَـا رَائِحَـةُ الْجَنَّةِ**».

واتــە: « هــەر ئافرەتێــك داواى تــەڵاق لــە مێردەكــەى خــۆى بكــات بــەبێ بیانویەكی شەرعی، ئەوا بۆنی بەهەشتی لەسەر حەرامە »[1].

«عقبة»ى كوڕى«عامر» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« إنَّ الْمُخْتَلعَاتِ الْمُنْتَزِعَاتِ هُنَّ الْمُنَافقَاتُ».

واتــە: « ئــەو ئافرەتانــەى داواى (خلــع) جیابونــەوە دەكــەن بــەبێ بیــانوی شەرعی ئەوانە مونافقن»[2].

بــەڵام ئەگــەر هۆكــارێكی شــەرعی هــەبوو بــۆ ئــەوەى ئافرەتەكــە داواى تــەڵاق‌و جیابونــەوەبكات، وەكــو ئــەوەى پیاوەكــەى وازى لــە نوێــژ هێنــابێ، یــان عــارەق خــۆربێ، یــان بیــەوێ بــە زۆر خێزانەكــەى توشــی كــارى حــەرام بكــات، یــان زوڵــم‌و ستەمی لــێ بكــات بــە لێدان‌و ئــازاردان یــان ئافرەتەكــە لەمافــە شــەرعیەكانی خــۆى بێبــەش بكــات، وە نەســیحەت‌و ئامۆژگــاریش ســودى نــەبوو، وە هــیچ ڕێگەیــەك نەئــەبینرا بــۆ چــاك بــوونی، ئــەوا ئافرەتەكــە هــیچ تــاوانی لەســەر نــی یــەو گوناهبــار نــابێ كــە داواى تــەڵاق لــە مێردەكــەى بكــات، بــۆ ئــەوى خــۆى‌و دینەكــەى ســەلامەت بێ‌و دوچارى تاوان‌و خراپە نەبێ .

(١)رواه أحمد ٢٧٧/٥ وهو في صحيح الجامع ٢٧٠٣

(٢)رواه الطبراني في الكبير ٣٣٩/١٧ وهو في صحيح الجامع ١٩٣٤

شوبهاندنی خێزان بەدایك و خوشك (الظِهار)

«ظهار» یەکێکە لەو ووتەو دەربڕینانەی سەردەمی نەفامی کە ئەمڕۆ پەیڕەو دەکرێ‌و لەناو موسڵمانانادا بڵاوە، وەکو ئەوەی پیاو بە خێزانی خۆی بڵێ‌« تۆ وەکو دایکم وای، یان تۆحەرام بی لەسەرم وەکو چۆن دایکم لێم حەرامە » .

ئەم ووشەو دەربڕینە ناشرینانەو هاوشێوەی ئەمانەن شەریعەت بە قێزەون‌و نابوتی داناوە، چونکە زوڵم‌و ستەمی تێدادەردەکەوێ بەرامبەر بە ئافرەت.

وەخوای گەورە ئەم کارەی بەوە وەصف کردووە کە دەفەرمووێ :

﴿ ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَٰتِهِمۡۖ إِنۡ أُمَّهَٰتُهُمۡ إِلَّا ٱلَّٰٓـِٔي وَلَدۡنَهُمۡۚ وَإِنَّهُمۡ لَيَقُولُونَ مُنكَرٗا مِّنَ ٱلۡقَوۡلِ وَزُورٗاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٞ ﴿٢﴾ ﴾ المجادلة: ٢

واتە: « ئەوانەتان لە خێزانەکانیان «ظهـار»ئەکەن و پێیان دەڵێن: ئێوە وەکو دایکمانن، ئەوان دایکیان نین، دایکی ئەوان ئەو ئافرەتانەن کە ئەوانیان لێ بووە، وە بەڕاستی ئەوەی بە خێزانەکەی خۆی بڵێ (وەکو دایکم وای) ئەوە قسەیەکی نابەجێ و درۆیەکی ناپەسەندی کردووە ».

وە شەریعەتی پیرۆزی ئیسلام کە فارەتێکی قورسی بۆئەو حاڵەتە داناوە، کەفارەتەکەی وەکو کەفارەتی کوشتنی کەسێکە بەهەڵە، هاوشێوەی کەفارەتی جووت بوونە لەگەڵ خێزان لە مانگی ڕەمەزاندا .

جابۆیە ئەو کەسەی «ظهـار» لە خێزانەکەی بکات‌و ئەو قسانەی بەرامبەر بکات، نابێت نزیکی خێزانی بکەوێ تاوەکو کەفارەت‌و باجەکەی دەدات .

خوداش خۆی باسی کەفارەتەکەی کردووەو دەفەرموێ :

﴿ وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُواْ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۖ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ ﴾ المجادلة: ٣ – ٤ .

واتـە: « ئەوانـەی لەخێزانـەکانیان «ظهـار» ئەکـەن، لـە پاشـان دەگەڕێنـەوەو پەشـیمان دەبنـەوە لەقسـەی خۆیـانو دەیانـەوەی بیانکەنـەوە بـە خێزانـی خۆیـان، ئەوە پێش ئەوەی بـچنە لایـان دەبـێ یـەکێك لـەم سـێ شـتە بکـەن بـۆ ئـەوەی ببێتـە کەفارەتی کارەکەیان»:

یەکەم:

﴿ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ﴾ المجادلة: ٣.

واتـە: « بەندەیـەك ئـازاد بکـەن، پـێش ئـەوەی بگـەن بەیـەك و تێکـەڵی ژن ومێردی بکەن».

دووەم:

﴿ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ﴾ المجادلة: ٤

واتـە: « ئەگـەر ئـەو کەسـە کۆیلـەی دەسـت نەکـەوت ئـازادی بکـات، ئـەوا دەبـێ دوو مـانگ لەسەر یەك بەڕۆژوو بێ . بەرلەوەی بگەن بەیەك ».

سێیەم:

﴿ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ﴾ المجادلة: ٤

واتـە: « جائـەوەی نـەیتوانی دوومـانگ بـەڕۆژوو بـێ، بـا شەسـت هـەژار لـە ژەمێك خواردن تێربكات».

جوتبوون لەگەڵ خێزان لەكاتی بێنوێژی دا

خوای گەورە دەفەرمووێ :

﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى فَٱعْتَزِلُوا۟ ٱلنِّسَآءَ فِى ٱلْمَحِيضِ ۖ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ﴾البقرة: ٢٢٢

واتـە: « ئـەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ سـەبارەت بـەجووت بـوون لەگـەڵ ئـافرەتی حـەیزدار پرسـیارت لـێ دەكـەن، تـۆش بڵـێ : جـوت بـوون لەگـەڵ خێزانـدا لـەكاتی بێنوێـژی دا مایـەی زەرەرو زیانـە، بۆیـە لـە مـاوەی بێنوێژیانـدا لێیـان دوورـن‌و تێكـەڵی سـەرجێی ژن‌و مێردیـان لەگـەڵ مەكـەن‌و، نـابێ بـە مەبەسـتی سـەرجێ نزیكیان بكەن‌و بچنەلایان هەتاوەكو پاك دەبنەوەو خۆیان دەشۆن ».

كـەوابوو دروسـت نـی یـە بـۆ پیـاو سـەرجێی لەگـەڵ خێزانـی خۆیـدا بكـات تاوەكو خۆی دەشوات لە دوای پاك بوونەوەكەی.وەكو خوای گەورە دەفەرمووێ:

﴿ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُ ﴾البقرة: ٢٢٢

واتـە: « هـەركات پـاك بوونـەوەو خۆیـان شوشـت، ئـەوجا بۆتـان هەیـەو دروسـتە بۆتـان بـچنە لایـان‌و سـەرجێیان لەگـەڵ بكـەن لـەو شـوێنەوەی كـە خـودا ڕێـی پـێ داون كە پێشەوەیە ».

وە ئەوەی كە ناپەسەندی‌و قێزەونی ئەم تاوانە دەردەخات فەرموودەكەی پێغەمبەر ﷺ كە دەفەرموی:

« مَنْ أَتَى حَائِضًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» واتە: **« هەركەس بچێتە لای ئافرەتێكی حەیزدار یان لە دواوە بچێتە لای یان بچێت بۆلای فاڵچیەك، ئەوە كافر دەبێ بەو قورئانەی بۆ محمد ﷺ دابەزیوە »**[1].

وە هەركەس ئەم كارەبكات بەهەڵەو بەبێ قەسدو نەزانێ، ئەوا هیچی لەسەر نی یە. بەڵام هەركەس ئەم كارەبكات بە ئەنقەستو بشزانێ خێزانی لە بێنوێژی دایە، ئەوا كەفارەتی دەكەوێتە سەرو دەبێ باجەكەی بدات، لەسەر بۆچوونی هەندێ لەو زانایانەی كە«حدیث»ی كەفارەتەكەی بە«صحیح»دەزانن.

كەفارەتەكەشی بریتیە: لە دینارێك، یان نیو دینار « ئاڵتون».

جا هەندێ لە زانایان فەرموویانە: ئەو كەسە خۆی سەرپشكە لەوەی دینارێك دەدات یان نیو دینار .

وە هەندێكی تریان فەرموویانە: گەر پیاوەكە لەسەرەتای كاتی بێنوێژیەكەدا چووە لای خێزانی كە خوێنی زۆری لێ دێ، ئەوە دەبێت دینارێك بدات، وە ئەگەر لەكۆتایی كاتی بێنوێژیەكەدا چووە لای كە خوێنەكەی كەمە یان پێش خۆشۆردن بچێتە لای ئەوە نیو دینار دەدا.

---

(١)رواه الترمذي عن أبي هريرة ١/٢٤وهو في صحيح الجامع ٥٩١٨

وە دینارەکەش بە ئەندازەی ئیستا ٤,٢٥غرام ئاڵتوون، کە مسقاڵێك ئاڵتوونی عیارە(٢٤)ە، کە پێویستە بیکاتە خێر، یان نرخی ئەو ئاڵتوونە بە پارە دەرکات.

جووتبون لەگەڵ دواوەی خێزان

هەندێ کەسی شازو نامۆو ڕەوشتو ئەخلاق شێواو بەهۆی لاوازی باوەڕو ئیمانیانەوە گوێ بەوە نادەن لە کوێوە لەگەڵ خێزانی خۆیان جووت دەبن، بۆیە سڵ ناکەنەوە لەوەی لەگەڵ دواوەی خێزانیان جووت دەبنو خۆیانی لێ ناپارێزن.

جووت بوون لەگەڵ ئافرەت لەکۆمەوە یەکێکە لەگوناهە گەورەکان.

«أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« مَلْعُونٌ مَنْ أَتَى امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا».

واتە: « مەلعونەو بەرلەعنەت کەوتووە، ئەو کەسەی بچێتە لای ئافرەت لەکۆمەوە»[1].

نەك هەرئەمە بەڵکو پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ:

«مَنْ أَتَى حَائِضًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

---

(١)رواه الإمام أحمد ٤٧٩/٢ وهو في صحيح الجامع ٥٨٦٥

واتــە: « هەركــەس بــچێتە لای ئــافرەتێكی حــەیزدار یــان لــەدواوە بــچێتە لای یــان بــچێت بــۆلای فالــچیەك، ئــەوە كــافر دەبــێ بــەو قورئانــەی بــۆ محمد ﷺدابەزیوە »[1].

وە زۆر ئــافرەتی خــاوەن سروشــتو تەبیعــەت پــاك لــەم كــارە پــشتیان هــەڵكردووەو وەڵامــی مێردیــان نەداوەتــەوە هەرچــەندە زۆریــان لــێ كــراوەو تــەنگیان پــێ هەڵــچنراوە، تەنانــەت لەلایــەن هەنــدێ مێــردەوە هەڕەشــەی تــەڵاق كــراوە ئەگــەر خێزانەكەی بەقسەی نەكات .

وە هەنــدێ لــەو ئافرەتانــەی كــە شــەرم دەكــەن پرســیار لــە زانایــان بكــەن ســەبارەت بــەم كــارە، مێردەكانیــان گومــانو دوودڵــی وایــان بــۆ دروســت دەكــەن كــە ئــەو كــارە حەڵاڵــە ئــەو ئایەتــە بــۆ خێزانــەكانیان دەكەنــە بەڵگــە كــە خــودا دەفەرمووێ :

﴿نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُواْ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ﴾البقرة: ٢٢٣

واتــە: « خێزانــەكانتان كێلگــەن بــۆ ئێــوە، كــەوابوو بەهــەر شــێوەیەك پێتــان خۆشــە بــچنە لایــانو لەگــەڵیان جــووت بــن، بەمــەرجێك لــە شــوێنی شــەرعیەوە بێ».

وەشــتێكی زانرایــشە كــە« ســوننەت » ڕوونكــەرەوەی مانــاو مەبەســتەكانی قورئانە .

---

(١)رواه الترمذي برقم ١/٢٤٣ وهو في صحيح الجامع ٥٩١٨

جا لە سوننەتدا هاتووە كە پێغەمبەر ﷺ ئاگاداری كردووین دروستە چونەلای ئافرەت و سەرجێی لەگەڵ كردنی بەهەر شێوەیەك كە خۆی ئارەزووی لێی بێ لە پێشەوە بێ یان لەدواوە بێ، بەڵام بەمەرجێك جووتبوونەكە لە شوێنی منداڵ بوونەوە بێ. وە شاراوەش نی یە كە كۆم جێگای پیسەیە نەك شوێنی منداڵ بوون .

وە شتێكی زانراوە بەڵگە نەویستیشە كە ئەم كارە حەرام و قەدەغەكراوە تەنانەت ئەگەر هەردوولا پێی قایل بن و پەسەندیشی بكەن، چونكە ڕازی بوون لەسەر حەرام حەرامەكە حەڵاڵ ناكات .

دادپەروەر نەبوونی مێرد لەنێون خێزانەكانیدا

لەو شتانەی كە خوا لە قورئانەكەی دا فەرمانی پێ كردووەو ئامۆژگاری كردووین، دادپەروەری مێردە لە نێوان خێزانەكانیدا.

﴿ وَلَن تَسْتَطِيعُوٓا۟ أَن تَعْدِلُوا۟ بَيْنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ ۖ فَلَا تَمِيلُوا۟ كُلَّ ٱلْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَٱلْمُعَلَّقَةِ ۚ وَإِن تُصْلِحُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٢٩﴾ ﴾ النساء: ١٢٩

واتە: « هەرگیز ناتوانن لە خۆشەویستی نێو دڵتان دا دادپەروەربن لە نێوان خێزانەكانتان دا، هەرچەندە هەوڵیش بدەن، جا كەوابوو: بەتەواوی خوارمەبنەوە لە یەكێك لە هاوسەرەكانتان، بەو هۆیەوە وازبهێنن لەوی تریان وەك هەڵبەستراوی لێ بكەن نە ئەوەیە مێردی هەبێ، نە ئەوەشە ئازادكرابێ،

جا ئەگەر لەگەڵیان چاك بن و خۆتان لە ناعەدالەتی ڕواڵەتی بپارێزن، ئەوا خوداش لێبوردە و بەرەحم و میهرەبانە ئەوەی نێو دڵتان لێ ناگرێ».

ئەو دادپەروەرییەی کە شەرع داوای کردووە لە نێوان خێزانەکاندا ڕەچاو بکرێ و بپارێزێ بریتیە لە ماڵ و خانوو جێگای نوستن و، هەریەکە مافی خۆی پێ بدرێ لە خەرجی و بژێوی ژیان و، جل و بەرگ و پۆشاك، ئەمەیە ئەو دادپەروەرییەی کە خودا فەرزی کردووە، نەك دادپەروەر بوون لە خۆشەویستی نێو دڵ، چونکە ئەمەیان کەس توانای بەسەردا ناشكێ تا بتوانێ دەسەڵاتی بەسەردا بگێرێ .

وە هەندێ لە پیاوان کاتێك لە خێزانێك زیاتریان هەبێ، ئەوا زیاتر بەلای یەکێکیاندا لادەدان و ئەوانی تریش پشت گوێ دەخەن، شوێنی نوستنیان زیاتر لەلای یەکێکیانە یان خەرجی و بژێوی بۆ یەکێکیان زیاترە و ئەوانی تر واز لێ دێنن، ئا ئەمانە هەمووی حەرامن و، ئەم جۆرە کەسانە لە ڕۆژی قیامەتدا دەهێنرێن بۆ مەحشەر بەحاڵ و شێوازێك کە وەسفەکەی لە«حەدیث»ەکەی «أبوهريرة»دا هاتووە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە دەفەرموێ:

« مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ فَمَالَ إِلَى إِحْدَاهُمَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشقُّهُ مَائِلٌ».

واتە:«هەرکەسێك دوو خێزانی هەبێ و مەیلی بۆ یەکێکیان زیاتر بێ لەوی تر، ئەوا لە ڕۆژی قیامەتدا دێت لایەکی خوارە و لاسەنگە»[1].

(١)رواه أبو داود ٢/٦٠١ وهو في صحيح الجامع ٦٤٩١

بەتەنها مانەوە لەگەڵ نامەحرەمدا

شـەيتان سـووره لەسـەر فريـودانو لـە خـشتە بردنـی خـەڵكیو تـوش كردنيـان بـەتاوانو تێوەگلانـدنيان بـە حـەرام، جـا لەبـەر ئـەوە خـوای گـەورە وريـای كردوينەتەوەو دەفەرمووێ :-

﴿ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ وَمَن يَتَّبِعۡ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِ فَإِنَّهُۥ يَأۡمُرُ بِٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِۚ ﴾ النور: ٢١

واتـە: « ئـەی ئەوانـە وا باوەڕتـان هێنـاوە بـەدوای نەخـشەو هـەنگاوەكانی شـەيتان دا مـەڕۆن، چـونكە شـەيتان هەميـشە فـەرمان دەكـات بـەكاری زۆر خراپ لە زيناو تاوان ».

وە شـەيتان بـەناو دەمـارو موولوەكـانی خـوێنی مرۆڤـدا هاتوچـۆدەكات بـۆ ئـەوەی توشـی تـاوانو خراپـەی بكـات، جـا يـەكێك لـەو ڕێگـاو ڕێـچكانەی كـە شـەيتان بـە هۆيـەوە مـرۆڤ دەخاتـە تاوانـەوەو لـە داوێـن پيـسی دا دەيگـەوزێنیّ، بريتيەلـە بـە تەنهامانەوە لەگەڵ ئافرەتی نامەحرەمدا .

جـا لەبـەر ئـەوە شـەريعەتی ئيـسلام ئـەم ڕێگايەشـی داخـستووەو بـە تەنهامانەوەی لەگەڵ ئافرەتی نامەحرەمدا حەرامو قەدەغەكردووە.

وەكو پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ :

« لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ».

واتە: « هیچ پیاوئافرەتێك بە تەنها كۆنابنەوە ئیلا شەیتان سێ یەمیانە»[١]

وە فەرموویەتی:

« لَا يَدْخُلَنَّ رَجُلٌ بَعْدَ يَوْمِي هَذَا عَلَى مُغِيبَةٍ إِلَّا وَمَعَهُ رَجُلٌ أَوْ اثْنَانِ».

واتە: « لە ئەمڕۆ بەدواوە، با هیچ پیاوێك نەچێتە ماڵی ئافرەتێكەوە كە پیاوەكەی لە ماڵ نەبێ، مەگەر كەسێكی تر یان دوانی لەگەڵ بێ »[٢]

جا بۆیە دروست نی یە بۆ پیاو بەتەنها لەگەڵ ئافرەتێ نامەحرەمدا بێنێتەوە لە ماڵێكدا، یان لە ژورێكدا، یان لە سەیارەیەكدا، وەكو مانەوەی لەگەڵ برا ژنی یان خزمەتكاری، یان تەنهابونەوەی نەخۆشێكی ئافرەت لەگەڵ دكتۆرێكدا.

زۆركەس كەم تەرخەمن لەم كارەداو بەئاسانو سادە تەماشای دەكەنو گوێی پێ نادەن، ئەویش لەبەر ئەوەی سیقەو متمانەی بە خۆی هەیە یان بە بەرامبەرەكەی، كەچی تاوانو خراپەی زۆری لێ دەكەوێتەوەو دەكەونە ناولێشاوی داوێن پیسی و پێشەكیەكانیەوە

مەینەتیو دەردەسەری زیاتر لە وەدایە كە دەبێتە هۆی تێكەڵو پێكەڵ بوونی نەژادو ڕەچەڵەكی یەكترو پەیدابوونی منداڵی حەرام و ناشەرعی.

---

(١)رواه الترمذي ٤٧٤/٣ انظر مشكاة المصابيح ٣١١٨

(٢)رواه مسلم ١٧١١/٤

تەوقەكردن لەگەڵ ئافرەتی نامەحرەم

یەكێك لەو داب‌و نەریتە كۆمەڵایەتیانەی كە بێ شەرعیەو سنوری شەریعەتی خودای تێدا دەشكێنرێ تەوقەكردنە لەگەڵ ئافرەتی نامەحرەم، خەڵكی ئەم داب‌و نەریتە ناڕەواو پوچانەی كە خوویان پێوەگرتوو بە بەرزترو باشتری دادەنێن لە حكم و شەریعەتی خوا، بۆیە ئامادەن شەرعی خوا ببەزێن بەڵام ئامادەنین كە داب‌و نەریتی كۆمەڵگا بشكێنن.

تەنانەت ئەگەر یەكێك لەوانە بدوێنی‌و حوكمی شەرعی بۆ باس بكەی دەربارەی تەوقەكردن‌و بەڵگەی بۆ بهێنیتەوەو بۆی بسەلمێنی كە تەوقەكردن بێ شەرعیەو تاوان‌و حەرام‌و سەرپێچیە،ئەوا بە دواكەوتوو ووشك و دڵ پیس تاوانبارت دەكات و بوهتان‌و درۆو دەلەسەت بۆ هەڵدەبەستێ .

تەنانەت لە كۆمەڵگەدا وای لێ هاتووە تەوقەكردن لەگەڵ پورزاو ئامۆزاو خاڵۆزاو براژن‌و مامۆژن‌و خاڵۆژن سادەترو ئاسان تر بووە لە خواردنەوەی ئاو.

خۆ ئەگەر بە چاوی دڵ تەماشای ترسناكی‌و سامناكی ئەم تاوانەیان بكردایە لە شەرع دا، ئەوا هەرگیز كاری وایان نەدەكردو توخنی نەدەكەوتن.

پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ:

« لأَنْ يُطْعَنَ فِي رَأْسِ أَحَدِكُمْ بِمِخْيَطٍ من حَدِيدٍ خَيْرٌ له من أَنْ يَمَسَّ امْرَأَةً لا تَحِلُّ له».

واتە: « هەریەك لە ئێوە ئەگەر نەقیزەیەکی ئاسن دابکوترێ بەسەریدا زۆر باشترە بۆی لەوەی دەستی بەرئافرەتێك بکەوێت کە بۆی حەلاڵ نەبێ »[١].

وە گومـانی تێـدانی یـە تەوقـەکردن لەگـەڵ ئـافرەتی نامـەحرەم زینـای دەسـتە . هەروەکو پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ :

« الْعَيْنَانِ تَزْنِيَانِ ، وَالْيَدَانِ تَزْنِيَانِ ، وَالرِّجْلَانِ تَزْنِيَانِ ، وَالْفَرْجُ يَزْنِي».

واتە: « هەردوو چاو زینادەکەن کە تێڕوانینی حەرامە، وە دەستەکانیش زینادەکەن کە دەست بردنو تەوقەکردنە، وە قاچەکایش زینادەکەن کە هەنگاو نانە بۆی، وە عەورەتیش زینادەکات»[٢].

هەندێ ئەوە دەکەنـە بیـانوو دەڵـێن دڵمـان پاکـە، بـەلاَم ئایـا هـیچ دڵێـك هەیـە لـە دڵی پێغەمبەرﷺ پاکترو پیرۆزتربوو بێ، لەگەڵ ئەوەشدا دەفەرمووێ :

« إِنِّي لَا أُصَافِحُ النِّسَاءَ». واتە: « من تەوقە لەگەڵ ئافرەتدا ناکەم »[٣]

وە هەروەها دەفەمووێ :-

« إني لا أمـــس أيـــدي النـــساء» واتـە: « مـن دەسـت لـە دەسـتی ئـافرەت نادەم»[٤].

وە عائشە دەفەرموێ:

« وَلَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ غَيْرَ أَنَّهُ يُبَايِعُهُنَّ بِالْكَلَامِ».

---

(١)رواه الطبراني ٢١٢/٢٠ وهو في صحيح الجامع ٤٩٢١

(٢)رواه الإمام أحمد ٤١٢/١ وهو في صحيح الجامع ٤١٢٦

(٣)رواه الإمام أحمد ٣٥٧/٦ وهو في صحيح الجامع ٢٥٠٩

(٤)رواه الطبراني في الكبير ٣٤٢/٢٤ وهو في صحيح الجامع ٧٠٥٤ وانظر الإصابة ٣٥٤/٤ ط.٣٤٢.

واتــە: « نـەخێر سـوێند بـەخوا هـەرگیز دەسـتی پێغەمبـەر ﷺ نەكـەوتووە بـە دەسـتی هـیچ ئافرەتێك،بـەڵام بەیعـەتی لـێ وەردەگـرتن تـەنها بـە قـسەوگفتوگۆ »[1]

بۆیـە ئـەو پیاوانـەی كـە خێزانـی دینـداری خۆیـان دەترسـێننو هەڕشـە وگوڕەشـەی تـەڵاقیان لـێ دەكـەن بـە بیـانوی ئـەوەی كـە لەگـەڵ بـرای مێردەكانیـان تەوقەناكـەن، با لە خوا بترسنو خێزانیان بەرەو تاوانو سەرپێچی پەلكێش نەكەن.

وە پێویـــستە ئـــەوەش بزانـــدرێ تەوقـــەكردنی نێـــوان پیـــاو ئـــافرەتی نامـــەحرەم حەرامــە ئەگــەر بەربەســتو پــەردەش لــە نێــوان دەســتان دا هــەبێ، بۆیــە دانــانی بەربەســت و پەردەیــەك یــان تەوقــەكردن لەســەر جلــەوە بــێ ســودەو هــیچ لــە مەسەلەكە ناگۆڕێو لە هەردوو حاڵەتەكەدا هەر حەرامە

خۆ بۆنخۆش كردنی ئافرەت لە كاتی لەماڵ دەرچونیو تێپەڕینی بەلای پیاواندا

ئەمـــەش یەكێكـــە لـــەو كـــارو كـــردارە بلاوانـــەی ســـەردەمی ئێمـــە كـــە پێغەمبــەرﷺ زۆر بــە تونــدی ووریــای كردوینەتــەوە لێــیو بــۆ ئــەوەی تــوخنی نەكەوین.

وەكو دەفەرمووێ

« أَيُّمَا امْرَأَةٍ اسْتَعْطَرَتْ ثُمَّ مَرَّتْ عَلَى الْقَوْمِ لِيَجِدُوا رِيحَهَا فَهِي زَانِيَةٌ».

---

(١)رواه مسلم ١٤٨٩/٣

واتــە: «هــەر ئافرەتێــك خــۆی بــۆن خــۆش بكــات، پاشــان تێپــەڕبێ بــەلای كۆمــەڵێك دا بــۆ ئــەوەی هەســت بــە بۆنەكــەی بكــەن، ئــەوا ئــەو ئافرەتــە زیناكــارو داوێن پیسە»(١).

بــێ ئاگــایی‌و خۆگێــل كــردن وای لــە هەنــدێ ئافرەتــان كــردووە كــە گــوێ بــەم كارەنــەدەن‌و بەســادەو ئاســان تەماشــای بكــەن، لــە نــاو پاســدا بــێ یــان لــە بــازاڕو شوێنی قەرەباڵغی دابێ، یان لە قوتابخانە و فێرگەكاندا بێ .

نــەك هەرئەوەنــدە بــەڵكو شــەریعەتی ئیــسلام ترســناكی خــۆ بۆنخــۆش كردنــی ئــافرەتی زۆر بــە تونــدی گرتــووە، بۆیــە ئــافرەتێ ئەگــەر لەماڵــدا بــۆنی خۆشــی لــە خــۆی دا بــوو ویــستی لــە مــاڵ دەرچــێ پێویــستە خــۆی بــشوات، تــاوەكو ئــەو بۆنــەی پێــوە نــەمێنێ، وەك چــۆن بــۆ لــەش گرانــی خــۆی دەشــوات، تەنانــەت گــەر دەرچونەكەیشی بۆ مزگەوت بێ .

پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ :

« أَيُّمَا امْرَأَةٍ تَطَيَّبَتْ ثُمَّ خَرَجَتْ إِلَى الْمَسْجِدِ لِيُوجَدَ رِيحُهَا لَمْ يُقْبَلْ مِنْهَا صَلَاةٌ حَتَّى تَغْتَسِلَ اغْتِسَالَهَا مِنْ الْجَنَابَةِ».

واتــە: « هــەركات ئــافرەت خــۆی بــۆن خــۆش بكــات‌و دەربــچێ بــۆ مزگــەوت بــۆ ئــەوەی بــۆن كــرێ، نوێژەكــەی لــێ وەرنــاگیرێ، هــەتاوەكو خــۆی نەشــوات، وەكــو خۆشۆردنی بۆ لەش گرانی»(٢).

ســكالای خۆمــان دەبەینــەوە بــۆلای خــودا لــە دەســت ئــەو هــەموو بۆنــەی كــە لــە كــاتی ئاهــەنگ گێــڕان‌و بــوك گواســتەوە دا بــەكاردەهێنرێ، وە لــە دەســت

(١)رواه الإمام أحمد ٤/٤١٨ انظر صحيح الجامع ١٠٥

(٢)رواه الإمام أحمد ٢/٤٤٤ وانظر صحيح الجامع ٢٧٠٣

بەکارهێنانی ئەو هەموو بۆنە تیژوکاریگەرانەی کە هەستی پێ دەکرێ لە ئافرەتانەوە، لە بازاڕو ناو ئوتۆمبێل و شوێنەگشتیەکان و تەنانەت لە مزگەوتداو لە شەوانی ڕەمەزاندا .

لە خودا داوادەکەین کە سزامان نەدات، وە پیاوانو ئافرەتانی چاك دووچاری تۆڵەی خۆی نەکات بەهۆی کارو ڕەفتاری پیاو ئافرەتانی بەدڕەوشت و ئەتوار خراپ. وە هەمووومان ڕێنموونی بکات بۆ ڕێگای ڕاستو ڕێگای حەلاڵمان نیشان بدات.

سەفەرکردنی ئافرەت بەبێ مەحرەم

«عبـدالله»ی کوڕی«عباس» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

«لَا تُسَافِرْ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».

واتە: « نابێ ئافرەت سەفەربکات مەگەر لەگەڵ مەحرەمی خۆیدا بێ »[1].

ئەمەش هەموو سەفەروگەشتێك دەگرێتەوە تەنانەت سەفەری حەج کردنیش.

سەفەرکردنی ئافرەت بەبێ مەحرەم هۆکارە بۆ ئالودەبونو لە چالکەوتنی بە داوی کەسانی دڵپیسو خراپەکارو، ئەو ئافرەتەش دەبێتە نیشانەو جێگای تێڕوانینی ئەو جۆرەکەسانە، چونکە ئافرەت خۆی بۆ خۆی لاوازوکەم توانایە،

(١)صحيح البخاري (١٧٢٩)

کەمترین حاڵەتێك کە دووچاری بێت ئەوەیە شەرەف و ناموسەکەی دەکەوێتە مەترسی یەوە.

بەهەمان شێوە حەرامە ئافرەت بەبێ مەحرەم سواری فڕۆکە ببێ، هەرچەندە ئەگەر مەحرەمێکیشی لەگەڵ بێ تا سواری فڕۆکەکە دەبێ و لەو جێ یەش پێ ی دەگات مەحرەمێکی تر چاوەڕێی بکات هەر حەرامە مادام لەناو فڕۆکەکە مەحرەمی لەگەڵدا نەبێ .

ئەبێ بزانرێ کێی لەگەڵ دا سواربووەو لە پاڵی کێ دا دانیشتوە، خۆ ئەگەر ناتەواوی و خەلەلێك لە فڕۆکەکەدا دروست بێ، ئەوا لە فڕۆکە خانەیەکی تر دەنیشێتەوە، یان لەکاتی دیاری کراوی خۆیدا دوا دەکەوێ، کاتی یەکتربینینەکە نارێکی تێدەکەوێ، ئەوجا حال چی دەبێ ؟! چیرۆك و بەسەرهاتی سامناك و دڵتەزێنی لەو جۆرە زۆرن.

لەگەڵ ئەوەشدا ئەو مەحرەمەی کە شەرع دیاری کردووە، پێویستە چوار مەرجی تێدابێ ئەگەر نا سەفەرکردن لەگەڵی دروست نی یە، دەبێ موسڵمانێکی بالغ ی عاقڵی کوڕ بێت .

وەکو پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ :

« لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُسَافِرَ سَفَرًا يَكُونُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَصَاعِدًا إِلَّا وَمَعَهَا أَبُوهَا أَوْ ابْنُهَا أَوْ زَوْجُهَا أَوْ أَخُوهَا أَوْ ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا».

واتە: « دروست نی یە بۆ ئافرەتێك كە باوەڕی بە خواو ڕۆژی دوای هەبێ دەرچێ بۆ سەفەرێك كە سێ ڕۆژ یان زیاتری پێ بچێ، مەگەر باوكی یان كوڕی یان برای یان مەحرەمێكی لەگەڵ دا بێ»[١].

تێڕوانینی ئافرەتی نامەحرەم

خوای گەورە دەفەرمووێ :

﴿قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾﴾ النور: ٣٠

واتە: « ئەی پێغەمبەر ﷺ بە پیاوانی باوەڕدا بفەرموو : چاوەكانیان داخەن لە ئاست ئافرەتانی نامەحرەم دا بۆیان نەڕاونن، وە داوێن و عەورەتی خۆیان بپارێزن لەحەرام، بێ گومان ئەوە باشترو پاكترە بۆیان، وەخوداش ئاگادارە بەهەموو ئەوكارانەی كە دەیكەن».

وەپێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ:

« فَزِنَا الْعَيْنِ النَّظَرُ» واتە: « زینای چاو تێڕوانینە »[٢].

واتە تێڕوانین بۆ ئەو شتانەی كە خواحەرامی كردووە لێ ی بڕوانێت .

(١)رواه مسلم ٢/٩٧٧

(٢)رواه البخاري انظر فتح الباري ١١/٢٦

بەلاَم تێروانین ئەگەر بۆ پێویستیەکی شەرعی بێت وەکو تێروانین لەکاتی خوازبێنی کردندا، یان تێڕوانینی دکتۆرێك بۆ نەخۆش ....ئەوەی جیاوازەو لەم حاڵەتە جیادەکرێتەوە .

هەروەها لەسەر ئافرەتیش حەرامە بڕوانێ بۆ پیاوی نامەحرەم ، ڕوانینێك کەجێگای فیتنە بێو مەترسی بێ.

وەکوخوای گەورە دەفەرمووێ :

﴿ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ ﴾ النور: ٣١

واتە: « ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەئافرەتانی بڕوادار بڵێ: باچاویان داخەن لەئاست تێڕوانینیان بۆ پیاوانی نامەحرەمو داوێنی خۆیان بپارێزن لە حەرام ».

هەروەها حەرامە تێڕوانین بەشەهوەتەوە بۆ کەسانی بێ مووی جوان، وەحەرامە پیاو لە عەورەتو شەرمینگای پیاو بڕوانێ ، وە ئافرەتیش لەعەورەت و شەرمینگای ئافرەت بڕوانێ .

وەهەروەها عەورەتو شەرمینگایەك کە تێڕوانین بۆی دروست نەبێ ، دەست لێدانیشی دروست نیە.

وە لەو گاڵتەو سوکایەتی و فڕوفێڵانەی کە شەیتان بە عەقڵی هەندێ کەسی دەکاتو هەندێ کەسی پێوە گیرداوە ئەوەیە کە هەندێ کەس لە وێنەو ڕەسمی گۆڤارو فلیمەکاندەڕوانن‌و تەماشای دەکەن بەبیانوی ئەوەی ئەمانە حەقیقی نین‌و تەنها ڕەسم‌و ێنەن، ئەم جۆرە بڕوبیانو بەهانانە تەنها چاوبەستەی شەیتانەو بەس، ئەگەر نا شتێکی ڕون وئاشکراو بێ چەندوچوونو

حاشاهەڵنەگرە کە ئەم وێنەو ڕەسمانە سەرچاوەن بۆ خراپەو بێ ئابڕوویی‌و کاری ناقۆڵاو بەدڕەوشتی‌و وروژاندنی شەهوەت‌و ئارەزووبازی.

بێ دەنگ بوونی پیاو لەئاست داوێن پیسی خێزان و منداڵی

«عبداللە»ی کوڕی«عمر» لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« ثَلَاثَةٌ قَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ الْجَنَّةَ مُدْمِنُ الْخَمْرِ وَالْعَاقُّ وَالدَّيُّوثُ الَّذِي يُقِرُّ فِي أَهْلِهِ الْخَبَثَ».

واتە: « سێ کۆمەڵ خەڵك خودا بەهەشتی لەسەر حەرام کردوون ، ئەوکەسەی لەسەرئارەق خواردنەوە بەردەوام بێ ، وە ئەوەی ئازاردەری دایك وباوکی بێ ، وە گەوادێك کە بێ دەنگ بێ لە داوێن پیسی خێزان ومنداڵی»(1).

لەشێوەکانی ((الديوث))ی ئەم سەردەمە ئەوەیە:

چاوپۆشی کردن‌و بێ دەنگ بوون لە ئاست کچ وئافرەت لە ماڵەوە کەپەیوەندی دەکەن بە پیاوی بێگانەوەو گفتوگۆ دەکەن بە ناوی خۆشەویستی‌و دڵداری‌و عیشق بازیەوە .

(1)رواه الإمام أحمد ٦٩/٢ وهو في صحيح الجامع ٣٠٤٧ .

وەهـەروەها ڕازی بـوونو قـەبوڵ كردنـی مانـەوەی ئافرەتێـك بەتـەنها لـە ماڵـەوە لەگـەڵ پیـاوێكی بێگانــە، وە هــەروەها بـەجێ هێـشتنی ئـافرەت بەتـەنها لەگـەڵ بێگانەیەك سواری سەیارە ببێ، وەكو تەنها بونی لەگەڵ شۆفێر.

وە هـەروەها ڕازی بـێ كـە خێـزانو منـداڵی بـەبێ پۆشـاكی شـەرعی لەماڵـەوە دەرچـن، بـەوەش ڕێگـەی خراپـەی بۆیـان كردۆتـەوەو دەرگـای بەدڕەوشـتی بـۆ خـستونەتە سەرپـشت ، هـەروەها هێنانـە ماڵـەوەی ئـەو فلـیم وگۆڤارانـەی كـە خراپەو بەدڕەوشتیو بێ ئابڕوی تێدا بڵاو دەكرێتەوە.ئەمانە نمونەن لە دەیوسی.

تەزویركردنی نەسەبی منداڵو باوك

بـە پێـی شـەرع دروسـت نـی یـە بـۆ هـیچ موسـڵمانێك ڕەچـەڵەكو نەسـەبێ بداتـە لای هـیچ كەسـێك جگـە لـە بـاوكی خـۆی .یـان خـۆی بـە قـەومو گـەلێك بناسـێنیو لەوان نەبێ .

جـا هەنـدێ كـەس ئـەم كـارە دەكـەن بـۆ مەبەسـتو مـەرامێكی مـادی، بـۆ ئـەو مەبەسـتەش نەسـەبو ڕەچـەڵەكێكی سـاختەو تـەزویر دەسـەلمێنێ لـە كاغـەزو وەرەقەیەكی یاساییدا .

هەنـدێ كـەس ئـەم كـارە دەكـەن زۆر جـار لـە ڕقـی باوكیـان، چـونكە بـە منـداڵی وازی لێ هێناوەو دەری كردووە.

هـەموو ئەمانـە حـەرامو قەدەغـەكراون، وە ئـەم كـارە خراپـەو بـەڵای گـەورەو گرانـی لێدەكەوێتـەوە لـە زۆر بـواری جۆراوجـۆردا، وەكـو مەحرەمـەكان و نیكـاح و میرات و زۆر شتی تریش .

«سعد»و«أبوبكره» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێرنەوە كە فەرموویەتی:

« مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ ».

واتە: « هەركەس بانگەشەی كوڕێتی خۆی بكات بۆكەسێكی تر جگە لە باوكی خۆی نەسەبی خۆی بداتە لای‌و بزانێ ئەوە باوكی نی یە، ئەوا بەهەشتی لەسەر حەرامە»[1].

لەشەریعەتی پیرۆزی ئیسلام دا هەر شتێك كەمایەی گاڵتەو لاقرتی كردن بێ بە ڕەچەڵەك و نەسەبی خەڵكی حەرامە، وە یان تەزویر و ساختەكردنی بێ هەر حەرامە.

بۆیە هەندێ كەس لەم بوارەدا دووچاری هەڵەی زەق دێن‌و ووشەو دەربڕنێك لە زاریان دەردەچێ كە بەرەو ئەم تاوانە پەلكێشیان دەكات، بۆ نمونە كاتێك پیاو لەگەڵ خێزانەكەیدا بە شەڕدێت‌و دەمەقاڵە دروست دەبێ زیادەڕەوی دەكات لە بەرامبەر خێزانی‌و بەداوێن پیس تاوان باری دەكات‌و حاشای خۆی لەمنداڵەكانی دەكات‌و بەمنداڵی خۆی نازانێ بەبێ ئەوەی بەڵگەیەكی ڕوون وناشكرای بەدەستەوە بێ ، لە كاتێكدا ئەو منداڵانە بەهۆی سەرجێ ی كردنی ئەم لەگەڵ خێزانی دروست بوون.

وە هەندێ ئافرەتانیش خیانەت‌و ناپاكی لە مێردەكانیان دەكەن‌و لەرێگەی كاری ناشەرعی‌و داوێن پیسییەوە دوگیان دەبن‌و ، منداڵ و وەچەی نارەسەن تێكەڵ بەرەچەڵەكی پیاوەكەی دەكات كە لە پیاوەكەی نی یە .

وە هەڕەشەی زۆرتوند وگران لەسەر ئەم كارانە هاتووە لە شەریعەتدا :

---

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري ٤٥/٨.

«أبوهريرە» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« أَيُّمَا امْرَأَة أَدْخَلَتْ عَلَى قَوْمٍ مَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ فَلَيْسَتْ مِنْ اللَّهِ فِي شَيْءٍ وَلَنْ يُدْخِلَهَا اللَّهُ جَنَّتَهُ، وَأَيُّمَا رَجُلٍ جَحَدَ وَلَدَهُ وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ احْتَجَبَ اللَّهُ مِنْهُ وَفَضَحَهُ عَلَى رُءُوسِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ».

واتە: «هەر ئافرەتێك منداڵێك بخاتە ناو بنەماڵەیەكەوە كە لە مێردی خۆی نەبێ، ئەوا ئەو ئافرەتە لەلای خودا بەشی نی یەو خوداش نایخاتە بەهەشتەوە، وە هەر پیاوێكیش نكوڵی منداڵی خۆی بكاتو حاشای لێ بكاتو بزانێ منداڵی خۆیەتی، ئەوا خودا ڕەحمو بەزیی خۆی لێ دەبڕیو شەرمەزاریشی دەكات لە پێش چاوی سەرجەم خەڵكان دا»[1].

سوو خواردن ((ریبا))

خوای پەروەردگار لە قورئاندا جەنگو شەڕكردنی خۆی لەگەڵ هیچ كەسو تاقمێك ڕانەگەیاندوە تەنها سوخۆرەكان نەبێ .

وەكو دەفەرمووێ:

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَذَرُوا۟ مَا بَقِىَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا۟ فَأْذَنُوا۟ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۖ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ ﴾ البقرة: ٢٧٨ – ٢٧٩

(١) رواه أبو داود ٢/٦٩٥ انظر مشكاة المصابيح ٣٣١٦.

واتە: «ئەی ئەوكەسانەی باوەڕتان هێناوە لە خوابترسن‌و دەست هەڵگرن لەو ڕیباو سووەی کە ماوتانە لەسەر خەڵکی ئەگەر ئیمان‌و باوەڕدارن، خۆ ئەگەر دەست هەڵنەگرن‌و وازنەهێنن لە سووخۆری، ئەوا جەنگێکی گەورە ڕابگەیەنن لەگەڵ خوداو پێغەمبەرەکەی».

ئەم ئایەتە بەسە بۆ دەرخستنی خراپی‌و نالەباری ئەم تاوانە لەلای خوای بەرزو بێ هاوتا .

ئەگەر تەماشایەك بكرێ لەسەر ئاستی تاك‌و دەوڵەتان، ئەوا وێرانكاری‌و فەوتان‌و لەناوچوونێكی زۆر دەبینرێ لە پشت مامەڵەكردن بە ڕیباوە، هەر لەمایە پوچ بوون‌و لەدەست دانی ماڵ‌و پارەو بێ بازاڕی‌و بێ توانابوون لە دانەوەی قەرزو إفلیج بوونی باری ئابووری‌و بەرزبونەوەی بێ كاری تادەگاتە هەرەس هێنانی زۆربەی كۆمپانیاو كارگەكان.. وە هەروەها لە ئەنجامی ڕیباو بلاوبونەوەی سوخۆری ئیشكەرو كرێكار وای لێ هاتوە ڕۆژانە هەوڵبدات‌و هەڵپە بكات بۆ پڕكردنەوەی ئەو قەرزانەی كە بە هۆی ڕیباوە هاتۆتە سەری‌و تەواو بوونی بۆنیە، ئا ئەمەش دەبێتە هۆی دروست بوونی چینایەتی لەناو كۆمەڵگەدا، چونكە ڕیبا هۆكاری سەرەكیە بۆ كۆبوونەوەی ماڵ‌و سەروەت‌و سامانی زۆر لە دەستی ڕێژەیەكی كەمی خەڵكداو چینەكانی تریش هەژارو نەدار دەمێننەوە، پێ دەچێ ئەمە دیمەنێكی ئەو شەڕو جەنگە بێ كە خودا بەڵێنی داوە بەرامبەر بەوكەسانەی مامەڵە بەڕیباوە دەكەن .

جا هەركەسێك بەشداری بكات لە مامەڵەكردن بە ڕیباوە، ئەوا لەعنەتی لێ كراوە لەسەر زمانی پێغەمبەرﷺ ، ئیتر جیاوازی نی یە ئەوكەسە خۆی لایەنی سەرەكیە لە خواردنی ڕیباكە، یان یارمەتی دەرێ ، یان تكاكاربێ.

«جابر»ی کوڕی«عبدالله» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« لَعَنَ رسول اللّهِ صلى الله عليه وسلم آكِلَ الرِّبَا وموكله وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدَيْهِ وقال هُمْ سَوَاءٌ».

واتە: « پێغەمبەرﷺ لەعنەتی کردوە لە ڕیباخۆر، لە وەی کە دەیداتێ، لە نوسەرەکەی، لە شاهیدەکانی، وە فەرمووی هەر هەموویان لە تاواندا وەك یەکن»[1].

کەوابوو دروست نی یە ئیش کردن لە نوسینەوەی کاری ڕیبا، وە گونجاندن و ڕێکخستنو قسە تێدا کردنیو، وەرگرتن و بردنەوەیو، هەڵگرتنی وەکوسپاردەو، پاراستنی، ئەمانە هەمووی حەرامن .

بەشێوەیەکی گشتی بەشداری کردن لەکاری ڕیباو هاوکاری کردن تییدا بەهەر شێوەیەك حەرامەو قەدەغەکراوە.

وەپێغەمبەرﷺ سووربووە لەسەر ڕونکردنەوەی گەندەڵیو ناقۆڵایی ئەم تاوانە گەورەیە هەروەك «عبدالله»ی کوڕی«مسعود» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« اَلرِّبَا ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا أَيْسَرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ اَلرَّجُلُ أُمَّهُ، وَإِنَّ أَرْبَى اَلرِّبَا عِرْضُ اَلرَّجُلِ اَلْمُسْلِمِ».

واتە: « ڕیبا حەفتاو سێ بەشە تاوانی ئاسانترینیان وەکو ئەوەیە پیاوێك دایکی خۆی مارەکات، وە سوکترینی سووەکان ناموسی پیاوی موسڵمانە»[2].

---

(١)رواه مسلم ١٢١٩/٣.

(٢)رواه الحاكم في المستدرك /٣٧ وهو في صحيح الجامع ٣٥٣٣

وەهـەروەها «عبـــدالله»ی کـوڕی«حنظلـــة» لـە پێغەمبـەرەوەﷺ دەیگێڕێتـەوە کە فەرموویەتی:

« دِرْهَمٌ رِبًا يَأْكُلُهُ الرَّجُلُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَشَدُّ مِنْ سِتَّةٍ وَثَلَاثِينَ زَنْيَةً».

واتـــە: « درهـــەمێك ڕیبـــا گـــەر پیاوێـــك بیخـــوات و بزانـــێ ڕیبایـــە ئـــەوا لەشەست و سێ زینا قورسترەو تاوانترە»[1]

وە ڕیبـا تـاوانێکی گـشتیەو تایبەتمەنـدنی یـە بـە حـاڵی فـەقیری و دەوڵەمەنـدی یـەوە، هـەروەك هەنـدێ واگومـان دەبـەن، بـەڵکو گـشتیەو هـەموو حاڵـەتێك و هـەموو کەسـێك دەگرێتـەوە، چـەندەها دەوڵەمەنـدو بازرگـانی گـەورە مایـە پـوچ دەرچوون بەهۆی ڕیباوە، واقعیش بەڵگەیە بۆ ئەمە

کـەمترین بێخێریـەك کـە لـە ڕیبـاوە سەرچـاوە بگـرێ ئەوەیـە کـە فـەڕو بەرەکـەت لە ماڵیدا هەڵدەگرێ ونایهێڵێ هەرچەندە لە ژمارەو پێوانەشدا ماڵەکە زۆر بێ.

هەروەك پێغەمبەر ﷺ فەرمووی :

« الرِّبَا وَإِنْ كَثُرَ فَإِنَّ عَاقِبَتَهُ تَصِيرُ إِلَى قُلٍّ ».

واتـــە: « ڕیبـــاو ســـوو هەرچـــەندە لەســـەرەتاوە مـــاڵ زۆر دەکـــات، بـــەڵام سەرئەنجامەکەی هەر بەرەو کەمی ولەناوچون دەڕوات »[2].

بەهـەمان شـێوە ڕیبـاو سـوو تایبـەت مەنـد نـی یـە بـە بـەرزو نزمـی یـان کـەم و زۆری ڕێژەکەیەوە، هەر هەمووی حەرامەو قەدەغەکراوە

---

(١)رواه الإمام أحمد ٥/٢٢٥ انظر صحيح الجامع ٣٣٧٥

(٢)رواه الحاكم ٢/٣٧ وهو في صحيح الجامع ٣٥٤٢

پیاوی سوو خۆر لە ڕۆژی قیامەتدا وەكو مرۆڤی پەرپەتی‌و شێتی لێ دێ‌و، كاتێك لە گۆڕ دەردێن‌و زیندوو دەكرێنەوەو ڕاست دەبنەوە دەڵێی شەیتان دەستی لێ وەشاندوون‌و توشی شێتی‌و پەركەمی دەبن.

لەگەڵ ناشرینی‌و نابەجێیی‌و خراپی ئەم تاوانەدا هێشتا خودای گەورە ڕێگای بە تەوبەو پەشیمانی داوە، خەبەری داوە كە تەوبەی لێ بكرێ‌و وازی لێ بهێنرێ‌و چۆنێتی پەشیمان بونەوەكەشی ڕونكردۆتەوە

خوای گەورە بەسووخۆرەكان دەفەرمووێ :-

﴿وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾﴾ البقرة: ٢٧

واتە: « ئەگەر دەست لەسوو خۆری هەڵگرن‌و پەشیمان بنەوە لێی، ئەوا سەرمایەكانی خۆتان بسێننەوە بەبێ سوو، ئیتر نە ئێوە لە قەرزارەكان ستەم كەن، نە ئەوانیش لە ئێوە ستەم بكەن ».

وە پێویستە لەسەر مرۆڤی باوەڕدار خۆی لەم تاوانە گەورەیە بپارێزێ‌و لێی ڕاكات‌و ڕوی تێ نەكات‌و، هەست بەخراپی‌و نابەجێیی ئەم تاوانە بكات.

وە تەنانەت ئەوكەسانەش كە ماڵ‌و پارەیان لەبانقەكانی سوودا دادەنێن لە بەرناچاری‌و لە ترسی لەناوچوون‌و دزینی ماڵەكەیان پێویستە لەسەریان هەست بكەن كە ئەمە لەبەر ناچاری‌و بێ دەرەتانیەو، حاڵ وباریان وەكو كەسێك وایە كە لە برسێتی‌و ناچاری دا گۆشتی مردارەوەبوو بخوات، لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە داوای لێ خۆش بوون لە خوا بكەن‌و هەوڵی بەدیلێك بدەن‌و جێگاو شوێنێكی تر بدۆزنەوە گەر بكرێ

وە دروست نی یە بۆیان داوای زیادەی سووەکە بکەنەوە لە بانقەکان، تەنانەت ئەگەر ڕیباوسوو چووە سەر حساباتو پارەکەیان، پێویستە خۆیانی لیٚ ڕزگار بکەنو لەکۆڵی خۆیانی بکەنەوە بەڕێگاو شێوازێکی دروست، نەك بیکاتە خێرو صەدەقە، چونکە خودا پاکەو خێرو صەدەقەیەکیش گەر لە ماڵی پاکەوە دەرنەچیٚ وەری ناگریٚ و قەبوڵی ناکات.

وە هەروەها بە هیچ شێوەیەك دروست نی یە ئەو زیادەیەی چۆتە سەرپارەکەیان بۆ خۆیان بەکاری بهێننو لیٚ ی سوود مەندبن نە بۆ خواردن ، نە بۆخواردنەوە، نە بۆجل وبەرگ، نە بۆ سەیارە، نە بۆ خانوو، نە بۆخەرجی کیشانی ژن ومنداڵ و دایك وباوك، وەنەلەبری زەکات دەردەچیٚ، وە نەبۆ کرێی خانووو سەرانەی زەوی بەکاردەبریٚ ،وە نە بۆ پاراستنی گیانیش لە ستەمێك بەکاردیٚ . بۆیە پێویستە خۆی لیٚ قوتارکات ولەکۆڵی خۆی بکاتەوە لەترسی تۆڵەو تووڕەیی خودا.

دەرنەخستنی عەیب وناتەواوی کەل وپەلی فرۆشراوو شاردنەوەی لەکاتی فرۆشتندا

پێغەمبەر ﷺ تێپەڕی بەلای خواردنێکی وشکدا، دەستی کرد بەناو خواردنەکەدا پەنجەکانی بەر تەڕی کەوتن ،پێغەمبەرﷺ فەرمووی :-

« **يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ مَا هَذَا؟**». واتە: « **فرۆشیار ئەمەچی یە ؟**»

وتی باران بەری کەوتووەو تەڕی کردوە .

پێغەمبەرﷺ فەرمووی:

« قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حَتَّى يَرَاهُ النَّاسُ ثُمَّ قَالَ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا».

واتە: « ئەی بۆ تەڕیەكەیت نەخستۆتە سەرەوە تا خەڵكی ببیینن، هەركەس غەش‌و خیانەت بكات لە ئێمە نی یە»[١].

زۆرێك لەو فرۆشیارانەی ئەمڕۆ كەترسی خودا لەدڵیاندا نییە هەوڵ دەدەن. ناتەواوی و عەیبی شمەكەكەیان بشارنەوە، یان خراپەكە دەخاتە بەشی ژێرەوەی سندوقەكەو جوانەكەی دەخاتە سەرەوە، یان مادەی كیمیاو شتی لەو جۆرە بەكار دێنێ بۆ ئەوەی بەدیەنێكی جوانتر دەركەوێ، یان هەندێ جار ناتەواوی‌و كەم‌و كوڕی لە دەنگی فرۆشراوەكەدا هەیەو دەیشارێتەوەو باسی ناكات‌و سەرەتا ناتەواویەكە دەرناكەوێ، پاشان تا كڕیارەكە هەستی پێ دەكات‌و دەگەڕێتەوە، فرۆشیار لەو شوێنە نەماوەو خۆی دەشارێتەوە.

وە هەندێ لەو فرۆشیارانە كاتی بەسەر چوونی شمەكەكە دەگۆڕن یان ڕێگە نادەن بەكڕێكار سەیری شمەكەكە بكات‌و ببپشكنێ‌و تاقی بكاتەوە .

وە زۆرێك لەوانەی كڕین‌و فرۆشتنی سەیارەو ئامێرەكان دەكەن ناتەواوی یەكانی دەرناخەن‌و دەیشارنەوە،ئەمەش حەرامەو قەدەغەكراوە .

پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ :

« الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ ولا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ بَاعَ مِنْ أَخِيهِ بَيْعًا فِيهِ عَيْبٌ إلا بَيَّنَهُ لَه».

---

(١)رواه مسلم ٩٩/١ ،

واتە: « موسڵمان برای موسڵمانەو دروست نی یە بۆ موسڵمانێك شتێك بفرۆشێ بە براکەی عەیبێکی تێدابێت و بۆی باس نەکات و ئاشکرای نەکات»[1].

وە هەندێ کەس واگومان دەبەن کە بەرپرسیارێتی لەسەر شانی خۆی لاداوە ئەگەر بەکڕیار بڵێ بە هەڕاج ... یان بەشەرتی قوڕ دەیفرۆشم، ئاتەمە کڕین و فرۆشتنێکە کە فەڕو بەرەکەتی تێدا نی یە .

هەروەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ:-

« الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإِنْ كَذَبَا وَكَتَمَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا».

واتە: « لە کڕین و فرۆشتن دا هەردوولا سەرپشکن مادام جیانەبوونەتەوە، جا ئەگەر ڕاستیان کردوو عەیب و ناتەواوی یەکەیان ڕوون کردەوە، ئەوا بەرەکەت دەکەوێتەوە کڕین و فرۆشتنەکەیانەوە، بەڵام ئەگەر درۆیان لەگەڵ یەکتردا کردو ناتەواویەکەیان دەرنەخست، ئەوا کڕین و فرۆشتنەکەیان بێ بەرەکەت دەبێ »[2].

---

(١)رواه ابن ماجة ٧٥٤/٢ وهو في صحيح الجامع ٦٧٠٥

(٢)رواه البخاري أنظر الفتح ٣٢٨/٤

زیادکردنی نرخ ((النجش))

«الـــنجش»: بریتـی یـە لـەزیادکردنی نرخـی شمـەکێك نـەك بۆمەبەسـتی کڕینـی بـەڵکو بـۆ فێـڵ کـردن لـە کەسـێکی تـر تـاوەکو فریـوی بـداتو ڕایکێـشێت بۆئـەوەی نرخەکەی پێ زیاد بکات.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ :

«.. لَا تَنَاجَشُوا.. ».

واتـــە: «.. وە نرخـــی شمـــەك بەســـەر یەکـــدا زیـــاد مەکـــەن لـــەکاتی کـــڕینو فرۆشتندا..»[1].

ئەمـەش جۆرێکـە لـە فڕوفێـڵو فریـودانو هەڵخەڵەتانـدن، وەگومانیـشی تێـدا نـی یە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ:

« المكر والخديعة في النار».

واتە: « فێڵ کردن وهەڵخەڵەتاندنی خەڵکی هۆکارێکە بۆ چونە ئاگر »[2].

وە کاسـبیو مامەڵـەی زۆرێـك لـەو دەلاّلانـەی لـە هـەڕاجگاو نمایـشگاکاندا کـڕین وفرۆشـتنی ئۆتۆمبیـل دەکـەن پـیسو خراپـە، چـونکە حـەرامێکی زۆریـان تـووش دەبێ، هەیانە بـەم کـڕینو فرۆشـتنە دوچـاری «نجـش» دەبـێ، وە دەسـتی کڕیـار یـان فرۆشـیارەکە دەبـڕنو فریـوی دەدەنو هـەڵی دەخەڵـەتێنن بـەهۆی داشـکاندنی شمەکەکـەیو سـوککردنی ، بـەڵام ئەگـەر شمەکەکـە مـاڵی خۆیـان بـێ یـان مـاڵی یـەکێکیان، ئـەوا بەپێـچەوانەوە نرخەکـەی قـورسو گـران دەکـەن لەسـەر کڕیارەکـە

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري ١٠/٤٨٤

(٢)انظر سلسلة الأحاديث الصحيحة ١٠٥٧

خۆیـان لـەناو خۆیـان دا دەبـن بـە کڕیـارو بـە درۆ بـۆ ئـەوەی کڕیارەکـە فریـوو بـدەن بەو نرخەی کە ئەمان پێی دەدەن.

ئـەم دەلالانـە دەچـنە نێـوان کڕیارەکانـەوەو نرخـی شـتەکانی بـەرز دەکەنـەوە لـە بازاڕوکـەدا، بـۆ مەبەسـتی فـڕو فێـلّ کـردنو داو نانـەوە تـاوەکو کڕیـارێکی تێوەگلیّو دەستی پێیدا بچزیّو دوچاری زەرەری بکەن .

کڕین وفرۆشتن لەدوای بانگی دووەمی ڕۆژی جمعە

خوای بەرزو کارلەجیّ دەفەرمووێ :

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝٩﴾ الجمعة: ٩

واتـە: « ئـەی ئەوکەسـانەی باوەڕتـان هێنـاوە کـاتیّ ڕۆژی هـەینی بـانگ درا بـۆ نوێـژ، ئـەوا بـچن بـە پـیری نوێـژەوەو دەسـت هـەلگرن لـە هـەمووکڕینو فرۆشـتنێك، چـوونتان بـۆ نوێـژی جومعـەو وازهێنانتـان لـە کـڕینو فرۆشـتن باشترو چاکترە بۆتێوە، ئەگەر بزانن‌و درکی ئەو ڕاستییە بکەن».

لەگـەلّ ئەمـەش دا هەنـدیّ فرۆشـیار لـە دوای بـانگی دووەمـی نوێـژی هـەینی لـە دوکانەکانیاندا لە بەردەم مزگەوتەکان بەردەوامن لە سەرکڕینو فرۆشتن.

وە هەرکـەس لەوکاتـەدا شـتێکیان لـیّ بکڕێـت، ئـەوا بەشـدار دەبـیّ لـە تـاوان ئەگـەر سـیواکێکیش بـیّ ، وە ئـەم کـڕینو فرۆشـتنە بـەتالّ و دانەمـەزراوە بـە پێـی ڕاسترینو پەسەند ترین بڕیاری فقهی .

وە هەنـــدێ لـــە خـــاوەن چێـــشت خانـــەو نانـــەواكانو كارگـــەكان شـــاگردو كرێكارەكـانی خۆیـان ناچـاردەكەن لەسـەر ئـیش كـردن لـەكاتی نوێـژی جومعـەدا، ئـا ئـەم كەسـانە هەرچـەندە لـە ڕواڵەتـدا سـوودو قـازانجو دەسـتكەوتیان زیـاتر دەبـێ، بـەڵام لەڕاسـتیدا تـەنها ڕەنجـەڕۆیو مـاڵ وێرانیـان دەسـت دەكـەوێو زەرەرو زیانیـان بۆ دەمێنێ .

بـــەڵام هەرچـــی كرێكـــارو شـــاگردو خزمـــەت كارەكـــانی هەیـــە پێویـــستە بـــەم فەرمایشتەی پیغەمبەر ﷺ كاربكەن كە دەفەرموێ :

« لَا طَاعَةَ لِبَشَرٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ».

واتــە: «گوێڕایــەڵی بۆقــسەی هــیچ كــەس نــی یــە لــە بــێ فــەرمانی خــودا دا»[1].

قومارو یانسیب

خوای بی هاوتا دەفەرمووێ :

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَٰمُ رِجۡسٞ مِّنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ فَٱجۡتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٩٠﴾ ﴾ المائدة: ٩٠

واتــە: « ئـەی ئەوكەسـانەی باوەڕتـان هێنـاوە بـاش بـزانن كـە عـەرەقو قومـارو یانـسیبو فاڵگرتنـەوە بـۆ دەركـەوتنی بـارێكی خـراپ یـان چـاك، هـەمووی

(١) رواه الإمام أحمد ١٢٩/١ وقال أحمد شاكر إسناده صحيح رقم ١٠٦٥

پیسن و كاروكرداری شەیتانە، بۆیە ئێوە پێویستە لەسەرەتان خۆتانی لێ بپارێزن، تاوەكو لە دونیاو قیامەتدا ڕزگارو بەختەوەربن».

سەردەمی جاهیلیەتی پێش ئسلام خەڵكی قومارو یانسیبیان دەكرد، دیارترینیان و بە ناوبانگترینیان ئەوە بوو دە پیاو وەكو یەك لە حوشترێكدا شەریك دەبوونەوە، پاشان جۆرە قورعەیەكیان بۆ دەكرد بە بەرد هەڵدان (حەوت جار دەیان كرد) جا ئەو حەوتە بە یانسیب بەشی جیاجیان بەردەكەوت (بەپێی یەكەم و دووەم و....) سیانی كۆتایی (كەناویان دەرنەدەچوو) هیچیان بەر نەدەكەوت .

بەڵام لەسەردەمی ئێمەدا قومارو یانسیب چەندەها شێوازو جۆری هەیە، لەوانە :

ئەوەی ئەمڕۆ پێی دەوترێ یانسیب شێوازو جۆری زۆرە، سادەترین جۆری كڕینی بلیتی ژمارەییە بەپارە، كە لەدوایدا ڕاكێشانی بۆ دەكرێ، براوەی یەكەم خەڵاتێكی پێ دەدری و دووەم خەڵاتێكی تر تابەو شێوەیە خەڵاتەكان دەگۆڕێت و جیاوازن بەپێی یەكەم ودووەمی، ئا ئەمەحەرامەو قەدەغەكراوە هەرچەندە ناویشی بنێن كاری خەیری .

شێوازێكی تر ئەوەیە شمەكێك بكڕێت لەپێناو شتێكی نادیاردا، كە ئەوشتە نەزانراوە لە ناوشمەكەكەدایە، یان ژمارەیەكی پێدەدرێ لەكاتی كڕینی شمەكەكەداو ڕاكێشانی بۆ دەكرێ بۆ دیاری كردنی خەڵاتی براوەكان، ئەم هەمووجۆرە شێوازەی قومار دەچێتە ژێر ئەو(المیسر) كەخودا لە ئایەتەكەدا باسی لێوە كردووە .

دزی کردن

خوای بەرزو بێ هاوتا دەفەرموێ :

﴿ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓا۟ أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ ﴾ المائدة: ٣٨

واتە: « پیاوو ئافرەتی دز دەستیان ببڕن لە تۆڵەی دزی کردنەکەدا، ئەوەش بڕیارو حوکمێکە لەخوداوە، خوای گەورە باڵا دەست وکاربەجێ یە ».

ترسناکترین تاوانی دزی دزی کردنی حاجیەکانە لە کەعبەی پیرۆزدا، ئائەم جۆرە دزانە کە دزی لە پیرۆزترین بەشی سەرزەوی و لەدەورو بەری کەعبەدا دەکەن هیچ سەنگ و قورسایەکیان بۆ سنورەکانی خوا دانەناوەو هیچی تێدا نەهێشتۆتەوە .

پێغەمبەرﷺ لەبەسەرهاتی نوێژی خۆرگیراندا فەرمووی :

« لَقَدْ جِيءَ بِالنَّارِ وَذَلِكُمْ حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَأَخَّرْتُ مَخَافَةَ أَنْ يُصِيبَنِي مِنْ لَفْحِهَا وَحَتَّى رَأَيْتُ فِيهَا صَاحِبَ الْمِحْجَنِ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ كَانَ يَسْرِقُ الْحَاجَّ بِمِحْجَنِهِ فَإِنْ فُطِنَ لَهُ قَالَ إِنَّمَا تَعَلَّقَ بِمِحْجَنِي وَإِنْ غُفِلَ عَنْهُ ذَهَبَ بِهِ».

واتە: «کە منتان بینی هاتمە دواوە، ئەوە ئاگریان هێنا لە ترسی ئەوەی نەوکو هەڵم و گڕو بڵێسەکەی بمگاتێ، وە تەنانەت خاوەن گۆچانەکەم بینی لە ناو ئاگرەدا کە ڕیخۆڵەی خۆی ڕادەکێشا لەناو ئاگرەکەدا، چونکە گۆچانەکەی بەکاردەهێناو دزی لە حاجیەکان دەکرد پێی، جا ئەگەر ئەو کەسەی کە دزێ

لێدەکرد ئاگادار ببوایەتەوە، ئەوا دەیووت نوساوە بە گۆچانەکەمەوەو من ئاگادار نەبووم، خۆ ئەگەر بێ ئاگابوونایە ئەوا دەیدزی»[1].

وە لەگەورەترین جۆری دزیەکان دزی کردنە لەماڵی گشتی، وە هەندێ لەوکەسانەی ئەم دزیەئەکەن ئەوە دەکەونەبیانوو دەڵێن دزی کردنەکەی ئێمەش وەکو دزی کردنی خەڵکانی تر، دزی ئەکەین وەکو دزی کردنی ئەو خەڵکە (بۆخەڵك بیخوات‌و ئێمە نەیخۆین)، بەڵام نازانن‌و هەست ناکەن ئەوە دزی کردنە لە هەموو موسڵمانان، چونکە ماڵی گشتی مولکی هەموو موسڵمانانە، وە دزی کردنی کەسانێکی لە خوا نەترسن نابێتە بەڵگەو بەهانە بۆ شوێن کەوتن‌و چاولێ کردنیان.

وە هەندێ خەڵك ماڵی کافر دەدزن‌و دزی لە ماڵی کافران دەکەن بە بیانوی ئەوەی کە ئەوانە کافرو بێ باوەڕن، ئەمەش بیانویەکی ناڕاستەو ڕەوا نی یەو بەهانەکەشیان گونجاو نیەوناتەواوە، چونکە ئەو کافرو بێ باوەڕانەی کە دروستەماڵ وسامانیان ببرێت، بریتین لەو کەسانەی کە شەڕوجەنگ بەرپادەکەن بەرامبەر موسڵمانان لە بەرەی جەنگ دا ماڵ‌و سامانی بە جێ ماویان دەبێتە ماڵی موسڵمان‌و دروستە بردنیان، نەك هەموو کۆمپانیای کافران و تاك تاکیان بچێتە ژێر ئەم باسەوە.

وە یەکێك لە ڕێگاکانی دزی کردن دەست بردنە بۆ گیرفانی خەڵکی‌و بردن‌و ڕفاندنییەتی لەناکاو.

وە هەندێك بەنیازی سەردانی دەچن بۆ ماڵ خەڵکی‌و دزیان لێ دەکەن، وەهەندێ کەس دزی لە جانتاو کەل‌و پەلی میوانەکەی خۆی دەکات .

---

(١)رواه مسلم رقم ٩٠٤

وە هەنــدێ كەســـی تــر دەچــنە بـــازاڕو فرۆشـــگاكانەوەو شمەكوكـــەلو پـــەل دەشـــارنەوە لــە گیرفانیانــدا یــان لــە ژێــر جلەكانیانــەوە، یــان هەنــدێ جــار هەنــدێ ئافرەتان ئەم كارەدەكەنو لە ژێر جلەكانیانەوە شت دەشارنەوەو دەیدزن.

وە هەنــدێ خــەڵكی دزی شــتی بــچوك وكــەم وهــەرزان وكــەم بایــەخ بەئاســایی دەزانێ، لەكاتێكدا پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی :-

« لَعَنَ اللَّهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتُقْطَعُ يَدُهُ وَيَسْرِقُ الْحَبْلَ فَتُقْطَعُ يَدُهُ».

واتــە: « لەعنــەتی خــودا لــە دزێــك بــێ كــە هێلكەیــەك دەدزێو دەســتی دەبڕڕێـت بـە هـۆی دزیەكەیـەوە، وە لەعنـەتی خـودا لـە دزێـك بـێ كـە گوریـسێك دەدزێو دەستی دەبڕڕێت بە هۆی دزیەكەیەوە »[1]

بۆیـــە پێویـــستە لەســـەر هـــەموو كەســـێك كەشـــتێكی دزی، بیگێڕێتـــەوە بـــۆ خاوەنەكــەی خــۆی، دوای ئــەوەی پەشــیمان بۆیــەوەو تەوبــەی كــردو گەڕایــەوە بــۆلای خــوا، ئــیتر بــە ئاشــكرا بــۆی دەگێڕێتــەوەو دەیداتــەوە یــان بــەنهێنیو پــەنهانی یــان بەهۆی كەسێكی ترەوە بۆی دەگێڕێتەوە.

بــەڵام ئەگــەر هــەوڵی زۆری داو كۆشــشی كــرد بــۆ دۆزینــەوەی خــاوەن ماڵەكــەو دەســتی پێنەگەیــشت یــان بــەمیرات گرەكــانی خــاوەن ماڵەكــە، ئــەوا دروســتە بیكاتــە خێر بەمەبەستی ئەوەی پاداشتی خێرەكەی بۆ خاوەن ماڵەكە بێ.

---

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري ٨١/١٢

وەرگرتنی بەرتیل‌و دەمچەورکردنی خەڵك

بەرتیل دان بە قازی‌و حاکم‌و دەم چەورکردنیان بۆ بەتاڵ کردنەوەی حەق‌و مافێك یان جێ بەجێ کردنی ناڕەوایی‌و ستەمێك تاوانەو حەرامە، چونکە ئەمە سەردەکێشێ بۆ ستەمکاری‌و بێ دادپەروەربوون لە حوکم داو زۆرداری‌و ماف خواردن‌و چەوسانەوەی خاوەن حەق‌و دەبێتە مایەی بڵاوبونەوەی فەسادو خراپەکاری‌و بشێووی

خوای پاك وبەرز دەفەرمووێ:

﴿ وَلَا تَأْكُلُوٓاْ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ وَتُدْلُواْ بِهَآ إِلَى ٱلْحُكَّامِ لِتَأْكُلُواْ فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ بِٱلْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾ ﴾ البقرة: ١٨٨

واتە: « سامان ودارایی یەکتر بە ناڕەواو نادروست لە نێوان خۆتان مەخۆن‌و، پارەو سامان مەدەن بە حاکم وکار بەدەستان تا بە ناڕەوا بەشێك لە ماڵ و دارای خەڵکی بخۆن، بۆیە خۆشتان باش دەزانن کە ئەو جۆرە کارانە نادروستەو ناڕەوان ».

«أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« لَعَنَ اللَّهُ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِي فِي الْحُكْمِ».

واتە: « لەعنەتی خوا لەبەرتیل دەرو بەرتیل خۆرەکان لەکاری حوکم و دادوەریدا»[1]

---

(١)رواه الإمام أحمد ٢/٣٨٧ وهو في صحيح الجامع ٥٠٦٩

بەڵام بەرتیل دان بۆئەوەی كەسێك حەقێكی خۆی دەست كەوێ یان ستەمێك لەكۆڵ خۆی بكاتەوەو، هیچ ڕێگە چارەیەكی تر نەبوو تەنها بەم ڕێگەیە نەبێ، ئەوا ئەوكەسە توشی ئەم هەڕەشانە نایەت.

لەم سەردەم و چەرخەی ئێمە بەرتیل دانو دەم چەوركردن زۆر بە ئاشكرا دەبینرێو بەجۆرێكی وەها تەشەنەی كردووەو بڵاوبۆتەوە كە زۆر شوێنی تەنیوەتەوە، تەنانەت وای لێ هاتوە لەلای هەندێ لە فەرمانبەران ئەو پارەو سامانەی لە ڕێگەی بەرتیلەوە وەری دەگرن زۆر زۆر ترە لەو موچەیەی خۆی كە وەری دەگرێ، وە وای لێ هاتوە زۆرێك لە ئیش و مەعەمەلاتەكان بە بەرتیل نەبێ نەدەست پێدەكات و نەكۆتایش دێت، وە ئەوەی توشی زەرەرو زیانی گەورە دەبێ لەم كارەوە تەنها فەقیرو هەژارو كەم دەستەكانە.

وەوای لێهاتووە ئیشو كاری هیچ كەسێك پێش ناخرێ هەتا بەرتیل نەدات، وە هەركەس بەرتیل نەداو دەمی خەڵكی چەور نەكات ئەوە ئیش وكارەكەی دوا دەخرێو پشت گوێ دەخرێ، وە ئەوكەسەی كە بەرتیلی داوە ئیش وكارەكانی زۆر زووترو لە پێش هەموو كەسێكەوە بۆ تەواو دەكرێ.

وە هەروەها بەرتیل دان هۆكارێكە بۆ ئەوەی ماڵو پارەی خەڵكی بە ناحەق بچێتە گیرفانی نوێنەری كڕیارو فرۆشیارەكانەوە.

جا لەبەرئەوەو چەندەها هۆكاری تر، سەیرنی یە كە پێغەمبەر ﷺ دوعای كردبێ لەو كەسانەی بەشداری ئەم تاوانە دەكەن بەوەی لە ڕەحمەتی خوا بەدووربن.

«عبداللە»ی كوڕی«عمر» لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي».

واتە: « لەعنەت لەبەرتیل دەرو لەو كەسەش وا وەری دەگریَ ».[1]

داگیر كردنی زەوی

. هەركات ترسی موراقەبەی خودا نەما، ئەوا هێزی فڕوفێڵ لەمرۆڤدا دەردەكەوێتو هانی دەدات بۆ زوڵمو ستەم كردن، وەكو دەست بەسەراگرتنی ماڵی خەڵكیو داگیر كردنی.

داگیركردنی زەوی و زارودەست بەسەراگرتنی یەكێكە لەو جۆرە ستەم و ناحەقیانەی كە بەرامبەر بە یەكتر دەكریَ، خوای گەورەش تۆڵەی سەختو توندو بە ئێشی داناوە بۆ ئەم جۆرە تاوانانە.

«عبداللە»ی كوڕی«عمر» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« مَنْ أَخَذَ مِنْ الْأَرْضِ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ خُسِفَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى سَبْعِ أَرَضِينَ».

واتە: « هەركەسێ شتێك لەزەویەك بۆخۆی داگیربكات و بەبێ ئەوەی مافی خۆی بێ ،ئەوا لەقیامەتدا بەحەوت چینی زەوی دا ڕۆدەچێ»[2].

«یعلی»ی كوڕی«مرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

---

(١)رواه ابن ماجة ٢٣١٣ وهو في صحيح الجامع ٥١١٤

(٢)رواه البخاري انظر الفتح ١٠٣/٥ .

« أَيُّمَا رَجُلٌ ظَلَمَ شِبْرًا مِنَ الأَرْضِ ، كَلَّفَهُ اللهُ أَنْ يَحْفُرَهُ حَتَّى يَبْلُغَ آخِرَ سَبْعِ أَرْضِينَ ، ثُمَّ يُطَوَّقُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَقْضِيَ بَيْنَ النَّاسِ».

واتە:« هەرکەسێك بستێك زەوی بە زوڵم داگیر بکات، ئەوا لە ڕۆژی دوایی دا خوای گەورە هەر حەوت چینی زەوی پێ چاڵ دەکات، پاشان دەیخاتە گەردنی تا موحاسەبەی خەڵکی تەواو دەبێ»[1].

هەروەها گۆڕینی نیشانەو سنوری زەوی بە جۆرێ کەسێ سنوری زەوی یەکەی خۆی زیادبکات لەسەر حسابی دراوسێ کەی، ئەوا ئەویش دەچێتە ژێر ئەم باسەوەو بریتی یە لەوەی کە پێغەمبەر ﷺ ئاماژەی پێ کردووە کە دەفەرمووێ :

« لَعَنَ اللهُ مَنْ غَيَّرَ مَنَارَ الأَرْضِ».

واتە: « لەعنەتی خوا لەوکەسەی سنوری زەوی‌و نیشانەکانی زەوی دەگۆڕێ»[2].

وەرگرتنی هەدیەو دیاری لە بری ئیشێك کە بۆ یەکێك بکرێ

بوونی پلەو پایەو دەسەڵات‌و شکۆمەندی لەناو خەڵکی دا یەکێکە لە نیعمەت‌و بەخششەکانی خوای گەورە لەسەر بەندەکان ئەگەر سوپاسی خودای لەسەر بکەن، وەسوپاس کردنی خوداش لەسەر ئەو نیعمەت‌و بەخششانە بەوە

(١) رواه الطبراني في الكبير ٢٢/٢٧٠ وهو في صحيح الجامع ٢٧١٩ .

(٢)رواه مسلم بشرح النووي ١٣/١٤١.

دەبێ کە هەوڵ و توانای خۆی سەرف کات و بخاتەکار بۆ سود گەیاندن بە موسڵمانان .

ئەمەش دەچێتە ژێر ئەو فەرموودە گشتگیرەی کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ:

« مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَنْفَعَ أَخَاهُ فَلْيَفْعَلْ ».

واتە: « هەرکەسێك لە ئێوە توانی سودێك بە براکەی خۆی بگەیەنێت و کارێکی بۆ ئاسان بکات و هاوکاری بکات، ئەوا با بیکات و کەم تەرخەم نەبێ لە هاوکاری کردنی»[1].

هەرکەسێك بەهۆی پلەو پایەو رێزەکەیەوە کە هەیەتی بتوانێ سودێ بە موسڵمانێ بگەیەنێ و کاری بۆ ئاسان بکات لە لابردن و دورخستنەوەی زوڵم و ستەمێك لێی یان خێرو خۆشیەکی بۆدابین کات، بەبێ ئەوەی کاری حەرام ئەنجامدا یان دەست درێژی و زوڵم بێ بۆسەر حەقی کەسێکی تر، ئەوا پاداشتی خۆی وەردەگرێ لەلای خوای پەروەردگار ئەگەر نیەت و مەبەستەکەی پاك و خاوێن کردبێت بۆ خوا.

هەروەك پێغەمبەر ﷺ دەربارەی ئەوە ئاگاداری کردووین ودەفەرمووێ :

« اشفعوا تُؤْجَرُوا ».

واتە: « تکا بۆ یەکتری بکەن پاداشت دەدرێنەوە لەسەری »[2].

---

(١)رواه مسلم ٤/١٧٢٦

(٢)رواه أبو داود ٥١٣٢ والحديث في الصحيحين فتح الباري ١٠/٤٥٠ كتاب الأدب باب تعاون المؤمنين بعضهم بعضا .

بەلاّم دروست نی یە هیچ شتێك وەربگرێ لەبەرامبەر ئەوتكاكردنو واسیتەیە كە كردویەتی .

بەڵگەش ئەوەیە پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ :-

« مَنْ شَفَعَ لِأَحَدٍ شَفَاعَةً فَأَهْدَى لَهُ هَدِيَّةً فَقَبِلَهَا فَقَدْ أَتَى بَابًا عَظِيمًا مِنْ الرِّبَا».

واتە: « هەركەسێك تكاكاری بۆیەكێك بكاتو كارێكی بۆ ڕێك بخات، پاشان هەدیەی بۆ بهێننو ئەمیش وەری بگرێ، ئەوا دەرگایەكی گەورە لە دەرگاكانی ڕیباو سووخواردنی بۆ خۆی كردۆتەوەو بەشێكی گەورەی ڕیبای خواردووە »[1].

وە لەناو خەڵكاندا كەسی واهەیە هەموو تواناو هەوڵو تكاو واسیتەیەكی خۆی دەخاتە كار بەرامبەر برێ پارەو ماڵ بۆ دامەزراندنی كەسێك لە وەزیفەیەكدا، یان گواستنەوەی كەسێك لە دائیرەیەكەوە یان لەجێگەیەكەوە بۆشوێنێكی تر، بەپێی پەسەندترینو تەواو ترین فەتوا ئەو پارەیە حەرامە لەبەر«حدیث»ەكەی پێشوی «أبي أمامة»، تەنانەت «حدیث»ەكە ئەوحاڵەتەش دەگرێتەوە كە وەرگرتنی پارەكە سەرەتا بەمەرجیش دانەنرابێ.

هەركەسێ چاكەكارو خێر ویست بێ پاداشتی خۆی دەست دەكەوێ لەلای خواو لەقیامەتدا دەیبینێتەوە.

---

(١)رواه الإمام أحمد ٢٦١/٥ وهو في صحيح الجامع ٦٢٩٢

پیاوێـك هاتـە لای «حـــسن»کـوڕی«ســـهل» داوای لـێ کـرد کـەکارێکی هەیـە، بەڵکو ئـەم تکایـەکی بـۆ بکـات، ئـەویش بـۆی ئەنجامـداو کارەکـەی جـێ بـەجێ بـوو، پاشان پیاوەکە ڕوی کردە «حسن»و سوپاسی کرد.

«حسن»یش پێی ووت :

لەبەرچـی سوپاسـم دەکـەی ؟ ئێمـە قەناعـەتمان وایـە هـەروەك چـۆن مـاڵ زەکـاتی هەیە، ئاوە هاش پلەو پایەو قسەڕۆیشتن زەکاتی هەیە .

خـاڵێکی گـرنگ هەیـە پێویـستە لێـرەدا ئامـاژەی پـێ بـدرێ: ئـەویش ئەوەیـە ئەگـەر کەسـێك بـەکرێ بگـیرێ بەرامبـەر بـڕێ پـارە بـۆ جـێ بـەجێ کـردن و ڕاپەرانـدنی ئـیشو کـارو معاملەیـەكو بەدوایدابـچێ دروسـتەو ناکەوێتـە ژێـر ئـەم باسەوە، بەڵکو دەچێتە ژێر باری بەکرێ گرتنی شەرعییەوە.

بـەڵام ئـەوەی تـاوان بـێو سـەر پێـچی بـێ ئەوەیـە کەسـێك هـەوڵو پلەوپایـەو قسەڕۆیشتنی خۆی بەکاربهێنێ بۆ واسیتە کردن بەرامبەر بڕێ پارە.

ئیشکردن بە کرێکار و پێنەدانی کرێکەی

پێغەمبـەرﷺ هـانی خـەڵکی داوە کـە پەلەبکـەن لـە بەخـشینو دانـەوەی مـافی کریکارو شاگرد.

دەفەرمووێ :-

« أَعْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ ».

واتە: « کرێی کرێکار بدەن پێش ئەوەی عەرەقەکەی وشك ببێتەوە »[1].

(١)واه ابن ماجة ٢/٨١٧ وهو في صحيح الجامع ١٤٩٣ .

لەو زوڵم و ستەمانەی لەناو گۆمەڵگا ئیسلامیەكاندا هاتۆتە ئاراو ڕویداوە، نەدانی كرێ و مافی كرێكارو شاگردو فەرمان بەرانە، ئەمانەش چەند شێوازو دیمەنێكی جۆراو جۆری هەیە، لەوانە:

✿ ئەوەیە بەتەواوی و بە یەكجاری نكۆڵی لەحەق و مافی كرێ كارەكە دەكات و كرێكاریش بەڵگەیەكی ڕۆشنی پێ نی یە بۆ سەلماندنی مافەكەی خۆی تا لەم حاڵەتە هەرچەندە مافی كرێكارەكە دەفەوتێ لە دونیادا بەڵام لەلای خوای گەورە وون نابێ و نافەوتێ لە قیامەتدا، لە ڕۆژی قیامەتدا زاڵم و ستەمكار دەهێنرێ كەماڵی ستەم لێ كراوی خواردووە، بۆیە لە چاكەكانی ستەمكارەكە دەدرێتە ستەم لێ كراوو ماف خوراوەكە، جا ئەگەر چاكەكانی نەما ئەوجا لە خراپەی ستەم لێكراوەكە دەخرێتە سەرشانی ستەمكارەكەو پاشان فڕێ دەدرێتە دۆزەخەوە.

✿جۆرێكی تر لەو ستەمانەئەوەیە:

نرخەكەی كەم دەكاتەوەو لێ ی دادەشكێنێ و مافەكەی خۆی بەتەواوی پێ نادات و بەبێ هیچ حەقێك لێی كەم دەكاتەوە.

خوای گەورەش لە بارەی كەم كردنەوەی مافی خاوەن حەق دەفەرمووێ:

﴿وَيۡلٞ لِّلۡمُطَفِّفِينَ ١﴾ المطففين: ١

نمونەی ئەم جۆرەش: ئەوەیە كە هەندێ لەخاوەن كارگەكان دەیكەن كاتێك هەندێ كرێكارو شاگرد ڕوودەكەنە وڵات و شارەكەیان لەسەر بڕێكی دیاری كراو بەڵێنامەو عەقدێك بەیەك دەدەن، جا كە پەیوەندی كرد بەكارگەكەوەو پێوەی پەیوەست بوو و دەستی كرد بە كاركردن و ئیش كردن، ئەوجا خاوەن كارگەكە

دەچێت دەست لە پەیمان نامەكەدەداتو دەیگۆڕێت بۆ كریەكی كەمتر، جا ئەو كرێكارانەش بە دڵشكاوىو نارەزاییو ناچاری دەمێنەوە، زۆر جار ناتوانن حەقو مافی خۆیان بسەلمێنن، بۆیە داماوی خۆیان بەرز دەكەنەوە بۆلای خودا، ئەم كارە حەرامە هەرچەندە خاون كارگە زاڵمەكە موسڵمانیش بێو كرێكارەكەش كافربێ

جا ئەم داشكاندنو كەمكردنەوەی حەقو مافی كرێكار جۆرێكە لە رێگری لە رێگای خوای گەورەو تاوانی كرێكارەكەش دێتە سەر شانی خاوەنكار.

✿جۆرێكی تر لەو وزوڵمانەی لە كرێكارو فەرمانبەر دەكرێ ئەوەیە:

ئیشی ئیزافێ بۆ زیاد بكات یان ماوەی ئیش كردنو دەوامكردنەكەی بۆ زیاد دەكات، وە تەنها كرێكەی خۆیشی پێ بدرێ بەبێ ئەوەی كرێی ئیشە زیادەكەی بۆ دابنرێ

✿جۆرێكی تر لەو ستەمانە ئەوەیە:

مافەكەی دوادەخاتو دەست بەدەستی پێ دەكاتو بە ئەمڕۆ ناسبەی مافەكەی دەخوات،ئەوجا مافەكەی پێنادات مەگەر دوای هەولّو تێكۆشانو تەقەلاكردنێكی زۆرو شكاتو سكالاّ كردنو مەحكەمە پێ گرتن نەبێ

زۆر جار مەبەستی خاوەن ئیش لە دواخستنی مافەكە بێزاركردنو وەرزكردنی كرێكارەكەیە، تاوەكو واز لەمافەكەی خۆی بهێنێو داوای نەكاتەوە، یان مەبەستی ئەوەبێ سود لە پارەو حەقی كرێكارەكە وەرگرێ بەوەی دەیخاتە ئیشەوەو هەڵی دەسورێنێ.

لەكاتێكدا كرێكارە هەژارەكە ژەمەخواردنی ڕۆژانەی خۆی دەست ناكەوێو ناشتوانێ وەكو خەرجی كێشان بۆماڵو منداڵی خۆیشی بینێرێتەوە كە

پێویستیانەو ئەم لەپێناویاندا دووچاری غەریبی و دەربەدەری بووە. جا دۆزەخ ومالّ وێرانی و سزای سەختی ڕۆژی قیامەت بۆ ئەو زالّمو ستەمكارانەی مافی كرێكارو شاگردو فەرمانبەران دەخۆن .

«أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

«قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ».

واتە: «خوای پەروەردگار دەفەرمووێ : دوژمنی سێ كۆمەڵ لە خەڵكیم لە ڕۆژی قیامەتداو خۆم یەخەیان دەگرم: كەسێك لەبەر من شتێكی پێ بدرێ و پاشان ناپاكی بكات لەو شتەی وا پێی دراوە، وە پیاوێك كەسێكی ئازاد بفرۆشێ و پارەكەی بخوات، وەكەسێك كرێكارێك بگرێ، ئەویش بەباشی كاری خۆی بكات، بەلاّم كرێكەی خۆی بە جوانی پێنەدا»[1].

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري ٤٤٧/٤

دادپەروەرنەبوون لە نێوان منداڵ دا

هەنـدێ کـەس بـە ئەنقەسـت هەنـدێ لـە منداڵـەکانیان تایبـەت مەندەکـەن بـە بەخشینو هەدیەو شت کڕین بۆیـانو ئـەوانی تـر پـشت گوێ دەخـەن، بە پێـی شـەرع ئـەم کارەحەرامـەو دروسـت نـی یـە ئەگـەر هۆکـارێکی شـەرعی نـەبێت بـۆ ئـەو تایبەتمەندکردنە.

بـەڵام ئەگـەر هۆکـارێکی شـەرعی هـەبوو ئـەوا دروسـتە، بـۆ نمونـە پێداویـستی یـەکێك لـە منداڵـەکانی جـێ بـەجێ بکـاتو خـەرجی زیـادی بکێـشێ لەچـاو ئـەوانی تـر لەبـەر ئـەوەی منداڵەکـەی نەخۆشـە یـان قـەرزارە یـان خوێنـدکارەو یـان ئیشو کـاری دەسـت ناکـەوێ یـان خـاوەنی منـداڵی زۆرە لـەو حاڵەتانـەدا تـاوان بـار نـابێ، ئەگـەر نیـەتی ئـەوەی هـەبێ هـەرکات منـداڵێکی تـری هۆکـاری شـەرعی هـەبوو بـۆ خەرجی کێشان خەرجی ئەویش بکێشێ وەکو چۆن بۆ ئەمی دەکێشێ .

بەڵگەیەکی گشتی ئەوەیە کە خودا دەفەرمووێ :

﴿اَعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ﴾ المائدة: ٨

واتـە: « دادپـەروەربن، چـونکە داد پـەروەری نـزیکترە لـە تـەقوار لـە خواترسـان ».

وە بەڵگەی تایبەتیش لەسەر ئەم باسە ئەوەیە:

«**نعمـــان**»ی کـوڕی«**بـــشیر**» باسـی دەکـات کـە بـاوکی هـات بـۆ لای پێغەمبـەر ﷺ ووتی: ئەم بەندەیەم بە هەدیە داوەتە کوڕەکەم.

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

« أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَ مِثْلَهُ؟ » واته: « ئایا بە هەموو کوڕەکانت ئەو هەدیەت داوە؟ ».

ووتی: نەخێر.

پێغەمبەرﷺ فەرمووی:

« فَارْجِعْهُ » واته: « لێی بسێنەوە و مەیدەرێ »[١].

لە روایەتێکی تردا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ پێی فەرموو:

«فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ» . واته: « لە خوابترسن و دادپەروەرین لە نێوان منداڵەکانتاندا». بۆیە گەڕاندیەوەو ئەوەی دابووی بەکوڕەکەی لێی سەندەوە[٢].

وە پێغەمبەرﷺ فەرمووی :

«فَلَا تُشْهِدْنِي إِذًا فَإِنِّي لَا أَشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ». واته: « من مەکەنە شاهید چونکە نابمە شاهید لەسەر زوڵم و ستەم »[٣].

وە دەتوانرێ کوڕ دوو ئەوەندەی کچی پێ بدرێ هەروەك میرات چونکە کوڕ ئەرکی سەرشانی زیاترە،ئەمەش قسەی ئیمامی (ئەحمەد)بەرەحمەت بێ[٤].

ئەگەر تەماشایەك بکرێ لە ژیان و حاڵی هەندێ لە خێزانەکان، ئەوا زۆر باوك دەبینرێ کە لە خوا ناترسێ و رێزی هەندێ منداڵی داوە بەسەر ئەوانی تردا لە بەخشین و هەدیەکردنی و لە پۆشاك و جل و بەرگ، بۆیە هەندێ لە منداڵەکان

(١)رواه البخاري انظر الفتح ٢١١/٥

(٢) الفتح ٢١١/٥

(٣)صحيح مسلم ١٢٤٣/٣

(٤)مسائل الإمام أحمد لأبي داود ٢٠٤ وقد حقق الإمام ابن القيم في حاشيته على أبي داود المسألة تحقيقا بينا.

سـنگیان پـڕ دەبـێ لـە ڕقوقـین بەرامبـەر ئـەوانی تـرو دژایـەتیو دوژمنایـەتی لـە نێوانیاندا سەر دەكێشێو دەڕوێ .

هەنـدێ لـە باوكـان شـتی تایبـەتی داوە بـە منـداڵێكی لەبـەر ئـەوەی لەدیـەن دا لـە بـاوانی دەكـات، ئەوەكـەی تریـان بـێ بـەش دەكـات لەبـەر ئـەوەی لـە خـاڵوانی دەكـات، یـان بەمنـداڵی یـەكێك لـە خێزانـەكانی دەبەخـشێ بـەڵام بـە منـداڵی خێزانەكەی تری نابەخشێ .

وە هەنـدێ جـار یـەكێك لـە منداڵـەكانی دەخاتـە خوێندنگـەو قوتابخانـەی تایبەتەوەو ئەوانی تر ناخات .

هـەموو ئـەم كارانـەش بـە خـراپ بەسـەر باوكەكـەدا دەشـكێتەوەو كاردانـەوەی نـا قـۆڵای دەبـێ، چـونكە زۆر جـار ئـەو منداڵانـەی بـێ بـەش كـراون لـە پاشـەڕۆژدا بەرامبەر باوكیان باش نابن.

وە پێغەمبـەر ﷺ بەرامبـەر بـەو كەسـانەی كـە فـەزڵی منـداڵێكیان دەدەن بەسەر ئەوانی تردا دەفەرمووێ :

« أَلَيْسَ يَسُرُّكَ أَنْ يَكُونُوا إِلَيْكَ فِـي الْبِـرِّ سَـوَاءً ». واتـە: « ئایا پێت خۆش نی یە كە منداڵەكانت چاك بن لەگەڵت وەكو یەك »[1].

(١)رواه الإمام أحمد ٤/٢٦٩ وهو في صحيح مسلم رقم ١٦٢٣

سواڵ كردن بێ ئەوەی موحتاج وهەژاربێ

«سـهل»ی كـوڕی« الحنظلیـة» لـە پێغەمبـەرەوەﷺ دەیگێڕێتـەوە كـە فەرموویەتی:

« مَنْ سَأَلَ وَعِنْدَهُ مَا يُغْنِيهِ فَإِنَّمَا يَسْتَكْثِرُ مِنَ النَّارِ » واتـە: « **هەركەسێ هەیبێ و سواڵ بكات، ئەوا ئاگر بۆ خۆی كۆدەكاتەوە»**.

وتیـان: ئـەی پێغەمبـەرخوا ﷺ ئـەو بـڕەی كـە هـەیبێ و بـۆی حـەرام بـێ سـواڵ بكات چەندێكە؟

فەرمووی : « قَدْرُ مَا يُغَدِّيهِ وَيُعَشِّيهِ » واتـە: « **بەئەنـدازەی ئـەوەی خـواردنی بەیانیو ئێوارەی هەبێ** ».

وەهـەروەها «عبـدالله»ی كـوڕی«مـسعود» لـە پێغەمبـەرەوەﷺ دەیگێڕێتـەوە كە فەرموویەتی:

«مَنْ سَأَلَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُدُوشًا أَوْ كُدُوشًا فِي وَجْهِهِ ».

واتـە: « **هەركەسـێ سـواڵ بكـاتو ئەنـدازەی نـانی ئێـوارەو بـەیانی هـەبێ، ئـەوا لە ڕۆژی قیامـەتدا بەدەمو چاو ڕوشاویو شەرمەزاریەوە دێت** »[1].

وە هەنـدێ لـەو سـواڵكەرانە لـە بـەردەرگای مزگەوتـەكانو لـە ڕێگـای نوێـژخوێنان دەوەسـتنو هاواردەكـەنو دەناڵێنـەوە، وە هەنـدێكیان درۆ دەكـەن بـە نوسـراوی سـاختەو تـەزویرو چـیرۆكی دروسـت كـراو، وە زۆر جـار ئەنـدامانی یـەك خێـزان بەسـەر مزگەوتەكانـدا دابـەش دەبـنو پاشـان یەكدەگرنـەوەو دابـەش دەبنـەوە بەسـەر

(١)رواه الإمام أحمد ١/٣٨٨ انظر صحيح الجامع ٦٢٥٥

مزگـەوتی تـردا، لـە حالّێکـدا دەوڵەمەنـدن‌و تـەنها خـوداش دەزانـێ، بـەڵام کاتێـك مردن ئەوکاتە میراتەکەی دەریدەخات چەندە دەوڵەمەندبووە .

بـەڵام جگـە لـەم جۆرەکەسـانە خـەڵکی هـەژارو فـەقیری حـەقیقی هەیـە کـە ئەگـەر کەسـێ شـارەزای نـەبێ‌و نەیانناسـێ لەبـەر نـەفس بـەرزیان وا دەزانـرێ دەوڵەمەنـدن بۆیە تاناسرێت تا خێریان بۆ ببرێ .

قەرزکردن بەمەستی نەدانەوەی

حـەق‌و مـافی بەنـدەکان لای خـوای پـەروەردگار زۆر گەورەوگرانـە، زۆر جـار بـە تەوبـەکردن حـەق‌و مـافی خـودای لەسـەر ئینسان لادەچـێت‌و تاوانەکـەی لـە ئەستۆ دەردەچێ، بـەڵام حـەق‌و مـافی خـەڵکی هـیچ ڕێگـە چـارەیەك‌و دەروازەیـەك نـی یـە بـۆ ڕزگـاربوون لـێ ی تـەنها گێڕانـەوەی حـەق‌و مافەکـەی نـەبێ، بۆیـە پێویـستە کەمتەرخـەمی نـەکرێ لـە دانـەوەی مـافی خـەڵکی پـێش ئـەوەی ڕۆژێـك بێتـەپێش کـە بـەدینارو درهـەم نادرێتـەوەو چارەسـەری نـاکرێ، بـەڵکو بـە چـاکەو خراپـە حـەق‌و ماف دەدرێتەوە .

خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا ﴾ النساء: ٥٨

واتـە: « خـودا فـەرمانی پێتـان کـردووە کـە هـەموو ئەمانـەت و سـپاردەیەك بدەنەوە دەستی خاوەنەکانیان ».

جا یەكێك لەو كارانەی لە ناو كۆمەڵگادا بڵاوە بە ئاسان زانینی قەرزكردنە، وە هەندێ كەس قەرز ناكەن لە بەر پێویستی ومحتاجی، بەڵكو خۆیان قەرزاربار دەكەن بۆ شتی سادە، چونكە حەزی بەگەورە كردن و فراوان كردنی ماڵەو حەزی بە موناقەسەكردنی خەڵكانی ترە لە تازەكردنەوەی سەیارەوخانوو ماڵو، خۆی قەرزاربار دەكات بۆ كەرەستە لەناوچووەكانی دونیاو خۆشی یە بڕاوەكانی ئەم ژیانە، وە زۆر كەس دەكەوێتە ناو كڕینو فرۆشتنی قیستەوە كە زۆرێك لەوكڕین و فرۆشتنانەی خاڵی نی یە لەحەرامو شوبهەی تێدایە.

كەم تەرخەمی كردن لە دانەوەی قەرزو گوێ پێ نەدانی سەردەكێشێ بۆ دواخستنی دانەوەیو دەستی بەدەستی پێ كردنی خاوەن قەرز یان پەل دەكێشێ بۆ فەوتاندن و لەناوبردنی ماڵی خەڵكیو لەكیس دانی.

وە پێغەمبەرﷺ ووریایی داوە لە پاشە ڕۆژی ئەم كارەو دەفەرمووێ:

« مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ ».

واتە: « هەركەسێ قەرز بكات لە خەڵكیو نیەتی دانەوەی هەبێ، ئەوا خودا بۆی دەداتەوەو كاری بۆ ئاسان دەكات، وە هەركەس قەرز بكاتو مەبەستی خواردنی بێو نەیداتەوە، ئەوا خوای پەروەردگار ماڵەكەی لەناو دەبات »[1].

خەڵكی زۆر كەم تەرخەمن دەربارەی قەرزكردنو دانەوەیو بە شتێكی سادەو ساكاری دادەنێنو گوێ ی پێ نادەن، بەڵام لەلای خوای گەورە كارێكی زۆر

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري ٥/٥٤.

قورس وگرانە، تەنانەت شەهید لەگەڵ ئەو تایبەتمەندیە گەورەیەو ئەو پاداشتە زۆر فراوانو پلەو پایە بەرزەی کەپێی دراوە، بەڵام ڕزگاری نابێ لەو قەرزەی وا لە گەردنیەتی.

بەڵگە بۆ ئەمەش پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ :

«وَالَّذي نَفْسِي بِيَده لَوْ أَنَّ رَجُلًا قُتلَ في سبيلِ اللّه ثُمَّ أُحْيِيَ ثُمَّ قُتلَ ثُمَّ أُحْيِيَ ثُمَّ قُتلَ وَعَلَيْه دَيْنٌ مَا دَخَلَ الْجَنَّةَ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ دَيْنُهُ».

واتە: «سوێندبێ بەو خودایەی کە گیانی منی بەدەستە ئەگەر پیاوێك لەپێناوی خودا شەهیدبێ، پاشان زیندو بکرێتەوە پاشان شەهید بێ پاشان زیندو بکرێتەوەو پاشان شەهید بێ، قەرزی لەسەربێ، ئەوا ناچێتە بەهەشتەوە هەتا قەرزەکەی بۆ نەدرێتەوە»[1]

ئایا ئەو کەسانەی گوێ بەقەرز کردنو قەرز دانەوە نادەن دوای بیستنی ئەمەش دەست بەردار نابنو بەخۆیاندا ناچنەوەو پەشیمان نابنەوەو ناگەڕێنەوە؟!!

(١) رواه النسائي انظر المجتبى ٣١٤/٧ وهو في صحيح الجامع ٣٥٩٤

خواردنی حەرام

ئەو کەسەی لە خوانەترسیّ گویّ نادات لە کویّوە پارە پەیدا دەکاتو لەچی دا خەرجی دەکات، بەڵکو خەمو مەراقی تەنها زیادکردنو کۆکردنەوەی ماڵو پارەو سامانە، ئەگەر لە ڕیّگەی حەرامیشەوە بیّت، وەکو دزی کردنو بەرتیل خواردنو داگیر کردنو ساختەکاریو کڕینو فرۆشتنی حەرام وەکو فاڵگرتنەوەو داویّن پیسیو گۆرانی وتن. یان دەست دریّژی کردن بۆسەر (بیت مال) ی موسڵمانانو موڵکە گشتیەکان، یان وەرگرتی ماڵی کەسیّکی تر بە ڕیّگەی ئیحراجکردنی یان بەسوالکردن بە بیّ ئەوەی پیّویستی بیّ.

ئینجا ئەو ماڵە حەرامەی کە کۆی کردۆتەوە لیّی دەخواتو پۆشاكو جلوبەرگی لیّ دەکریّو لەبەری کاتو ماشیّن وئۆتۆمبیلی پیّ پەیدادەکاتو خانووی پیّ دروست دەکات و خانوی پیّ دەدات بەکریّو لەو حەرامە دەرخواردی ورگی دەدات .

لە کاتیّکدا پیّغەمبەرﷺدەفەرمووێ :

« وَمَنْ نَبَتَ لَحْمُهُ من سُحْتٍ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ » واتە: **« هەرکەسیّك گۆشتی جەستەی بەحەرام پەروەردە بووبیّ، ئەوا ئاگری دۆزەخ لە پیّشترە بۆی»**[1].

وە ئەو کەسانە لە ڕۆژی دواییدا پرسیاری لیّ دەکریّ سەبارەت بە ماڵەکەی لە کویّوە پەیدای کردو دەستی خست، وە لەچیدا سەرفی کردو خەرجی کرد، ئا لە ویّدا بەهیلاك دەچیّتو زەرەرمەند دەبیّ .

---

(١)رواه الطبراني في الكبير ١٣٦/١٩ وهو في صحيح الجامع ٤٤٩٥

بۆیە پێویستە لەسەر ئەو کەسەی ماڵی حەرامی لایە پەلە بکات لە خۆدەرباز کردنو خۆی ڕزگار بکات لە حەرام، جا ئەگەر حەقو مافی خەڵك بوو، ئەوا با پەلە بکات لە گێڕانەوەی ماڵەکەی بۆ خاوەنەکەی‌و لەگەڵ ئەوەشدا داوای گەردن ئازادی لێ بکات، پێش ئەوەی ڕۆژێ بێتە پێش کە دینارو درهەم هیچ دەورو سودێکی نی یەو مافەکانی پێ نادرێتەوە، بەڵکو بە چاك وخراپە مامەڵە لەگەڵ خەڵکیدا دەکرێو مافەکانی پێ دەدرێتەوە .

خواردنەوەی مەی ئەگەر دڵۆپێکیش بێت

خوای بەرزو بێ هاوتا دەفەرمووێ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْخَمْرُ وَٱلْمَيْسِرُ وَٱلْأَنصَابُ وَٱلْأَزْلَٰمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ ﴾ المائدة: ٩٠

واتە: «ئەی ئەوانەی وا باوەڕتان هێناوە، دڵنیابن کە ئەرەقو قومارو ئەو بەردانەی کە کراون بەبتو ئەو پارچە دارانەی کە بەکاردەهێنرێن بۆ دیاری کردنی بەشو چارەنوس، پیسنو لەکرداری شەیتانن، کەواتە دوور بکەونەوە لێیانو خۆتانی لێ بپارێزن تابەڵکو ڕزگارو سەرفراز بن».

جا فەرمان کردن بە خۆپاراستنو خۆ دوورگرتن لەو شتانە بەهێزترین بەڵگەیە لەسەر حەرامبوونیانو تونترین نیشانەیە بۆ سەلماندنی خراپیو پیسیان.

وە هەروەها عەرەقو مەی لەگەڵ «أنـصاب»دا باسکراوە کە بریتی یە لە پەرستراوو بتی کافرەکان، جا لێرەدا بەیەکەوە جووتکراونو لەسەر یەك ئاست

بڕیاریان لەسەر دراوەو، بۆیە بەڵگەو پاساو بیانویەك بەدەست هیچ كەسێكەوە ناهێڵێ كە بیەوێ مەی بەحەرام نەزانێ، بە بیانوی ئەوەی بڵێ خوا نەیفەرمووە حەرامە بەڵكو ووتویەتی خۆتانی لێ بپارێزن .

وە لە فەرمایشتەكانی پێغەمبەریشەوە ﷺ هەڕەشەی توندو بەئێش هاتووە دەربارەی كەسێك كەمەی بخواتەوە .

«جابر»ی كوڕی«عبدالله» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

«إِنَّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَهْدًا لِمَنْ يَشْرَبُ الْمُسْكِرَ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ طِينَةِ الْخَبَالِ».

واتە: « بەدڵنیایەوە خوای (بەرزوپیرۆز) پەیمانی كردووە كە هەركەسێ مەی بخواتەوە ئەوا « طِينَةُ الْخَبَالِ»ی دەرخوارد دەدا لە ڕۆژی دواییدا ».

وتیان ئەی پێغەمبەر خواﷺ « طِينَةُ الْخَبَالِ»چی یە؟

فەرمووی: « عَرَقُ أَهْلِ النَّارِ أَوْ عُصَارَةُ أَهْلِ النَّارِ ». واتە: « عەرەق وكێم و زوخاوی دۆزەخەییەكانە »[1].

«عبدالله»ی كوڕی«عباس» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

«مُدْمِنُ الْخَمْرِ إِنْ مَاتَ لَقِيَ اللَّهَ كَعَابِدِ وَثَنٍ».

(١)رواه مسلم ١٥٨٧/٣.

واتــە: « ئــەو کەســەی کــە ڕاهــاتووە لەســەر عــەرەق خواردنــەوە، ئەگــەر بمــرێ‌و تەوبــەی لــێ نــەکات، ئــەوا لــەڕۆژی قیامەتــدا دەگاتــەوە بــەخوا وەکــو بــت پەرستێك»[1].

وە لــەم ســەردەمەی ئێمــەدا چــەندەها جــۆرو بابــەتی عــەرەق‌و مــادەی بــێ هۆشــکەرەکان بڵاوبوتــەوەو چــەندەها چەشــن‌و جۆریــان لــێ پەیــدابووە، جۆرەهــا نــاوی عــەرەبی و بیــانی لــێ نــراوە، پێــی دەڵــێن بیرەو،یــسکی‌و کحــول‌و عــەرەق‌و فبورکــاو شەمیانیاو چەندهای تر.

وە ئــەو جــۆرو چەشــنە عەرەقــەی کــە پێغەمبــەر ﷺ باســی کــردووەو خەبــەری داوە دەربارەی دەرکەوتووەو دەبینرێ، کە دەفەرمووێ:

«لَيَشْرَبَنَّ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ يُسَمُّونَهَا بِغَيْرِ اسْمِهَا ».

واتــە: «خــەڵکانێ لــە ئومەتەکــەم مــەی دەخۆنــەوەو ناوەکــەی دەگــۆڕن و نــاوێکی تری لێ دەنێن »[2].

بۆیــە لــە جیــاتی ئــەوەی پێــی بڵــێن «خمــر- عــرق»پێــی ئــەڵێن : « مەشــروباتی روحی»ئەمەش بۆ خەڵەتاندن‌و فریودانی خەڵکی یە .

جابۆیــە شــەریعەتی پــیرۆزی ئیــسلام ڕیــساو یاســایەکی گــەورەی دانــاوە کــە بەهۆیــەوە ئــەم بابەتــەی پــێ بنــەبڕدەکات‌و ڕێکخــستن‌و وردبینیــەکی تونــدو تــۆڵی وەهــای دانــاوە کــە بەهۆیــەوە بنــەڕەت‌و سەرچــاوەی فیتنــەی عــەرەقی پــێ ڕیــشەکێش دەکات، ئەویش ئەوەیە کە پێغەمبەرﷺ باسی کردووەو دەفەرمووێ :

---

(١)رواه الطبراني ١٢/٤٥ وهو في صحيح الجامع ٦٥٢٥

(٢)رواه الإمام أحمد ٥/٣٤٢وهو في صحيح الجامع٥٤٥٣

« كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ». واتە: « هەموو سەرخۆشکەرێك خەمرە، وە هەموو سەرخۆشکەرێکیش حەرامە »(١).

کەواتە هەرشتێك عەقڵ لابەری و سەرخۆشکەر بێ، ئەوا حەرامە، ئیتر جیاوازی نی یە کەم بێ یان زۆر، هەروەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ:

« مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ ». واتە: « هەرشتێك زۆرەکەی سەرخۆشکەربێ ئەوا کەمەکەشی حەرامە »(٢).

هەرچەندە ناوەکانیان جۆراو جۆرو جیاوازبن ، ناونراوەکە هەر یەك شتە کە« خەمر»ەو، حوکمەکەش هەرهەمان حوکمە کە« حەرامە ».

لەکۆتایدا ئەمەش ئامۆژگاریەکە لە پێغەمبەرەوە ﷺ بۆ عەرەق خۆرەکان کە دەفەرمووێ:

«مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ وَسَكِرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا وَإِنْ مَاتَ دَخَلَ النَّارَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَادَ فَشَرِبَ فَسَكِرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ مَاتَ دَخَلَ النَّارَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَادَ فَشَرِبَ فَسَكِرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَإِنْ مَاتَ دَخَلَ النَّارَ فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَادَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ رَدَغَةِ الْخَبَالِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا رَدَغَةُ الْخَبَالِ قَالَ عُصَارَةُ أَهْلِ النَّارِ».

واتە: «هەرکەسێك عەرەق بخواتەوەو سەرخۆش بێ، ئەوا نوێژی چل بەیانی لێ وەرناگیرێ (واتەچل رۆژ)، جا ئەگەر بمرێ ئەوا دەچێتە دۆزەخەوە، خۆئەگەر تەوبە بکاتو پەشیمان بێتەوە، ئەوا خودا تەوبەکەی لێوەردەگرێ . بەلام

(١)رواه مسلم ١٥٨٧/٣

(٢)رواه أبو داود رقم ٣٦٨١ وهو في صحيح أبي داود رقم ٣١٢٨

ئەگەر گەڕایەوە سەری‌و عەرەقی خواردەوەو سەرخۆش بوو، ئەوا نوێژی چل ڕۆژی لێ وەرناگیرێ، خۆ ئەگەر پێوەی بمرێ دەچێتە دۆزەخەوە، وە ئەگەر تەوبە بکات، ئەوا خودا تەوبەکەی لێ وەردەگرێ، بەڵام ئەگەر گەڕایەوە سەری‌و عەرەقی خواردەوەو سەرخۆش بوو، ئەوا نوێژی چل ڕۆژی لێ وەناگیرێ، ئەگەر پێوەی بمرێ دەچێتە دۆزەخ . خۆ ئەگەر تەوبە بکات خودا تەوبەکەی لێ وەردەگرێ . بەڵام ئەگەر گەڕایەوە سەری ئەوا بەڕاستی حەقێکە لەلای خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا ژەهراوی« طِينَـةُ الْخَبَـالِ»یان دەرخوارد بدات. وتیان ئەی پێغەمبەری خوا « طِينَـةُ الْخَبَـالِ» چی یە ؟ فەرمووی: کێم‌و زووخاوی دۆزەخییەکانە»[1] .

بەکارهێنانی قاپی ئاڵتون وزیو وخواردن وخواردنەوە تیایدا

قاپ‌و حاجەتی ئاڵتون‌و زیوی یان زاخکراو بەئاڵتون‌و زیوو، وای لێهاتوە نزیکە جێگەی قاپ‌و حاجەتی ماڵ بگرێتەوە لەم ڕۆژگارەدا، بەتایبەت لە ماڵە دەوڵەمەنەکان‌و هەندێ لە میوانگەو ئوتێلەکانیش دا، تەنانەت وای لێ هاتووە ئەم قاپ‌و حاجەتە ئاڵتونیانە بۆتە جۆرێك لەو دیاری‌و هەدیە گرانبەهایانەی کە خەڵکی دەیبەخشن بە یەکتر لەکاتی بۆنەو ئاهەنگەکاندا .

(١)رواه ابن ماجة رقم ٣٣٧٧ وهو في صحيح الجامع ٦٣١٣

هەموو ئەمانە لەو كاروكردارانەن كە شەريعەتى ئيسلام حەرامى كردووەو، هەڕەشەى توندو بەئێشيش لە پێغەمبەرەوەﷺ هاتووە دەربارەى بەكارهێنانى ئەم قاپە ئاڵتونيانە.

«أم سلمة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەيگێڕێتەوە كە فەرموويەتى:

«أَنَّ الَّذِي يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ فِي آنِيَةِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارُ جَهَنَّمَ ». واتە: **« ئەوكەسەى لە قاپى ئاڵتون يان زيوو دەخوات و دەخواتەوە، ئەوە ئاگرى دۆزەخ دەرخواردى ووركى دەدرێ لە رۆژى قيامەتدا»**[1].

ئەم بڕيارو حوكمەش گشتگيرەو هەموو قاپو حاجەتێك دەگرێتەوەو هەموو كەرەسەيەكى خواردن دەگرێتەوە، وەكو قاپو چنگاڵو كەوچكو چەقۆو، ئەو دەفرانەى كە خواردنى تێدا دەدرێ بەميوان يان لە بەخشينى شيرينى دا بەكاردێ لەكاتى بۆنەكاندا .

وە هەندێ كەس ئەوە دەكەنە بەهانەو دەڵێن : ئێمە بەكاريان ناهێنين بەڵام لەسەر رەفەو لەناو شوشەدا دايان دەنێين بۆ جوانى ئەمەش هەر دروست نى يەو نابێ بكرێ، بۆ ئەوەى هەموو دەرگايەك دابخرێو هەموو رێگەيەك بگيرێ كە هۆو بيانوو بەهانەن بۆ بەكارهێنانيان[2] .

---

(١)رواه مسلم ١٦٣٤/٣

(٢)من إفادات الشيخ عبد العزيز بن باز مشافهة

شايەتی دانی درۆ

خوای كارلەجێ دەفەرمووێ

﴿فَٱجْتَنِبُوا۟ ٱلرِّجْسَ مِنَ ٱلْأَوْثَٰنِ وَٱجْتَنِبُوا۟ قَوْلَ ٱلزُّورِ ﴿٣٠﴾﴾ الحج: ٣٠

واتە: «خۆتان بپارێزن لە پیسی بتەكان كە هاوبەش دانانە بۆ خوا بە تەنها بێن بە بەندەی خوداو پەرستنو عیبادەت تەنها بۆئەو بكەنو، لەوكەسانە مەبن كەهاوبەش وهاوەڵیان بۆخوا داناوەو دەیپەرستن، وە خۆشتان بە دووربگرن لە ووتەی درۆو شایەتی دانی ناڕەواو، لەو كەسانە مەبن كە شایەتی درۆو ناڕەوا دەدەن».

«عَبْد الـرَّحْمَنِ »ی كوڕی« أَبِـي بَكْـرَةَ » لە لەباوكی یەوە دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەرەوەﷺ فەرموویەتی:

« أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ ثَلَاثًا »واتە: « ئایا ئاگادارتان بكەمەوە لەگەورەترینی گوناهەكان؟» سێ جارئەمەی دووبارەكردەوە.

وتیان بەڵێ ئەی پێغەمبەری خواﷺ.

پێغەمبەری خواﷺفەرمووی: « الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ » واتە: « هاوبەش بۆ خوادانان و، ئازاردانی دایك وباوك ».

لەم كاتەدا پێغەمبەرﷺ شانی دا دابوو كە قسەی دەكرد، بەڵام لە سێیەم جاردا هەستایەوەو دانیشت وفەرمووی:

« أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ » واتە: « وریابن شایەتی دانی درۆ وقسەی درۆش یەكێكە لە تاوانەگەورەكان » . بەردەوام ئەمەی دووبارە دەكردەوە تا خۆزگەمان خواست وازی بهێنایە و ئەوەندە خۆی ماندوو نەكردایە.[1]

دووبارەكردنەوەی پێغەمبەر ﷺ و زۆر ووتنەوەی لێرەدا بۆ ئەوەیە كە خەڵكی وورياكاتەوە لە شايەتيدانی درۆو سڵی لێبكەنەوە، چونكە خەڵكی كەمتەرخەمن‌و گوێ بە شايەتی دانی درۆ نادەن‌و هۆكارو پاڵنەريش زۆرن بۆ ئەوەی شايەتی درۆ بدەن، وەكو دوژمنايەتی‌و حەسوودی‌و ڕق‌و قينە بەرامبەر بە يەكتر، وە لەبەرئەوەی چەندەها بەڵاو نەگبەتی زۆری لێ دەكەوێتەوە، چەندەها حەق وماف بەهۆی شايەتی دانی درۆوە وون بووەو فەوتاوە، وە چەندەها كەسی بێتاوان بە هۆی شايەتی دانی درۆوە تاوان باركراوە، يان بەهۆی شايەتی دانی درۆ خەڵكی چەندەها شتی دەست كەوتووە كەشياوی نی يە ، يان نەسەبو ڕەچەڵەكێك دراوە بەكەسێك كە نەسەبو ڕەچەڵەكی خۆی نی يە بەهۆی شايەتی دانی درۆوە .

وە لەو كەمتەرخەميانەی كە لەناوخەڵكدا دەبينرێ دەربارەی شايەتی دانی درۆو گوێی پێنادەن‌و بەئاسان‌و كەم بايەخ تەماشای دەكەن ئەوەيە كە هەندێ كەس لە مەحكەمەو دادگاكاندا دەيكەن‌و ئەم بەو دەڵێ تۆ شايەتيەك بۆ من بدە منيش شايەتيەك بۆ تۆ دەدەم، بۆيە شايەتی بۆ دەدات دەربارەی كارو بارو ئيشێك، وەكو شايەتی دان دەربارەی موڵكيەتی زەويەك يان خانوەيەك يان پاكانەی بۆ دەكات لەكاتێكدا لە پێشتر نەيبينيوەو نەيناسيوە تەنها لەدەرگای

---

(١)رواه البخاري انظر الفتح ٥/٢٦١

مەحکەمەدا نەبێ یان لەڕاڕەوەکانی ناو دادگا نەبێ، کە لەڕاستیدا شایەتی دان پێویستی بە زانیاری هەیە دەربارەی ڕاستی شتەکانو حاڵو باڵیان بەڵام ئەم کوێرانە شایەتی دەدات.

جا بۆیە ئەم شایەتی دانە درۆیەو نارەوایە، هەر بۆیە پێویستە شایەتی دان بەم شێوەیە بێ کە لە قورئاندا هاتووە : ﴿وَمَا شَهِدْنَآ إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا﴾ یوسف: ٨١

واتە: « شایەتیمان نەداوە تەنها بەوە نەبێ کە زانیومانەو عیلمان پێ ی هەیە ».

گوێگرتن لە ئاوازو مۆسیقا

خودا دەفەرمووێ:

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْتَرِى لَهْوَ ٱلْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٦﴾ ﴾ لقمان: ٦

واتە: «هەندێ لە خەڵکی هەیە کە قسەوباسی بێ سوود دەکڕێ، جا بە هۆی کڕینی ئەو قسەو وتە بێ بایەخانەوە خۆیو خەڵکی چەواشە دەکاتو گومڕا دەکات، بە بێ ئەوەی عیلمو زانستێکی هەبێ، وە شوێن کەوتنی دینی خوداو ئایەتەکانی قورئانیش دەکاتە جێگای گاڵتەو لاقرتێ، ئەوانەی ئەو کارانە دەکەن سزایەکیان بۆ هەیە کە سوکو ڕیسوایان دەکاتو ئابڕویان دەبات».

«عبـــدالله»ی كـوڕی«مـــسعود» خـوای لـێ رازی بـێ، لـە تەفـسیری ئـەم ئایەتـەدا دەفـــەرموێ: ســـوێند بـــێ بـــە خـــودا مەبەســـت لـــە ﴿لَهْوَ ٱلْحَدِيثِ﴾« قسەوباس‌و ووتەی بێ سوود»: بریتییە لە گۆرانی .[1]

«أبو عامر »و « أبـــو مالـــك الأشـــعري » لـە پێغەمبـەرەوەﷺ دەیگێڕێتـەوە كە فەرموویەتی:

«لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ يَسْتَحِلُّونَ الْحِرَ وَالْحَرِيرَ وَالْخَمْرَ وَالْمَعَازِفَ ».

واتـە: « بەدڵنیایـەوە لـە نـاو ئوممەتەكـەی منـدا كـە سـانێك پەیـدا دەبن‌و ڕاست دەبنەوە زیناو حەریرو عارەق‌و مۆسیقا حەڵاڵ دەكەن »[2].

«أنس» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« ليكونن في هذه الأمة خسف وقـــذف ومـــسخ وذلـــك إذا شـــربوا الخمـــور واتخذوا القينات وضربوا بالمعازف ».

واتـە: « لـــە نـــاو ئـــەم ئوممەتـــەدا ڕۆچـــوون بـــە نـــاخی زەویـــداو بـــارینی بـــەردو گـــۆڕینی شـــێوەی مـــرۆڤ بـــۆ دیمـــەنی ئاژەڵ‌ومـــەیمون ڕوو دەدات، ئـــەویش كاتێـــك ڕوودەدات كـــە ئەمانـــە پەیـــدابوو: خواردنـــەوەی عـــەرەق وئـــافرەتی گـــۆرانی بێـــژو لێدانی مۆسیقاو زوڕنا »[3].

وە پێغەمبـــەر ﷺ نـــەهی كـــردووە لـــە تـــەپڵ و بـــەكار هێنـــانی قەدەغـــەكردووە، وە دەربارەی « زوڕنا و نەی» دەفەرموێ خراپترین و پیسترین دەنگە .

---

(١)تفسير ابن كثير ٣٣٣/٦

(٢)) رواه البخاري انظر الفتح ١٠/

(٣)انظر السلسلة الصحيحة ٢٢٠٣ وعـــزاه إلى ابـــن أبي الـــدنيا في ذم الملاهـــي والحـــديث رواه الترمـــذي رقـــم ٢٢١٢

وە زانایانی پێشوو وەکو «الإمـــام أحمـــد» بەرەحمەت بێ ناڵەتی مۆسیقایان بەحەرام داناوەو پێداگیریان کردووە لەسەر بە حەرام دانانی ئامێرەکانی مۆسیقاو زورنا ژەنینو گۆرانی ووتن وەکو« عودو کەمانچەو رەبابەو شەبابەو تەپڵو نەی » .

وە شتێکی حاشا هەڵنەگرەو گومانی تێدا نی یە کە هەموو ئامێرە مۆسیقیە نوێیەکانی ئەم سەردەمەش دەچێتە ژێر ئەو «حـــدیث»ەی پێغەمبەرەوە ﷺ کەنەهی لە مۆسیقا کردووەو قەدەغەی کردووە. نمونەی ئەمانەش وەکو « کەمانچە و قانونو ئەورگو پیانۆو گیتارو هاوشێوەکانیان » تەنانەت ئەم ئامێرە مۆسیقیانەی سەردەم کاریگەریان زۆر زیاترە لە رووی هاتنە جۆشوخرۆشو سەرگەرم کردنو مەست کردنی خەڵکی لە چاو ئەو ئامێرەکۆنانەی کە حەرام کراون لە«حدیث»ەکاندا.

وە سەرخۆش بوونو مەست بوون بەهۆی مۆسیقاوە زۆر ناقوڵاترو مەترسی دارترە لە سەرخۆش بوون بە عەرەقو بیرە، هەروەك زانایانی وەکو «إبـــن قیم»جگە لەویش وایان وتوە.

وە بەدڵنیاییەوە مۆسیقا تاوانەکەی گەورەترو قەبەتر دەبێ ئەگەر گۆرانیو دەنگی لە گەڵدابێ وەکو دەنگی ئافرەتی گۆرانی بێژو سەماکەر، بۆیە زیاتر حەرامەکە خەست دەبێتەوە.

وە بەڵای لەوە گەورەترو بۆگەنتر ئەوەیە کە ووشەی گۆرانیەکە بریتی بێ لەدڵداریو خۆشەویستیو شەیدایيو پیاهەڵدان بە جوانی ئافرەتدا. ئا لەبەر

ئەمەیە كە زانایان فەرموویانە گۆران ڕێخۆشكەری زیناو داوێن پیسی یە .وە تۆوی دووڕوویی لە دڵدا دەڕوێنێ.

بەشێوەیەكی گشتی بابەتەكانی گۆرانی و مۆسیقا بونەتە گەورەترین‌و ترسناكترین هۆكاری داوێن پیسی‌و خیانەتكاری و گلاوكاری لەم سەردەمەدا.

وە ئەوەی كە نەگبەتیەكەی زیاترو زلتركردووە ئەوەیە كە مۆسیقا پەلی كێشاوە بۆ ناو زۆرشت وەكوكاتژمێرو زەنگ‌و یاری منداڵ‌و كۆمپیوتەرو، هەندێ ئامێری تەلەفۆن.

وای لێهاتووە كە دوركەوتنەوەو خۆلادان‌و كەنارگیری لیان پێویستی بە ئیرادەو خواستێكی بەردەوام و نەجولاو هەیە. وە خوداش یارمەتی دەرە بۆ هەركەسێ كە بیەوێ‌و نیازی خۆپاراستنی هەبێ .

غەیبەت كردن

میوەو خواردنی زۆربەی كۆڕو دانیشتگاكان بریتی یە لە غەیبەت كردنی موسڵمانان‌و گەزینی ناموسیان، بە خراپ باسكردنیان‌و دەم ڕادان لە عەیب‌و عاریان بۆتە بنێشتە خۆشەی سەر زمانیان.

جا غەیبەت كردن كارو پیشەیەكە كە خودا قەدەغەی كردووەو لە موسڵمانانی حەرامكردووە، وە لە بەرچاوی بەندەكانی قێزەون‌و ناشرینی كردووەو بە ناقولا ناساندویەتی‌و وای كردووە بەندەكانی لیی بترسن‌و خۆیان لێپارێزن‌و لە دەستی ڕاكەن‌و، غەیبەتی چواندووە بە دیمەنێكی زۆر بێزراوو قێزەون‌و، وێنەیەكی زۆر بۆگەن‌و ڕەزاگرانی بۆ هێناوەتەوە كە دەرون‌و ناخی

مرۆڤ قێزی لێ دەكاتەوەو لیی ڕادەكات، هێنانەوە ئەم دیمەنەش بۆغەیبەت كردن بۆ ئەوەیە موسڵمان تێبگات كە غەیبەت كردن چەندە پیشەو كارێكی خراپ‌و پیسە.

ئەویش ئەوەیە كە دەفەرمووێ:

﴿وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾﴾ الحجرات: ١٢

واتە: « لە پاشملە ناوی یەكتر بە خراپە مەبەن‌و غەیبەتی یەكتر مەكەن، ئایا كەستان پێی خۆشە گۆشتی برای خۆی بە مردووی بخوات، چونكە غەیبەت كردن وەكو خواردنی گۆشتەكەیەتی بە مردوویی، ئاشكرایە كە ئەوەتان زۆر پێ ناخۆشەو قێزی لێ دەكەنەوەو حەزی پێ ناكەن، جا مادام وایە ئاوەهاش ڕقتان لە غەیبەت كردن بێ و سڵی لێ بكەنەوەولەوتنی ڕاكەن».

وە پێغەمبەر ﷺ ماناو واتای غەیبەتی بۆ ڕوون كردوینەتەوە كە دەفەرمووێ :

« أَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ» واتە: « ئایا دەزانن غەیبەت چی یەو كامەیە؟».

وتیان: خواو پێغەمبەرەكەی شارەزاترن.

فەرمووی:

« ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ ». واتە: « غەیبەت ئەوەیە بە شێوەیەك باسی براكەت بكەی كە خۆی پێی ناخۆش بێ‌و حەزی پێ نەكات ».

وترا: ئەی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر ئەو شتەی كە وتم لە براكەمدا هەبوو هەردەبێ بە غەیبەت ؟

فەرموی:

« إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتَّهُ ». واتە: « ئەگەر ئەوەی تۆ باسی دەكەیت تیایدا هەبێ ئەوا غەیبەتت كردووە، خۆ ئەگەر تیایدا نەبوو، ئەوا بوهتانت بۆ كردووە »[١].

كەوابوو غەیبەت بریتییە لە باس كردنی موسڵمانێك بەشێوەیەك كە خۆی پێ ناخۆش بێ، ئیتر جیاوازی نی یە ئەو شتەی كە باسی لێوە دەكرێ دەربارەی دینداری بێ یان لەش‌و لارەكەی .. یان دەربارەی دونیاو نەفسی بێ یان دەربارەی ڕەوشت‌و ئەخلاق‌و دیمەنەكەی بێ .

وە غەیبەت كردن جۆرو شێوازی زۆرە لەوانە باسی عەیب‌و عارو ناتەواویەكانی بكرێ یان دەم لە هەڵسوكەوت‌و ڕەفتاری بكوترێ، بە شێوەیەك گاڵتە جاڕی‌و قەشمەری پێ بكرێ.

خەڵكی زۆر بەسادەو ساكار دەڕواننە غەیبەتكردن گوێی پێ نادەن‌و بەكەمی دەگرن، لەگەل ئەوەشدا تاوانێكی زۆر خراپ‌و نابەجێ ڕەزاگرانە لەلای خودا .

بەڵگەش لەسەرئەمە ئەوەیە كە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ:

« اَلرِّبَا ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا أَيْسَرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ اَلرَّجُلُ أُمَّهُ، وَإِنَّ أَرْبَى اَلرِّبَا عِرْضُ اَلرَّجُلِ اَلْمُسْلِمِ ».

واتە: « ڕیبا حەفتاو دوو بەشە كەمترینیان لە تاوان دا وەكو ئەوەیە پیاوێك بچێتە لای دایكی خۆی، وە پیسترین ڕیبا ئەوەیە كە پیاو باسی ناموسی براكەی خۆی بكات‌و غەیبەتی بكات »[٢].

(١)رواه مسلم ٤/٢٠٠١

(٢)السلسلة الصحيحة ١٨٧١

وە هەركەسێك ئامادەی ئەو كۆڕانە بوو، وە لەو مەجلیسانەدا دانیشت، پێویستە لەسەری ڕێگری لە خراپە بكات‌و بەرگری لە برا غەیبەتكراوەكەی بكات.

وەپێغەمبەر ﷺ هانی داوین بۆ ئەوەی بەرگری بكەین لە هەر موسڵمانێك كە غەیبەتی بكرێ‌و بە ناحەق گۆشتی بخورێ .

كە دەفەرمووێ :

«مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

واتە: « هەركەسێك بەرگری بكات لەناموسی برایەكی خۆی وغەیبەتی لێ دور بخاتەوە، ئەوا خوای گەورە دەم وچاوی دەپارێزێ لەئاگری دۆزەخ لە ڕۆژی دواییدا»[1].

دووزمانی كردن

بەردەوام قسە هێنان‌و قسەبردن لە ناو خەڵكیدا بۆ دروست كردنی ئاژاوەو تێكدانی نێوانیان گەورەترین هۆكارە بۆ پچڕاندنی پەیوەندی نێوانیان‌و هەڵگیرساندنی ئاگری ڕق‌و قین‌و دژایەتی لەنێوان خەڵكیدا .

وە خوای پەروەردگاریش سەرزەنشتی ئەو كەسەی كردووە كە بەم كارە هەڵدەسێت‌و ئەم ئیشەی كردووە بە پیشەی خۆی دەفەرموێ:

---

(١)رواه أحمد ٦/٤٥٠ وهو في صحيح الجامع ٦٢٣٨

﴿ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ۝١٠ هَمَّازٍ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٍ ۝١١ ﴾ القلم: ١٠ - ١١

واتە: « هەرگیز گوێڕایەڵی کەسێك نەکەی کە زۆر سوێند خۆرەو درۆزنەو پلان گێڕو تێکدەری نێوان خەڵکی یە بە قسە هێنان‌و قسە بردن ».

«لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ ».

واتە: « مرۆڤی دوو زمانی کاروجاسوس ناچێتە بەهەشتەوە»[١].

«عبداللە»ی کوڕی«عباس» دەفەرمووێ: پێغەمبەر ﷺ بەلای باخێك لە باخەکانی مەدینەدا تێپەڕی، گوێی لە دەنگی دووکەس بوو لە ناو قەبرەکانیان سزا دەدران.

پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی :

« إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ».

واتە: « ئەم دوانە سزا دەدرێن، وە لەسەر تاوانێك سزا دەدرێن خۆیان بە گەورەیان نەزانیووەوگویان پێ نەداوە، بەڵام لەڕاستیدا تاوانێکی گەورەیە، یەکێکیان خۆی لەمیز پاك نەدەکردەوە، ئەویتریان دوو زمانی دەکرد »[٢].

وە لە دیمەنە ناشرین‌و خراپەکانی ئەم کردارە فریودان‌و خەڵەتاندنی مێردە لە خێزانەکەی یان بەپێچەوانەوە، کە هەوڵ دەدرێت بۆ تێکدانی پەیوەندی نێوانیان بە هۆی قسەهێنان‌و قسە بردن.

---

(١)رواه البخاري انظر الفتح ٤٧٢/١٠ وفي النهاية لابن الأثير ١١/٤ : وقيل القتات الذي يتسمع على القوم وهم لا يعلمون ثم ينم .

(٢)رواه البخاري انظر فتح الباري ٣١٧/١.

وە هەروەها ئەوەی كە هەندێ فەرمانبەران پێی هەڵدەسن بە گواستنەوەی قسەی هەندێكیان بۆ بەڕێوەبەرو بەرپرسی فەرمانگەكەو ئیشەكە، ئەمەش جۆرێكە لە دوو زمانی كردنو غەیبەت كردن كە دەبێتە مایەی زەرەرو زیان گەیاندن بە قسەكەرەكە. ئا ئەمانە هەموو حەرامەو یەكێكە لە قەدەغەكراوەكان .

چونە ماڵی خەڵكەوە بەبێ مۆڵەت وەرگرتن

خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟ وَتُسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾ النور: ٢٧

واتە: « ئەی ئەو كەسانەی وا باوەڕتان هێناوە جگە لە ماڵەكانی خۆتان مەچنە هیچ ماڵێكەوە هەتاوەكو مۆڵەت وەردەگرنو سەلام دەكەن لە خاوەن ماڵەكە».

وە پێغەمبەریش ﷺ لە ڕوون كردنەوەی هۆكاری مۆڵەت خواستن دا دەفەرموێ:

«إِنَّمَا جُعِلَ الاسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصَرِ ».

واتە: « مۆڵەت وەرگرتن و ڕوخسەت خواستن لەپیناوی پاراستنی چاودایە، بۆئەوەی عەیب و عاری خاوەن ماڵ نەبینرێ »[1].

---

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري ٢٤/١١

لـەم ڕۆژگـارەدا بـەهۆی ئـەوەی ماڵـەكان لەیەكـەوە نـزیكن‌و خانوەكـان پێكـەوە نوسـاون‌و دەرگـاو بانـەكان بەرامبـەر بەیـەكن، ماڵـە هاوسـێكان زیـاترو زۆرتـر لەیەكـەوە دەردەكـەون، زۆر كـەس چـاوی خـۆی ناپـارێزێ لەماڵـە دراوسـێكەی، وە هەنـدێ جـار هەنـدێ لەوانـەی خانوەكانیـان بـەرزە بـە ئەنقەسـت لـە پەنجـەرەو سـەربانەكانەوە دەڕواننـە ماڵـە دراوسـێكانی خـواری خۆیـان، ئەمـەش غـەدرو خیانـەت‌و ناپاكی‌یـە بەرامبـەر بەدراوسـێ دەكـرێ‌و شـكاندن‌و سـوكایەتی كردنـە بەحورمـەت و ناموسـی دراوسـێ، ئەمـەش ڕێگـاو ڕێـچكەیەكە كـە مـرۆڤ پـەلكێش دەكـات بـەرەو حـەرام‌و كـاری قەدەغـەكراو . وە بـە هـۆی ئەمـەوە زۆر بـەڵاو نەگبەتی‌و خراپەكاری كەوتۆتەوە .

ئەوەنـدە بەسـە كـە ترسـناكی ئـەم كـارە بـسەلمێنێ كـە شـەریعەتی ئیـسلام كـوێركردنی چـاوی خیانـەتكاری بـەفیڕۆداوەو بـێ نـرخ‌و سـوك ڕیـسوای كـردووەو نابژرێتەوەو خوێنی لەسەر نی یە

هەروەكو پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ :

«مَنِ اطَّلَعَ فِي بَيْتِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ فَقَدْ حَلَّ لَهُمْ أَنْ يَفْقَئُوا عَيْنَهُ».

واتـە: « هەركەسـێك بڕوانـێ بـۆ مـاڵی كەسـێكی تـر بـەبێ مۆڵـەتی خـاوەن ماڵ، ئەوا ئەو ماڵە بۆیان هەیەو دروستە چاوی كوێر بكەن»[١].

وە دەفەرموێ :-

« فَفَقَئُوا عَيْنَهُ فَلَا دِيَةَ لَهُ وَلَا قِصَاصَ ».

واتە: « چاوی كوێركەن نە خوێنی هەیە، نە تۆڵە »[٢].

(١)رواه مسلم ١٦٩٩/٣

(٢)رواه الإمام أحمد ٣٨٥/٢ وهو في صحيح الجامع ٦٠٢٢

چپەکردنی دووکەس گەر سێیەم ئامادەبێ

ئەمەش یەکێکە لە بەڵاو نەهامەتیو نەگبەتیەکانی کۆڕو مەجلیسەکان، یەکێکە لە ڕێگاو ڕێچکەو هەنگاوەکانی شەیتان بۆ دروست کردنی تەفرەقەو لێك جیاکردنەوەی موسڵمانانو پڕکردنی دڵو دەرونیان بەخشم قین بەرامبەر بەیەکتر .

وە پێغەمبەر ﷺ حیکمەتو هۆکاری حەرامێتی ئەم کارەی بۆمان ڕوون کردۆتەوەو دەفەرموێ:

« إِذَا كُنْتُمْ ثَلاَثَةً، فَلاَ يَتَنَاجى رَجُلاَنِ دُونَ الآخَرِ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ أَجْلَ أَنْ يُحْزِنَهُ ».

واتە: « ئەگەر هاتوو سێ کەس بەیەکەوەبوون با دوانتان پێکەوە چپە نەکاتو سێیەم وەلانێن، هەتاوەکو تێکەڵی خەڵکی تردەبن، چونکە ئەوکارە کەسی سێیەم غەمبار دەکات »[(١)].

بەهەمان شێوە ئەگەر چوارکەس بوون نابێ سیانیان چپە بکەن پێکەوەو چوارەم وەلانرێ.

بەهەمان شێوە دروست نیەو حەرامە ئەگەر دووکەس پێکەوە قسە بکەن بەزمانێك کەسی سێیەم تێنەگاتو لێی حاڵی نەبێ.

گومانی تیدانیە کە چپە کردنی دووکەس جۆرێك لە بێرێزی نواندنە بەرامبەر کەسی سێیەمو بەسوك تەماشا کردنییەتی، یان گومانی خراپ لە دڵی کەسی

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري ٨٣/١١

سێیەم دا دروست دەبێ وەکو گومانی ئەوە ببات کە ئەمان دەیانەوێ خراپەیەك وکارێکی ناڕەوای بەرامبەر بکەن و شتی لەوجۆرە .

جلو بەرگی درێژو شۆڕ بۆ پیاوان

لەو شتانەی کە خەڵکی بە ئاسانو سادەی دەزانن و گوێی پێ نادەنو، لەلای خوای گەورەش تاوانێکی گەورەو قەبەیە، بریتی یە لە جلو بەرگی درێژو شۆڕ، ئەویش بریتیە لەوەی بەرگەکە ئەوەندە درێژ بێ بگاتە خوار قولەپێ، هەندێ کەس نەك هەر بەرگو پۆشاکەکەی لە خوار قولەپێیەتی بەڵکو دەگاتە زەویەکەو، زەویەکەش لەدوای خۆیەوە دەماڵێ .

«أبوذر» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« ثَلاثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمْ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ: وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ، الْمُسْبِلُ وَالْمَنَّانُ وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ ».

واتە: « سێ کۆمەڵە کەس لە ڕۆژی دوایدا خوای گەورە قسەیان لەگەڵ ناکاتو بەچاوی ڕەحمەت تەماشایان ناکاتو لە تاوان پاکیان ناکاتەوەو سزایەکی بە ئێشی بۆ داناون : ئەو کەسەی جلو بەرگەکەی شۆڕ بێ، ئەوکەسەی شت بەمنەتەوە دەدا بە خەڵکی، ئەو کەسەی کەلو پەل بفرۆشێ بە سوێندی درۆ »[1].

(١)رواه مسلم ١٠٢/١

جا ئەو کەسەی کە دەڵێ درێژی جلو بەرگەکەی من بۆ کیبرو خۆ بەزل زانین نی یەو مەبەستم لوت بەرزی نی یە، ئەوە پاکانەیەکە خۆی بۆ خۆی دەیکاتو پاکانەکەشی نابەجێیەو وەرناگیرێ .

ئەو هەڕەشانەی کە کراون لە جلو بەرگی درێژ گشتی یەو جیاوازی نی یە لە نێوان ئەوکەسەی بۆ مەبەستی خۆ بەزل زانینی بێ یان بۆ ئەو مەبەستەشی نەبێ.

هەروەك فەرمایشتەکەی پێغەمبەرﷺ ڕاستی ئەمە دەسەلمێنێ کە دەفەرمووێ :

« مَا تَحْتَ الْكَعْبَيْنِ مِنْ الْإِزَارِ فَفِي النَّارِ ».

واتە: « ئەوەی لە خوار قولەپێوە بێت لە جل وبەرگ، ئەوا لەئاگردایە »[1].

خۆ ئەگەر لە درێژکردنی جلو بەرگەکە خۆبەزل زانینی مەبەست بێ، ئەوا سزاو ئازارەکەی توند ترو گەورەتر دەبێ، بەڵگەش ئەوەیە کە لە پێغەمبەرﷺ هاتووەو دەفەرموێ :

« مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرْ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

واتە: « هەرکەس جلو بەرگەکەی شۆڕبکاتەوە بۆ مەبەستی خۆ بەزلزانین، ئەوا خودا لە قیامەتدا تەماشای ناکات»[2].

سزاکەیشی بۆیە گەورەترە چونکە دوو تاوانی کۆکردۆتەوە (تاوانی شۆڕی جل وبەرگ ، تاوانی خۆبەزل زانین).

بەرگی درێژ لە هەموو جلو بەرگێکدا هەر حەرامەو نادروستە :-

(١)رواه الإمام أحمد٦/٢٥٤وهو في صحيح الجامع٥٥٧١

(٢)رواه البخاري رقم ٣٤٦٥ ط. البغا

هەروەك «عبداللە»ی كوڕی«عمر» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

«الْإِسْبَالُ فِي الْإِزَارِ وَالْقَمِيصِ وَالْعِمَامَةِ مَنْ جَرَّ مِنْهَا شَيْئًا خُيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرْ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

واتە: « جل شۆڕكردنەوە لە شەرواڵ وكراسو عەمامەدایە، هەركەسێ لەیەكێ لە مانەدا زیادەڕەوی كرد بۆ فیزوخۆبەزل زانین، ئەوا خوای گەورە لە قیامەتدا تەماشای ناكات »[1].

بەڵام ئافرەتان ڕێیان پێدراوە كە بستێك یان گەزێك لە كراسەكانیان شۆڕتر بێو لە خوار قاچەكانیانەوە بێ، بۆ ئەوەی نەوەكو لەشیان دەربكەوێ بەهۆی (باو وشتی ترەوە) بەڵام دروست نیە چمكی كراسەكانیان ئەوەندە درێژ بێ كە لە سنور دەرچێ، هەروەكو لە هەندێ جلو بەرگی بوكێنیدا دەبینرێ، كە بە چەند گەز یان چەند مەتر شۆڕەو درێژەو هەندێ جار لە دواوە كراسەكانیان بۆ هەڵدەگرن.

(١)رواه أبو داود ٣٥٣/٤ وهو في صحيح الجامع ٢٧٧٠

خۆڕازاندنەوەی پیاوان بە ئاڵتون بەهەرشێوەیەك بێت

«أبوموســــــى»ی «الأشـــــعري» لــە پێغەمبــەرەوەﷺ دەیگێڕێتــەوە کــە فەرموویەتی:

« أُحِلَّ لِإِنَاثِ أُمَّتِي الْحَرِيرُ وَالذَّهَبُ وَحُرِّمَ عَلَى ذُكُورِهَا ».

واتــە: « حــەریرو ئــاڵتون حــەڵاڵ کــراون بــۆ ئافرەتــانی ئوممــەتم، بــەڵام لەســەر پیاوان حەرام کراوە »[1].

لــە بــازاڕو فرۆشــگاکانی ئــەمڕۆدا شــتانێکی زۆر دەبینــرێ لــە ئــاڵتون دروســت کــراون بــە عیــاری جیــاواز جیــاواز بــۆ پیــاوان وەکــو کاتــژمێرو چــاویلکەو پێنــوس‌و زنجیرو مەدالیا، یان ڕوپۆش‌و زاخاوکراون بە ئاڵتون.

وەلــەو شــتە خــراپ‌و نادروســتانەی کــە لــەم ڕۆژگــارەدا کــراوە بــە خــەڵاتی پێشبڕکێ‌و ئاگاداری بۆ دەکرێ، بریتی یە لە کاتژمێری ئاڵتونی پیاوان .

«عبـــدالله»ی کــوڕی«عبـــاس» خــوای لــێ ڕازی بــێ دەفــەرموێ: پێغەمبــەر ﷺ موســــتیلەیەکی ئــــاڵتونی لــــە دەســــتی پیاوێکــــدا بــــینی‌و دەریهێنــــاو فڕێــــی دا فەرمووی:

« يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ إِلَى جَمْرَةٍ مِنْ نَــارٍ فَيَجْعَلُهَــا فِــي يَــدِهِ» واتــە: « ئــەوە چیــە هەریەك لە ئێوە پارچە ئاگرێك هەڵدەگرێ‌و لە دەستی خۆی دەکات !! ».

دوای ئــەوەی پێغەمبــەر ﷺ ڕۆیــشت، بــە پیاوەکــەیان ووت موســـتیلەکەت هەڵگرەو بۆ شتێکی تر سودی لێوەرگرە.ئەویش وتی :

(١)رواه الإمام أحمد ٣٩٣/٤ انظر صحيح الجامع ٢٠٧

نەخێر سوێند بەخوا هەرگیز هەڵی ناگرمەوە لەکاتێکدا پێغەمبەر ﷺ فڕێی دابێت.[1]

لەبەركردنی جل وبەرگی كورت وتەسك وتەنك بۆ ئافرەتان

ئەوەی لەم ڕۆژگارەدا دووژمن شەڕی پێ بكات لەگەڵمان ئا ئەو جل وبەرگو پۆشاكانەیە كە ئەوان شكڵو شێوەو دیمەنەكەی بۆ دادەنێن‌و لە ناو موسڵمانانداا ڕەواجی پی دەدەن‌و بازاڕی پی گەرم دەكەن.

ئەو جل‌و بەرگانە بە شێوەیەكی وا دوراون كە بەشێكی زۆر لە عەورەت‌و شەرمینگای ئافرەتان بەدەردەخات، جا لەبەر كورتی بێ، یان تەسكی‌و تەنكیەكەی بێ، وە زۆرێك لەو بەرگ‌و پۆشاكانە ئەوەندە بێ كەڵك‌و بێمانان تەنانەت دروست نی یە ئافرەتان لە نێوان یەكتریشدا لەبەری بكەن یان لە بەردەم مەحرەم كەس‌و كاری خۆیشیدا.

وەپێغەمبەر ﷺ بۆمانی باسكردووەو هەواڵی داوە دەربارەی دەركەوتنی ئەم جۆرە جل‌و بەرگ‌و پۆشاكانە لەبەر ئافرەتانی ئاخر زەماندا .

هەروەك «أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« صِنْفَانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا : قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ البَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ ، وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مُمِيلاَتٌ مَائِلاَتٌ ، رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ

---

(١)رواه مسلم ١٦٥٥/٣ .

الْبُخْتِ المائِلَةِ لاَ يَدْخُلْنَ الجَنَّةَ، وَلاَ يَجِدْنَ رِيحَهَا ، وإنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَكذَا ».

واتە: « دوو كۆمەڵ خەڵك ئەهلی ئاگرن و نەیانم دیوون، (كۆمەڵێكیان پیاوانن) كە قامچیان پێ یە وەكو كلكی مانگاو لە خەڵكی دەدەن پێی .(كۆمەڵی دووەمیان ئافرەتانن) ئافرەتانێكی پۆشتەی ڕووتن (بەهۆی كورتی و تەسكی و تەنكی جلەكانیان) لە ڕۆیشتنا خۆیان دەردەخەن و سەرەنجی خەڵكی بۆ لای خۆیان ڕادەكێشنت، وە قژیان وەكو پشتی حوشتر لێ كردووە لەسەر سەریان قوتی دەكەنەوە، ئا ئەوانە نەك هەر ناچنە بەهەشتەوە، بەڵكو بۆنی بەهەشتیش ناكەن، لەكاتێكدا بۆنی بەهەشت لە دووریەكی زۆرەوە هەستی پێ دەكرێ »[1].

وە هەروەها ئەوجل و بەرگانەش دەگرێتەوە كە هەندێ لە ئافرەتان لەبەری دەكەن و لە خوارەوە فەتحەیەكی درێژی تێدایە یان لە ملاولاوە چەند فەتحەیەكی تێدایە و هەركە دادەنیشێ عەورەت و شەرمینگای بەدەر دەكەوێ.

ئەمە لەلایەك، لەلایەكی ترە ئەم جل وبەرگ و پۆشاكانە لاسایی كردنەوەی كافر و بێ باوەڕانەو، تەقلیدو شوێن كەوتنی ئەوانە لە پۆشینی جل و بەرگ و هەموو ئەو مۆدیلە بێ ئابڕوانەی كە ئەوان دایدەهێنن. داواكارین لە خوای گەورە بمان پارێزێ .

وە هەروەها لەو كارە خراپ و مەترسی دارانەی كە بلاّوبوونەتەوە ئەو وێنەو دیمەنە خراپ و نەشیاوانەیە كە لەسەر هەندێ جل و بەرگ و پۆشاكدا دەبینرێ،

---

(١)رواه مسلم ٣/ ١٦٨٠

وەكو وێنەی گۆرانی بێژەكان‌و تیپی مۆسیقاژەنەكان‌و پەرداخی عەرەق‌و وێنەی ڕوح لەبەر كە شەرعەن حەرامە، یان خاچ یان دروشمی نادیەكان‌و ڕێكخراوە چەپەڵەكان، یان دەستەواژەی بێ كەڵك‌و سوك‌و بێ مانا كەشەرەف و داوێن پاكی دەڕوشێنێ‌و لەكەداری دەكات كراون بە نوسراو كلێشەی سەر زۆرێك لەو پۆشاكانە، زۆرێك لەو نوسراوانە بەزمانی بیانی نوسراوەتەوە، هەموویان حەرامن‌و پێویستە موسڵمان خۆی لێ بپارێزێ‌و توخنی نەكەوێ .

بەكارهێنانی پرچی دەستكرد

«أسماء»ی كچی«أبوبكر» خوای لێ ڕازی بێ دەفەرموێ: ئافرەتێك هاتە لای پێغەمبەری خواﷺ ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ كچێكم هەیە توشی نەخۆشی بووە بوكیشە قژی ڕوتاوەتەوە، ئایا قژێكی بۆ دابنێم ؟

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:-

« لَعَنَ اللَّـهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ» واتە: **« لەعنەتی خوا لەوكەسەی كە قژی بۆدەلكێنن و ئەوكەسەش كە دەیكات»**[1].

وە «جابر»ی كوڕی«عبدالله» دەفەرموێ:

« زَجَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَصِلَ الْمَرْأَةُ بِرَأْسِهَا شَيْئًا ». واتە: **«پێغەمبەری خواﷺ هەڕەشەی كردووە لەو ئافرەتەی قژی تر بلكێنێ بەسەریانەوە»**[2].

(١)رواه مسلم ١٦٧٦/٣

(٢)رواه مسلم ١٦٧٩/٣

ئەو جۆرەی کە پێی ئەوترێ (باروکە)و خەڵکی بەکاری دێنن لەو دیمەنە حەرامانەیە لەم ڕۆژگارەدا هەیەو بەربلاّوەو گوێی پێ نادرێ .

وە هەروەها بەکار هێنانی قژی دەست کردو لەسەر کردنی لەو دیمەنە حەرامانەی کەلەم ڕۆژگارەدا پەرەی سەندووە،،هەروەك زۆرێك لەو ئەکتەرە چارەڕەشانە بەکاری دێنن لەکاتی نواندی شانۆگەریدا .

خۆشبهاندنی پیاوان بەئافرەتان، وەئافرەتان بەپیاوان لەجلو بەرگ داو لەقسەو گفتارداو لەدیمەنو ڕوخساردا

لەو سروشتو فیترەتەی کە خودا بەندەکانی لەسەر سروشتاندوەو خولقاندوە ئەوەیە کە پیاو پارێزگاری لەو پیاوەتی یەی خۆی بکات کە خودا ئەمی لەسەر خولقاندووە، وە ئافرەتیش پارێزگاری لەو ژنیەتی یەی خۆی بکات کە خودا ئەوی لەسەر خولقاندووە.

ئا ئەمەش یەکێکە لەو هۆکارانەی کە ژیانی پێ سەقامگیرو ڕێك دەبێ ئەگەر نەبێ ئەوا ژیانیش تێك دەچێ‌و بەردەوام نابێ .

جا بۆیە خۆشبهاندنی پیاو بە ئافرەت، یان ئافرەت بە پیاو پێچەوانەی ئەو سروشتو فیترەتەیە کە خودا مرۆڤی لەسەر خولقاندووە، وە بەهۆیەوە دەرگای خراپەکاری‌و بەدڕەوشتی‌و بێ ئابڕووی دەکرێتەوەو، سەرچاوەیە بۆ لێك هەڵوەشانەوەی خێزان لەناو کۆمەڵگاداو خێزانەکان لەبەریەك نامێننو لێك دادەبڕێن. وەحوکمی ئەم کارەش حەرامەو قەدەغەکراوە لەشەرع دا.

جا هەركات لە دەقێكی شەرع دا لەعنەت كرابوو لە كەسێك كە كردارێك بكات، ئەوە بەڵگەیە لەسەر حەرامێتی ئەو كردارەو گەورەیەتی ئەو تاوانە دەسەلمێنێ .

«عبدالله»ی كوڕی«عباس» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنْ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنْ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ».

واتە: « پێغەمبەری خواﷺلە عنەتی كردووە لەو پیاوانەی خۆیان دەشوبهێنن بە ئافرەتان، وە لەو ئافرەتانەی خۆیان دەچوێنن بە پیاوان »[1].

وەهەرلە«عبدالله»ی كوڕی«عباس» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُخَنَّثِينَ مِنْ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنْ النِّسَاءِ ».

واتە: « پێغەمبەری خواﷺ لەعنەتی كردووە لە پیاوی لە ئافرەت چوو (واتە پیاوی ژنانی)، وە لەئافرەتی لە پیاو چوو (واتە ئافرەتێ خۆی وێچوو پیاوا بكات) »[2].

جا ئەم خۆشوبهاندنو لاسایی كردنەوەیەش دەكرێ بەشێوەی جموجۆڵو هەڵسوكەوت بێ، یان لە دیمەنی دانیشتن و بێ دەنگی دا بێ، یان لە ڕۆیشتنو ڕێكردندا دەركەوێ، وەكو پیاوێك لەجەستەی دا دیمەنی دەرەوەی خۆی وەكو

(١)رواه البخاري انظر الفتح ٣٣٢/١٠
(٢)رواه البخاري الفتح ٣٣٣/١٠

ئافرەت لێ بكات، یان لە قسەكردنو ڕێكردندا خۆی وێچووی ئافرەت لێ بكات
.

وە هەروەها لەبەركردنی جلو بەرگو پۆشاكی یەكتریش دەچێتە ژێر ئەم باسەوەو خۆشوبهاندنی تێدایە، بۆیە دروست نی یە بۆ پیاو ملوانكە لە مل كاتو بازن لەدەست كاتو خرخاڵ لەپێ كاتو گوارە لە گوێ كات.

بەهەمان شێوەش بۆ ئافرەتانیش دروست نی یە جلو بەرگی تایبەت بە پیاوان بپۆشن وەكو(قەمیس)و شتی لەو جۆرە، بەڵكو واجبە لەسەر یان لە دیمەنو شێوەیاندا بە تەواوی جیاوازبن لە پیاوان .

بەڵگەش لەسەر ئەوەی كە واجبە لەسەر هەردوو ڕەگەز جل وبەرگو پۆشاكی جیاواز بێو لەیەك نەچێ:

«أبوهريرة» دەفەرموێ:

« لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرْأَةِ وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلِ » .

واتە: « پێغەمبەری خوا ﷺ لەعنەتی كردووە لەو پیاوەی جل و بەرگی ئافرەت بپۆشێو، لەو ئافرەتەی جل و بەرگی پیاو بپۆشێ »[1].

(١)رواه أبو داود ٤/٣٥٥ وهو في صحيح الجامع ٥٠٧١ .

ڕەنگ کردنی مووی سەرو ڕیش بەڕەنگی ڕەش

بۆیەکردنی سەرو ڕیش بە ڕەنگی ڕەش حەرامەو قەدەغەکراوە، لەبەر ئەو هەڕەشانەی باسکراوە لەو فەرمایشتەی پێغەمبەردا ﷺ کە دەفەرموێ:

«يَكُونُ قَوْمٌ يَخْضِبُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ بِالسَّوَادِ كَحَوَاصِلِ الْحَمَامِ لَا يَرِيحُونَ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ» واتە: « لە کۆتایی زەمان دا کۆمەڵێك پەیدا دەبن سەرو ڕیشی سپی خۆیان بە ڕەنگی رەش بۆیە دەکەن، وەکو جگەری کۆتر، ئا ئەوانە بۆنی بەهەشت ناکەن»[1].

ئەمە کارێکی بەربلاوە لە ناو زۆرێك لەوانەی سەرو ڕیشیان سپێتی تێدەکەوێت و پیرێتیان لێدەردەکەوێ، کە ڕەنگەکەی دەگۆڕن بەهۆی بۆیەی ڕەشەوە.

ئەم کارەیان سەردەکێشێ بۆ زۆر شتی بەدو خراپو ناقۆڵا و نالەبار، لەوانە فێڵ و چاوبەستی و ساختەکاری لەخەڵکی، وە بە دیمەنێ حاڵ و باری خۆیان دەردەخەن و دڵخۆشن کە دیمەن و شێوەی ڕاستی خۆیان نی یە.

وەگومانیشی تێدانی یە ئەم کارە کاریگەری خراپو ناقۆڵای دەبێ لەسەر خوو ڕەوشت و شەخسیەتی ئەوکەسە، شوێنەوارو پاشماوەی بەدو خراپ بەجێ دەهێڵێ لەسەر کەسایەتی و ناوبانگی ئەو کەسە، وە هەندێ جار دەبێتە مایەی لە خۆبای بوون و، جۆرێك لە فیزو خۆبەزلزانینی لێوە سەرچاوە دەگرێ .

---

(١)رواه أبو داود ٤١٩/٤ وهو في صحيح الجامع ٨١٥٣

وەبە«صـــحیح»ی لـە پێغەمبـەرەوە ﷺ هـاتووە کـەمووی سـپی خـۆی گۆریـوە بـەهۆی بـەکارهێنانی «خەنـە»و هاوشـێوەکانی کـە بەشـێوەی ڕەنگـی زەرد یـان سوور یان بۆر دەردەکەون.

وە لـەڕۆژی فـەتحی مەککـە دا کـە «أبوقفاحـــة»ە یـان هێنـا بـۆ لای پێغەمبـەری خوا ﷺ کەسەرو ڕیشی وەکو خوری سپی ببوو، پێغەمبەرﷺ فەرمووی:

« غَيِّرُوا هَذَا بِشَيْءٍ وَاجْتَنِبُوا السَّوَادَ ».

واتە: « ئەم ڕەنگـە سـپی یـە بگـۆڕن بـە ڕەنگێکـی تـر، بـەڵام خۆتـان بپـارێزن لـە ڕەنگی ڕەش‌و بۆی بەکارمەهێنن »[1].

ئـافرەتیش وەکـو پیـاو بـۆی دروسـت نـی یـە ڕەنگـی ڕەش بـەکاربهێنێ بـۆ قـژی کەسپێتی تێ بکەوێ .

---

(١)رواه مسلم ١٦٦٣/٣

وێنەو دیمەنی ڕوح لەبەر لەسەر پۆشاك و دیوارو کاغەزو شتی لەو جۆرانە

«عبـــــدالله»ی کـوڕی«مــــسعود» لـە پێغەمبـەرەوەﷺ دەیگێڕێتـەوە کـە فەرموویەتی:

« إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ » .

واتـە: « سـەخترین و تونـد تـرین سـزا لای خـوا لـە ڕۆژی دوایـدا بـۆ وێنەگرەکانـە »[1].

«أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

«وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي، فَلْيَخْلُقُوا حَبَّةً، وَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً».

واتـە: « خـوای گـەورە فـەرمووی: کـێ لـەو کەسـە سـتەمکارترە کـە بیـەوێ دروست بکـات وەکـو دروسـت کراوەکـانی مـن، جـا بـا بتـوانێ دەنکـە گـەنمێك یـان دەنکە جۆیەك دروست بکات»[2].

«عبـــــدالله»ی کـوڕی«عبـــاس» لـە پێغەمبـەرەوەﷺ دەیگێڕێتـەوە کـە فەرموویەتی:

«كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ يَجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسًا فَتُعَذِّبُـهُ فِـي جَهَـنَّمَ»

واتـە: « هـەموو وێنـەگرو وێنەکێـشێك لـەناو ئاگردایـە، بەهـەر وێنەیـەك کـە

(١)رواه البخاري انظر الفتح ١٠/٣٨٢

(٢)رواه البخاري انظر فتح الباري ١٠/٣٨٥

گرتویەتی یان كردوویەتی نەفسێكی بۆ دروست دەكرێو لەناو دۆزەخدا سزا دەدرێ پێ ی »[١].

جا «عبدالله»ی كوڕی«عباس» وتی: ئەگەر هەر ڕەسم دەكەیتو وێنە دەكێشی، ئەوا وێنەی دارێك بكە، وێنەی شتێك بكە كە روح لەبەر نەبێ .

جا ئەم فەرموودانە بەڵگەن لەسەر حەرامێتی وێنەی روح لەبەر، ئیتر ئادەمیزاد بێ، یان ئاژەڵ وگیانداران بێ، وە جیاوازی نی یە وێنەكە سێبەری هەبێ (واتە پەیكەربێ) یان سێبەری نەبێ (واتە لەسەر شتێك بێ). هەروەها جیاوازی نی یە وێنەكە چاپكراو بێ یان كێشرابێ یان وێنەكرابێ یان هەڵكەندرابێ یان نەقش كرابێ یان هەڵكۆڵرابێ یان لەقاڵب درابێ و لێی دەرهێنرابێ یان شتی تری لەو جۆرانە بێ، هەموویان حەرامنو قەدەغەكراون، چونكە فەرموودەكان كە دەربارەی حەرامێتی وێنەن گشتگیرنو هەموو ئەوانە دەگرێتەوە .

موسڵمان ئەوكەسەیە كە ملكەچی دەقەكانی شەرع بێتو، مشتومڕو دەمەوەری نەكات بەرامبەر دەقەكانو بیانووی بێ سەروبەرە نەهێنێتەوەو بڵێ خۆ من ئەو وێنانە ناپەرستم وكڕنوشی بۆنابەم !!

وە ئەگەر كەسێكی عاقڵو ژیرو فامیدە، بە دڵ بڕوانێو بەجوانی بیر بكاتەوە لەو خراپەو نەگبەتیانەی كە ئەنجامی بڵاوبونەوەی وێنەوە كەوتوونەتەوە لەم سەردەمەدا، ئەوا شتێك لەو حیكمەتو كارلەجێیەی شەریعەتی بۆ دەردەكەوێ كە بە هۆیەوە وێنەی حەرامكردووەو ڕێگەی لێ گرتووە.

---

(١)رواه مسلم ١٦٧١/٣

بەشـێكی زۆری ئـەو وێنـەو ڕەسمانـەی كـە ئـەمڕۆ بـەربلاون سەرچـاوەیەكی حاشـاهەڵنەگرن بـۆ بەدڕەوشـتیو خراپـەكاریو بـێ ئـابڕوییو وروژانـدنی ئـارەزوات و پەلكێش بوون بەرەو داوێن پیسی.

كـەوابوو وە ئـەو بەدڕەوشـتیو خراپـەكاریو بـێ ئابڕوییـەی كـە دروسـت بـووەو بۆنەتـە مایـەی وروژانـدنی ئارەزوات و،ڕێگـە خۆشـكەرن بـەرەو داوێـن پیـسی ، بەشێكی زۆریان لەو وێنەو ڕەسمانەوە سەرچاوە دەگرن .

وە پێویـستە لەسـەر موسـڵمان وێنـەو دیـمەنی گیانـدار لـە ماڵەكەیـدا دانـەنێ، تـاوەكو نەبێتـە هۆكـارو ڕێگـر لـە هاتنـە ژوورەوەی«**ملائكـة**»ی ڕەحمـەت.چـونكە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

« **لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تَصَاوِيرُ** » **واتـە: « مەلائیكـە ناچێتە ماڵێكەوە كە سەگو وێنەی تێدابێ »**[1].

وە لـە هەنـدێ ماڵـدا پەیكـەری وا دەبینـرێ هەنـدێكیان پەرسـتراوی كـافران بـووە لـە كۆنـدا، لەماڵـدا دایـدەنێ بـەبیانوی ئـەوەی ئەمـە كەلـەپورە، یـان بـۆ مەبەسـتی جوانی، ئا ئەمە حەرامێتیێ یەكەی سەختو قورسترە لەوانی تر .

هـەروەها وێنـەی هەڵواسـراو تاوانەكـەی تونـد تـرە لەچـاو وێنەیـەك هەڵنەواسـرابێ، چـونكە چـەندەها وێنـەی هەڵواسـراو سـەری كێـشاوە بـۆ بەگـەورەگرتنو بـە پـیرۆز ڕاگرتنـی وێنەكـە، وە بەهۆیـەوە چـەندەها جـار خـەمو خەفەتو دڵتەنگی تازە دەبێتەوە.

(١) رواه البخاري انظر الفتح ٣٨٠/١٠

وە نابێ وێنەو ڕەسم بۆ مەبەستی یادگاری هەڵواسرێ، چونکە یادکردنی ڕاست ئەوەیە لەدڵدابێ‌و دوعای خێری بۆ بکرێ لە خوا داوای ڕەحمەتی بۆ بکرێ، نەك وێنەکەی هەڵبگیرێ‌و هەڵواسرێ.

بۆیە پێویستە هەرچی وێنەو ڕەسم هەیە لەماڵ دەرکرێ‌و نەهێڵرێ‌و لەناو ببرێ، مەگەر زۆر قورس‌وگران‌و نارەحەت بێ وەکو ئەو وێنانەی بونەتە بەلاّو گشت لایەکی گرتوتەوەو زۆر کون‌و کەلەبەری تەنیوەتەوە، بۆ نموونە وێنەی سەر قوتووی خواردن، یان ئەو وێنانەی لەقاموس‌و فەرهەنگ‌و پەرتوك‌و سەرچاوەکاندا هەیە وسودی لێ دەبینرێ، جا ئەوانەی کە بێ سوودە دەبێ بەگوێرەی توانا هەوڵی لابردنیان بدرێ، وە پێویستە ئاگادارین لەو وێنە خراپانەی کە لەپەرتوکەکاندا هەیەو بەسادەو ئاسانیان نەزانین .

وە هەندێ لەو وێنەو ڕەسمانەی کە زەرورەتن پێویستە پارێزگاریان لێ بکرێ وەکو وێنەی ناسنامە، وە هەندێ لە زانایان ڕێگەیان داوە بەو وێنانەی کەسوك کراون وەکو وێنەیە بکەوێتە ژێر پێ وە.

درۆ كردن لەبینینی خەودا

هەندێ كەس بە ئەنقەست هەوڵدەدات بۆ دروست كردنی خەونێك كە نەیبینیوە، بۆ بەدەست خستنی چاكەیەك یان بۆ باسكردنیو ناودەركردنی لەناو خەڵكیدا یان بۆ ڕاكێشانی قازانجێكی دونیای یان بۆ ترساندنی كەسێك كە دوژمنایەتی هەیە لەگەڵیدا، یان بۆ شتی تر.

وە زۆرێك لە خەڵكانی ئاسایی باوەڕو قەناعەتێكی بێ ئەندازەیان بە خەون هەیەو دڵیان زۆر پێوەی پەیوەستەو زۆر هۆگرن بۆی، بۆیە بەو درۆودەلەسانەش تێدەكەونو هەڵدەخەڵەتێن.

هەڕەشەی سەختوگران كراوە لەكەسێ كە خەون بە درۆ باسكات .

هەروەك پێغەمبەرەوە ﷺ دەفەرمویَ:

« إنَّ منْ أَعْظَمِ الْفِرَى أَنْ يَدَّعِيَ الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيه أَوْ يُرِيَ عَيْنَهُ مَا لَمْ تَرَ أَوْ يَقُولُ عَلَى رَسُولِ اللَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ مَا لَمْ يَقُلْ ».

واتە: « گەورە ترین درۆ هەڵبەستن ئەوەیە: پیاوێك بە ناوی باوكێكی ترەوە بانگ بكرێ جگە لەباوكی خۆی، یان خەونێك بگێڕێتەوە كە بە چاو نەیبینی بێ، یان بڵێ پێغەمبەر ﷺ وای وتووەو نەی فەرموو بێ »[1].

وەهەروەها دەفەرموێ :-

« مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ كُلِّفَ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ وَلَنْ يَفْعَلَ ».

(١)رواه البخاري انظر الفتح ٦/٥٤٠

واتـە: « هەركەسـێ خـەونێ بگێڕێتـەوە كـە نـەبینی بـێ، ئـەوا لـە قیامـەت دا داوای لێ ئەكرێ دوو دەنكە جۆ پێكەوە گرێ بدات، وە ناشتوانێ »[1]
بەیەكـەوە بەسـتنی دوو دەنكـە جـۆ كـارێكی مەحاڵـەو نەسـتەمە، بۆیـە سـزاكەی بەگوێرەی كردارەكەیەتی.

دانیشتن لەسەر گۆڕو پێ نان بەسەریداو میزو پیسایی كردن لە گۆڕستاندا

«أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:
« لَأَنْ يَجْلسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتُحْرِقَ ثِيَابَهُ فَتَخْلُصَ إِلَـى جِلْـده خَيْـرٌ لَـهُ مِنْ أَنْ يَجْلس عَلَى قَبْرٍ » .
واتـە:« ئەگـەر كەسـێك لـە ئێـوە لەسـەر پـشكۆیەك ئـاگر دابنیـشێ جلـەكانی بسوتێنێ و بگاتە پێستەكەی باشترە بۆی، لەوەی لەسەر قەبرێ دابنیشێ»[2].
هەروەها پێنـان بەسـەر گـۆڕدا دروسـت نـی یـە، بەتایبـەت هەنـدێ كـەس ئـەم كـارە دەكەن كاتێـك كـە مردۆكـەی خۆیـان دەنێـژن، دەبینـرێ گـوێ بـەوە نـادەن كـە بـە پـێ بەسـەر گۆڕەكـانی دەورو بـەردا دەنـێن و، هەنـدێ جـاریش بـە پێڵاوەكانیانـەوە بـەبێ ئەوەی ڕێزو حورمەتێك بۆ مردوەكانی تر دابنێن
لەبەر ترسناكی وگەورەیی ئەم تاوانەیە كە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ :-

(١)رواه البخاري انظر الفتح ١٢/٤٢٧
(٢)رواه مسلم ٢/٦٦٧

«لَأَنْ أَمْشِيَ عَلَى جَمْرَةٍ أَوْ سَيْفٍ أَوْ أَخْصِفَ نَعْلِي بِرِجْلِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَمْشِيَ عَلَى قَبْرِ مُسْلِمٍ » .

واتە:« ئەگەر بەسەر پشکۆیەکی ئاگردا بڕۆم‌و قاچم بسوتێنێ یان بەسەر شمشێرێك دا بڕۆم‌و قاچم ببڕێ، یان پێڵاوەکەم بچەقێ بە پێم دا، ئەوا خۆشترە بەلامەوە لە چاو ئەوەی بەسەر گۆڕی موسڵمانێك دا بڕۆم»[1].

ئەگەر کەسێك پێ بەقەبرێك دا بنێ جەریمەو تاوانەکەی ئەوەندە سەخت‌وگران بێ، ئەی ئەو کەسەی کە دەست دەگرێ بەسەر قەبرسانێکداو داگیری دەکات‌و پرۆژەی خانوو بیناو شوێنی بازرگانی تێدا دروست دەکات، دەبێ حاڵی چۆن بێ‌و تاوانەکەی چەند قات بێ؟!!

هەروەها میزو پیسایی کردن‌و دەست بە تاوگەیاندن لە گۆڕستاندا کارێکی حەرام‌و قەدەغەکراوە، ئەو کەسانەی کە گوێ بەوە نادەن لە چ شوێنێکدا دەست بە تاو دەکەن‌و، هەر شوێنێکیان بۆ ڕێکەوێ بەلایانەوە ئاساییە ئیتر گۆڕستان بێ یان هەر شوێنێکی تر بێ، ئەوە نیشانەی لاوازی‌و ڕەوەشت‌و ئەخلاق‌و کەسێتی‌و لە دەستدانی کەسایەتی‌و پیاوەتیانە ، هەرکات دەستی ئاوی هەبوو لە گۆڕێك هەڵدەگەڕێ و لەپاڵیادادەنیشێ، بە بۆگەنە ناخۆش‌و پیسەکەی خۆی ئازاری مردووکان دەدات .

پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ :

«وَمَا أُبَالِي أَوَسْطَ الْقُبُورِ قَضَيْتُ حَاجَتِي أَوْ وَسْطَ السُّوقِ ».

---

(١)رواه ابن ماجة ٤٩٩/١ وهو في صحيح الجامع٥٠٣٨

واتە: «ئەگەر گویٚ بەوە نەدەم كە لە ناو گۆڕستان دا دەست بە ئاو بكەمو بەلامەوە ئاسایی بیٚ، ئەوە لە ناوە ڕاستی بازاڕیش دا گوێی پیٚ نادەمو بەلامەوە ئاساییە»[١].

كەوابوو ناقۆلاٚی وناشرینی دەست بە ئاوگەیاندن لە گۆڕستاندا وەكو دەرخستنی عەورەتو دەست بەئاو گەیاندنە لە پێش چاوی لەخەڵكی لە بازاردا.

وە ئەو كەسانەی كە زبڵو پیسایی فڕە دەدەنە قەبرسانەوە بەتایبەت ئەگۆڕستانەی كە كۆنن‌و دیواریان بە دەوردا نەماوە ئەگەر وا بكەن ئەوا ئەم هەڕاشانە ئەوانیش دەگرێتەوە.

وە یەكێك لەو ڕەوشتو ئادابانەی كەشەرع داوای كردووە لەكاتی سەردانی كردنی گۆڕستاندا ڕەچاو بكریٚ داكەندنی پێڵاوە لەكاتی ڕۆیشتن بە نێوان گۆڕەكاندا.

خۆپاك نەكردنەوە لە میز

لە جوانكاریەكانی ئەم شەریعەتە ئەوەیە بەتەنگ هەموو شتێكەوە هاتووە كە بەرژەوەندیو چاكەكاری تێدابیٚ بۆ ژیانی ئینسان، لەوانە لابردنی پیسی یە، بۆ ئەوەش خۆپاككردنەوەی داناوەو ئەو چۆنیەتیەشی ڕوون كردۆتەوە كە بەهۆیەوە پاك وخاوێنی لیٚ وەدەستدیٚ.

---

(١) التخريج السابق

وە هەندێ كەس كەمتەرخەمن لە تاست لابردنی پیسی و گوێ بە خۆپاك كردنەوە نادەن، كە ئەمەش دەبێتە هۆی پیس بوونی جلو بەرگو جەستە، سەرەڕای ئەوەش نوێژەكەی دانامەزرێو راستو ڕەوان نابێ .

وەپێغەمبەرﷺ ئاگاداری كردوین كە خۆپاك نەكردنەوە لە میز یەكێكە لە هۆكارەكانی سزای ناوگۆڕ .

«عبداللە»ی كوڕی«عباس» دەفەرمووێ: پێغەمبەر ﷺ بەلای باخێك لە باخەكانی مەدینەدا تێپەڕی، گوێی لە دەنگی دووكەس بوو لە ناو قەبرەكانیان سزا دەدران.

پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی :

« **إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ** ».

واتە: « ئەم دوانە سزا دەدرێن، وە لەسەر تاوانێك سزا دەدرێن خۆیان بە گەورەیان نەزانیووەوگویان پێ نەداوە، بەڵام لەڕاستیدا تاوانێكی گەورەیە، یەكێكیان خۆی لەمیز پاك نەدەكردەوە، ئەویتریان دوو زمانی دەكرد »[1].

وەپێغەمبەرﷺ هەواڵی پێ داوینو دەفەرموێ :

« **أَكْثَرُ عَذَابِ الْقَبْرِ فِي الْبَوْلِ** ».

واتە: « زۆربەی سزای ناوگۆڕ بەهۆی خۆپاك نەكردنەوەیە لە میز »[2].

وە ئەو كەسەی بەپەلە لەسەر ناو هەڵدەستێتەوەو پێش ئەوەی میزەكەی تەواو بێ، یان بە شێوەیەك میز دەكات یان لە جێگایەك دەیكات پرشەكەی

---

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري ١/٣١٧.

(٢)رواه الإمام أحمد ٢/٣٢٦ وهو في صحيح الجامع ١٢١٣

دەگەڕێتەوە بۆ خۆی، یان پاش میز كردن خۆی پاك نەكاتەوە بەئاو یان بەبەردو كەم تەرخەم بێ لەوەدا، ئەوا هەموویان حوكمی ئەو كەسە وەردەگرن كە خۆی پاك نەكردبێتەوە لە میزو سزاكەش شمولی هەموویان دەكات .

وە لە هەندێ شوێندا سەرئاوەكان بەقەد دیوارەكانەوە دروستكراونو، هەركەس دێتو میزی خۆی دەكات بە پێش چاو خەڵكانی دەرەوەو ژورەوە بەبێ هیچ شەرمو حەیایەكو، پاشان جلەكەی هەڵدەكاتو دەیكاتەوە بەری بەسەر پیسیەكەدا، جا ئەم كارو پیشەیە سەرەڕای ئەوەی لاسایی كردنەوەو شوێنكەوتنی بێ باوەڕانە، دووحەرامی ناشیرینشی تێدا كۆ ئەبێتەوە:

یەكەمیان :- عەورەتو شەرمینگای خۆی نەپاراست لە پێش چاوی خەڵك .

دووەمیان :- خۆی پاكنەكردەوە لەمیزەكەی .

گوێ گرتن لە قسەی كۆمەڵێك كەبلایانەوە ناخۆش بێ

لەم بارەیەوە خوای گەورە دەفەرمووێ :

﴿وَلَا تَجَسَّسُوا﴾ الحجرات: ١٢

واتە: « بەدوای عەیبو عاری یەكتردا مەگەڕێنو جاسوسیو سیخوڕی بەسەریەكتریەوە مەكەن ».

«عبدالله»ی كوڕی«عباس» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« مَنْ تَسَمَّعَ حَدِيثَ قَوْمٍ، وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ، صُبَّ فِي أُذُنَيْهِ اَلْآنُكُ يَوْمَ اَلْقِيَامَةِ ».

واتە: «هەرکەسێ گوێ بگرێ لە قسەی کۆمەڵێك کە پێیان ناخۆش بێ گوێ لە قسەکەیان بگیرێ، ئەوا قورقوشمی تواوە دەکرێتە گوێیەکانی لە ڕۆژی قیامەتدا »[(١)].

جا ئەگەر گوێگرەکە قسەو باسەکەیانی گێڕایەوەو گەیاندیە شوێنێکی تر بۆ ئەوەی دووچاری زەرەرو زیانیان بکات، لەکاتێکدا ئەوان ئاگایان لە گوێ گرتنی ئەم نەبوو بێ‌و نەیان زانی بێ کە ئەم کەسە گوێبیستی قسەکانیان بووە، ئەوا ئەم گوێگرە سەرەڕای ئەوەی تاوانی سیخوڕی کردنەکەی لەسەرە، تاوانی قسەهێنان‌و بردنەکەشی لەگەردنەو، دەچێتە ژێر ئەو فەرموودەوە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ :

« لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ ».

واتە: « ئەو کەسەی دوو زمانی بکات لە نێوان خەڵکی داو قسەکانیان بگوازێتەوە بە مەبەستی تێکدانی نێوانیان، ئەوا ناچێتە بەهەشتەوە »[(٢)].

(١)رواه الطبراني في الكبير ١١/٢٤٨-٢٤٩ وهو في صحيح الجامع ٦٠٠٤ والآنك هو الرصاص المذاب.

(٢)رواه البخاري فتح ١٠/٤٧٢ والقتات الذي يستمع إلى حديث القوم وهم لا يشعرون به.

دراوسیەتی خراپ

خوای گەورە لە قورئاندا ئامۆژگاری كردوین دەربارەی دراوسیّو دەفەرمووێ:

﴿ وَٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا۟ بِهِۦ شَيْـًٔا ۖ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا وَبِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْجَارِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْجَارِ ٱلْجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلْجَنۢبِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ ﴾ النساء: ٣٦

واتە: «بەس خوا بپەرستنو هیچ شتێك مەكەنە هاوبەشی لەپەرستندا، وە لەگەڵ دایكو باوكتان چاك بن، وە لەگەڵ خزمی نزیكو هەتیوانو هەژارانو هاوسێی دوورو نزیكتانو هاوڕێ هەمیشەیتانو ڕێبوارانو ئەوانەش كە بەندەتانن بە باشی هەڵسو كەوت بكەن لەگەڵیان دا، چونكە بەڕاستی خودا ئەوانەی خۆش ناوێ كە لوت بەرزو خۆبەزل زانن».

وە ئازاردانی دراوسێ وخراپ بوون بەرامبەری یەكێكە لە حەرام كراوەكان، چونكە حەقو مافی دراوسێ زۆر گەورەو گرانە دەبێ بە جوانی ئادابكرێو بەباشی بپارێزرێ .

«أبوشریح» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« وَاَللَّه لَا يُؤْمِن ، وَاَللَّه لَا يُؤْمِن ، وَاَللَّه لَا يُؤْمِن ».

واتە: « سوێند بێ بە خوا ئیمانی نی یە، سوێند بێ بە خوا ئیمانی نی یە، سوێند بێ بە خوائیمانی نیە».

وتیان كێ ئەی پێغەمبەر خواﷺ ؟ فەرمووی :

« **الَّذِي لَا يَأْمَن جَارُه بَوَائِقَه** ».

واتە: « ئەوكەسەی كەدراوسێكەی لەشەڕو خراپەی ئەمین نەبێ »[1]

وە پێغەمبەر ﷺ سەناكردنو زەمكردنی دراوسێی بۆ دراوسێكەی كردووە بە پێوەرێك بۆ چاكیو خراپی ئینسان ، واتە هەركەس دراوسێكەی بەباشە باسی كردوو لێی ڕازی بوو، ئەوا بەڵگەیە لەسەر چاكێتی ئەوكەسە، وەهەركەس دراوسێ كەی بەخراپە باسی كردوو لێی ڕازی نەبوو، ئەوا بەڵگەیە لەسەر خراپی ئەو كەسە.

«**عبدالله**»ی كوڕی«**مسعود**» دەفەرمووێ ، پیاوێك بە پێغەمبەری ووتﷺ، ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چۆن بزانم من كەسێكی باشم یان خراپم ؟

پێغەمبەریشﷺ فەرمووی :«**إِذَا قَالَ جِيرَانُكَ قَدْ أَحْسَنْتَ فَقَدْ أَحْسَنْتَ وَإِذَا قَالُوا إِنَّكَ قَدْ أَسَأْتَ فَقَدْ أَسَأْتَ**».

واتە: « هەركات بیستت دراوسێكانت وتیان باشی ئەوە تۆ باشیت، وەئەگەر بیستت وتیان تۆ خراپی ئەوا تۆ خراپیت»[2]

وە ئازاردانی دراوسێو خراپ بوون بەرامبەری شێوازی جۆراوجۆری هەیە: وەكو ئەوەی ڕێگە بە دراوسێ نەدرێ دار بخاتە سەر دیواری دراوسێكەی كاتێك كە پێویستی بێ، وە بەرزكردنەوەی خانوو بەسەریداوگرتنی بەری خۆرو هەوا لێی بەبێ مۆڵەتی ئەو، وە كردنەوەی پەنجەرە بەسەر ماڵەكەی داو ڕوانین و

(١)رواه البخاري انظر فتح الباري١٠/٤٤٣

(٢)رواه الإمام أحمد ١/٤٠٢ وهو في صحيح الجامع ٦٢٣

تەماشاکردنی عەیب وعاری‌و خاوو خێزانی، وە ئازاردانی‌و هەراسانکردنی بەهۆی دەنگی ناخۆش وەکو تەقەتەق‌و هاوارو قیژەو ناڵەناڵ کردن بەتایبەت لەکاتی خەوو پشوودان، یان لێدانی منداڵەکانی‌و فڕێدانی شتی پیس بۆ بەردەم دەرگاو خانووەکەی .

وە هەر کەس حەق‌و مافێکی دراوسێکەی بخوات‌و کارێکی ناشیاو بکات بەرامبەر دراوسێکەی، ئەوا تاوانەکەی چەندقات گەورەترو قورستر دەبێ .

هەروەکو پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ:

« لَأَنْ يَزْنِيَ الرَّجُلُ بِعَشْرَةِ نِسْوَةٍ أَيْسَرُ عَلَيْهِ مِنْ أَنْ يَزْنِيَ بِامْرَأَةِ جَارِه».

واتە: «ئەگەر پیاوێك زینا بكات لەگەڵ دە ئافرەتدا تاوانەکەی کەمترە لەچاو ئەوەی زینا بكات لەگەڵ ئافرەتێکی دراوسێ کەیدا، وە ئەگەر پیاوێك لە دەماڵ دزی بكات تاوانەکەی کەمترە لە چاو ئەوەی لەماڵێکی دراوسێکەی دزی بكات»[1].

وە هەندێ کەسی خیانەتکارو ناپاك لەماڵ نەبوونی دراوسێکەی بەهەل دەزانێ‌و لەشەودا خۆی دەکاتە ماڵەکەی داو خراپەو ناپاکی ئەنجام دەدات .هاوارو تیاچوون بۆ ئەو کەسە لە ڕۆژی دوایدا.

(١)رواه البخاري في الأدب المفرد رقم ١٠٣ وهو في السلسلة الصحيحة ٦٥

وەسیەتی خراپ و زیانبەخش

یەکێك لە ڕێساو بنەماکانی شەریعەتی ئیسلام ئەوەیە حەرامی کردەوە کەسێك زەرەرو زیان بە کەسێکی تر بگەیەنێ، جا بە نەزانین بێ یان بە ئەنقەست بێ . نمونەی ئەمەش وەسیەت کردنێکە کە ببێتە مایەی زەرەرو زیان دان لە میرات گرە شەرعیەکان یان لە هەندێکیان، جا هەر کەس کاری وا بکاتو ئیشی وای لێبوەشێتەوە ئەوا بەر ئەو هەڕەشەی پێغەمبەرﷺ دەکەوێ کە دەفەرمووێ :

« مَنْ ضَارَّ أَضَرَّ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ ».

واتە: « هەرکەسێ زەرو زیان لە یەکێك بدات، ئەوا خوداش ئەو دوچاری زەرو زیان دەکات، وە هەرکەسێ ئیشوکار لەسەر خەڵك قورس بکات، ئەوا خوداش کارو ئیش لەسەر ئەو قورس دەکات »[1].

بێ بەش کردنی یەکێك لە میراتگرەکان لە مافی شەرعیەکانی خۆی، یان وەسیەت بکات بۆ میراتگرەکانو بەشیان بۆ دیاری بکات بە پێچەوانەی ئەوەی وا خودا داینـاوە، وە یان وەسیەت بکات کە لەپاش مردنی خۆی زیاتر لە سێیەکی ماڵەکەی بکەن بە خێر، ئەمانە هەمووی بریتین لەو شێوەو دیمەنانەی وەسیەتی خراپو زیانی بەخش کە شەریعەت حەرامی کردووە.

وە لەو شوێنانەی کە خەڵك پابەندی حوکمو قەزای شەرعی نین کەسی خاوەن حەق بەگران ئەتوانێ ئەو حەقو مافەی کە خودا بۆی داناوە وەریبگرێ، چونکە

(١)رواه الإمام أحمد ٤٥٣/٣ انظر صحيح الجامع ٦٣٤٨

ئـیش بـەو حـوكمو یاسـا دەسـت كردانـە دەكـرێ كـە پێـچەوانەی شـەریعەتە، بۆیـە هەوڵدەدرێ ئـەو وسـیەتە خـراپو سـتەم كاریانـە جـێ بـەجێ كـرێ كـە لـەلای پـارێزەر (محـامی) تۆمـار كـراوەو سـا هـاوارو تیاچـوون بـۆ ئەوانـەی وا بەدەسـتی خۆیـان ئـەو وەسـیەتانە دەنوسـن، وە هـاوار بـۆ ئـەوان لـەوەی كـە پەیـدای دەكـەن بـەو ڕێگـە حەرامە.

یاری كردن بەزارو تاوڵەو شەترەنج

زۆربـەی یاریـە بڵاوەكـانو بـەكارهاتووەكانی نـاو خـەڵكی پڕیـەتی لـە شـتی حـەرامو قەدەغـەكراو، لەوانـە یـاری كردنـە بـە« نـەرد – زار »كـە لـە زۆربـەی یارێكاندا بەكاردێ، وەكو لە یاری تاوڵەو جگە لە تاوڵەشدا دەبینرێ.

وە پێغەمبـەرﷺ وریـای كردوینەتـەوە كـە تـوخنی ئـەم « نـەرد»ە نەكـەوین، چـونكە دەرگـای قوماردەكاتـەوەو مـرۆڤ پـەلكێش دەكـات بـەرەو قومـار. هـەروەك دەفەرمووێ :

« مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ فَكَأَنَّمَا صَبَغَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خِنْزِيرٍ وَدَمِهِ ».

واتـە: « هەركەسـێ یـاری بكـات بـە(نـەرد- زار) ئـەوا وەكـو ئەوەوایـە دەسـتی ڕەنگ كردبێ لەخوێن وگۆشتی بەرازدا »[١].

«أبوموسى» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

«مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدِ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ ».

(١) رواه مسلم ٤/١٧٧٠

واتە: « هەرکەسێ یاری بکات بە(نەرد -زار) ئەوا لە فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەیﷺ یاخی بووە »[1].

لەعنەت کردن لە ئیماندارو هەرکەسێ شیاوی لەعنەت نەبێ

زۆر کەس دەسەڵاتی بەسەر زمانی خویدا نی یەو زمانی خۆی بۆ ناگیرێ هەرکاتێ توڕەبوو دەستبەجێ دەست دەکاتە لەعنەتی کردنو نەفرەت کردن لە ئینسانو گیاندارو بێ گیانو ڕۆژگارو کاتو زەمان، تەنانەت زۆر جار لەعنەت لە خۆیو منداڵو خێزان یان مێردیی دەکات .

ئا ئەم لەعنەتکردنە کارو پیشەیەکی خراپو ناقۆڵایەو ترسناکە.

«ثابت»ی کوڕی«الضحاك» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

«وَمَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَقَتْلِه» .

واتە: « هەرکەسێ لەعنەت لە ئیماندار بکات وەکو ئەوە وایە بیکوژێ»[2].

وە لەبەر ئەوەی لەعنەت کردن زۆربەی جار لە ئافرەتانەوە دەردەچێو ئەوان زۆر بەکاری دەهێنن، بۆیە پێغەمبەر ﷺدەفەرمووێ (لەعنەتکردن) هۆکارێکە زۆرێك لە ئافرەتانی پێدەچێتە دۆزەخەوە.

---

(١)رواه الإمام أحمد ٣٩٤/٤ وهو في صحيح الجامع ٦٥٠٥ .

(٢)رواه البخاري انظر فتح الباري ٤٦٥/١٠

وە هەروەها لەعنەتكەرەكان نابنە تكاكار لەرۆژى دواييدا، لەوەش ترسناكتر ئەوەيە هەركەس لەعنەت لە يەكێك بكاتو شياوى ئەو لەعنەتە نەبێ، ئەوا لەعنەتەكە دەگەڕێتەوە بۆ بێژەرەكە خۆى، جا بۆيە بەو لەعنەت كردنەى كە لە خەڵكى دەكات بەسەر خۆى دا دەشكێتەوەو دوعا لەخۆى دەكات كە لە ڕەحمو بەزەيى خودا دەركرێو دووربخرێتەوە .

شيوەنو يەخەدادڕين

يەكێك لە كارەخراپو ناپەسەندە گەورەكان كە هەندێ لە ئافرەتان پێى هەڵدەستن لەكاتى مردنى يەكێكدا، ئەوەيە دەست دەكەن بە هاوارو قيژەو ناڵەو ڕومەت دابڕينو يەخە دادڕينو قژ ڕنينو چەپۆك لەخۆدانو واوەيلاكردن .

جا ئەمانە بەڵگەن لەسەر ڕازى نەبوون بە(قەزاو قەدەر)ى خوداو ئارام نەگرتن لەسەر بەڵاو ناڕەحەتى.

وە پێغەمبەر ﷺ لەعنەتى كردووە لەهەركەسێك كە ئەم كارانە ئەنجام بدات.

«أبو أمامة»خواى لێ ڕازى بێ دەفەرمووێ:

« لَعَنَ الْخَامِشَةَ وَجْهَهَا وَالشَّاقَّةَ جَيْبَهَا وَالدَّاعِيَةَ بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ ».

واتــه: « پێغەمبــەری خــوا ﷺ لەعنــەتی كــردووە لــەو ئافرەتــەی ڕومــەتی خــۆی دەڕنــێ‌و یەخــەی خــۆی دادەبــڕێ‌و هــاوار دەكــات بــە واوەیــلاو ئــاخ وئــۆف كێشان »(١).

«عبـــــدالله»ی كــوڕی«مــــــسعود» لــە پێغەمبــەرەوەﷺ دەیگێڕێتــەوە كــە فەرموویەتی:

« لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ الْخُدُودَ وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّة ».

واتــه: « لــە ئێمــە نــی یــە ئەوكەســەی ڕوومــەتی خــۆی بڕنــێ‌و یەخــەی خــۆی دابڕێ‌و هاوارو واوەیلابكات وەكو قیژەو ناڵەی جاهیلیەتی پێش ئیسلام»(٢).

وە هەروەها پێغەمبەر ﷺدەفەرموێ:

« النَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَـا سِـرْبَالٌ مِـنْ قَطِـرَانٍ وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ».

واتــه: « ئــافرەتی شــیوەنكەرو یەخــەدادڕ ئەگــەر پــێش مردنــی تەوبــە نــەكات‌و پەشــیمان نەبێتــەوە، ئــەوا لــە ڕۆژی قیامەتــدا زینــدوو دەكرێتــەوەو جــل‌و پۆشــاكێكی لــە مــسی تــواوە دەكــرێ بــە بەریــدا، وەزرێیــەك لەگــەڕی ئــاگر لەبەردەكرێ »(٣).

لێدان لە دەم‌و چاوو داخكردنی

(١)رواه ابن ماجة ١/٥٠٥ وهو في صحيح الجامع ٥٠٦٨

(٢)رواه البخاري انظر الفتح ١٦٣/٣

(٣)رواه مسلم رقم ٩٣٤

«جابر»خوای لێ ڕازی بێ دەفەرمووێ:

« نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الضَّرْبِ فِي الْوَجْهِ وَعَنْ الْوَسْمِ فِي الْوَجْهِ ». واتە: **« پێغەمبەری خوا ﷺ لێدانی دەمو چاوو داخكردنی قەدەغەكردووە »**[1].

ژمارەیەكی زۆر لەباوكانو مامۆستایان پەنادەبەنە بەر لێدانی دەمو چاوی منداڵ لەكاتی سزادانی منداڵەكانیان، وە هەندێ كەس ئەم كارەبەكاردێنی بەرامبەر خزمەت كارو ژێر دەستەكانی .

ئەم كارە سەرەڕای ئەوەی سوكایەتی كردنە بێ ڕێزی نواندنە بەرامبەر بە دەمو چاوو ڕومەت كە خوا ڕێزی لێگرتووە، هەروەها سەریش دەكێشێ بۆ لەدەست دانی هەندێ ئەندامی هەستیاری گرنگ كە لەدەم وچاودا كۆبونەتەوە، كە ئەوكات پەشیمانی ڕوو ئەداتو كێشەو گرفت دروست دەبێو خاوەن حەق پێ دەچێ داوای تۆڵەی خۆ بكات.

وە هەروەها داخ كردنی ڕومەتی ئاژەڵ، بۆئەوەی ببێتە نیشانەیەكی جیاكەرەوە تا خاوەنی هەر ئاژەڵێ ئاژەڵەكەی خۆی بناسێتەوە یان هەركات وونی كرد بە هۆیەوە بدۆزرێتەوەو بۆی بگەڕێتەوە، ئەویش حەرامەو قەدەغەكراوە، چونكە هۆكارە بۆ شێواندنی دیمەنو ئازاردانی، هەرچەند خەڵكیش بیانوو بەهانەی ئەوە بهێننەوە كە ئەوە خوونەریتی عەشیرەتو هۆزەیەكەیەتیو نیشانەیەكە بۆ جیاكردنەوە، ئەگەر هەر پێویست بوو بكرێ، دەتوانێ شوێنێكی ترداخ بكات نەك دەم وچاو .

---

(١)رواه مسلم ١٦٧٣/٣

قسەنەكردن لەموسڵمان زیاتر لەسێ ڕۆژ بەبێ هیچ بیانویەكی شەرعی

یەكێك لە پیلانو تەڵەكانی شەیتان بریتی یە لە دروست كردنی پچڕانی پەیوەندی نێوان موسڵمانان، زۆرن ئەو كەسانەی شوێن پیلانەكانی شەیتان دەكەونو هەنگاوەكانی ئەو هەڵدەگرنو دەنگدادەبڕن لە برای موسڵمانی خۆیانو قسەی لەگەڵ ناكەن، لەبەر هەندێ هۆكاری ناشەرعی كە ئەویش یان بەهۆی ناكۆكیەكی مادی دونیایەوەیە یان بەهۆی هەڵوێستێكی بێ سودو بێ كەڵكەوەیە، جا بۆیە جاری واهەیە دەنگ دابڕینەكە بە ساڵ بەردەوام دەبێو سوێند دەخوات قسەی لە گەڵ نەكاتو، نەزردەكات كە نەچێتە ماڵی، وە هەركات لەسەر ڕێگاش ببینێ ڕووی لێ وەردەگێڕێو پشتی تێدەكاتو، هەركات لەكۆڕو مەجلیسێكدا پێی بگات لەگەڵ ڕاستو چەپی ئەود اتەوقەدەكاتو بەسەریدا هەنگاو دەنێو دەیپەڕێنێ. ئا ئەمەش یەكێكە لە هۆكارەكانی سیستیو لاوازیو بێدەسەڵاتی لەكۆمەڵگەی ئیسلامیدا. جا بۆیە شەرع بڕیارێكی یەكلاكەرەوەی داوەو هەڕەشەیەكی سەختو توندی كردووە سەبارەت بەم كارە .

«أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی:

« لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ» .

واتە: « دروست نیە بۆ هیچ موسڵمانێك کە لەسێ ڕۆژ زیاتر قسە لە براکەی خۆی دابڕێ، جا ئەگەر لە سێ ڕۆژ زیاتر قسەی لەگەڵ براکەی نەکرد، ئەوا ئەگەر بمرێ دەچێتە ئاگرەوە »[1].

«أبو خراش»ی «الأسلمي» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« مَنْ هَجَرَ أخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفْكِ دَمِه».

واتە: « هەرکەسێ بۆ ماوەی ساڵێك قسە لە براکەی دابڕێ، ئەوا تاوانەکەی وەکو تاوانی ڕشتنی خوێنەکەیەتی »[2].

قسەلێك دابڕان کە هۆکاری بێبەش بوون بێ لە ڕەحمەتو بەزەیی خودا، ئەوا بەسە بۆ سەلماندنی خراپی وناقۆڵایی لێك دابڕانی موسڵمانان.

هەروەك «أبوهريرة» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

«تُعْرَضُ أَعْمَالُ النَّاسِ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّتَيْنِ يَوْمَ الاثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ فَيُغْفَرُ لِكُلِّ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ إِلَّا عَبْدًا بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ فَيُقَالُ اتْرُكُوا أَوْ ارْكُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَفِيئَا» .

واتە: « کردەوەی خەڵکی لە هەموو هەفتەیەکدا نیشان دەدرێن لە ڕۆژی دووشەممەو پێنج شەممەدا، لە هەموو بەندەیەکی باوەڕدار خۆش دەبێ، تەنها لە بەندەیەك نەبێ کە لە نێوان خۆیو براکەیدا ناکۆکی یەکی هەبێو قسەیان

(١)رواه أبو داود ٥/٢١٥ وهو في صحيح الجامع ٧٦٣٥

(٢)رواه البخاري في الأدب المفرد حديث رقم ٤٠٦ وهو في صحيح الجامع ٦٥٥٧ .

پێکەوە نەبێ، ئەوتریێ: وازبهێنن لەو دوانەو لێخۆش بوون نایانگرێتەوە هەتاوەکو خۆیان چاك نەبن و ئاشت نەبنەوە»[١].

وە هەریەکێك لەو دووانە ئەگەر تەوبەی کردو پەشیمان بوویەوەو گەڕایەوە بۆ لای خودا، ئەوا پێویستە لەسەری سەردانی هاوڕێکەی بکات و سەلامی لێ بکات، جائەگەر ئەمەی کرد ئەوا ئەم بۆ قیامەتی خۆی تاوانی لەگەردندا نەماوەو تاوانی لە ئەستۆی ئەوکەسەیە کە مل نادات و پیشت هەڵدەکات .

وەکو «أبو أيوب» لە پێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕێتەوە کە فەرموویەتی:

« لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ».

واتە: « دروست نی یە بۆ هیچ پیاوێك کە براکەی خۆی نەدوێنێ زیاتر لەسێ شەو، بەو جۆرەی کە بگەن بەیەك ئەمیان ڕوو بەلایەکدا بکات و ئەویان ڕوو بەلایەکی تردا، وە باشترینیان ئەوەیانە کە یەکەم جار سەلام دەکات»[٢].

بەڵام ئەگەر هۆکارێکی شەرعی هەبوو بۆ ئەوەی قسەی لەگەڵ نەکرێ وەکو وازهێنان لە نوێژ، یان بەردەوام بوونی لەسەر خراپەو تاوان، ئەوا ئەگەر قسەنەکردنەکەی سوودی بۆی هەبوو، وە ببێتەمایەی گەڕانەوەی بۆ ڕاستی و هەست کردن بە هەڵەی خۆی، ئەوا ئەو کاتە قسەنەکردن لەگەڵیدا واجبە.

بەڵام گەر قسە نەکردنەکە وای لێ بکات زیاتر پشت لە چاکە بکات و بەرهەمەکەی تەنها سەرکەش بوونی بێت و زیاتر دوری بخاتەوە لە چاکەو زۆرتر ڕۆی بچێنێ لە خراپەو تاواندا، ئەوا ئەوکاتە قسە دابڕین حەرامەو دروست نی

(١)رواه مسلم ١٩٨٨/٤

(٢)رواه البخاري فتح الباري ٤٩٢/١٠

یـە، چـونكە هـیچ بەرژەوەندیـەكی شـەرعی پـێ نایەتـەدی، بـەڵكو بـەڵاو خراپـەی زیاتری لێ دەكەوێتەوە.

بۆیـە باشـترین چارەسـەر بۆئـەم كەسـە ئەوەیـە بـەردەوام چـاكەی لەگەڵـدا بكـرێو ئامۆژگـاریو نەسـیحەت بكـرێ ، هـەروەك چـۆن پێغەمبـەری خـواﷺ «كعـــب»ی كـوڕی«مالـــك»و دووهاوڕێكـەی هـەجر كـرد بـۆ ماوەیـەك قـسەی لەگـەڵ نـەكردن ، چونكە بـینی مەسـڵەحەتی تێدایـە بۆیـان، بـەڵام قـسەی لـە«عبـــدالله»ی كـوڕی«أبي» كـوڕی«ســـــلول»و مونافیقـەكان دانـەبڕی چـونكە مەسـلەحەتو بەژەوەندیـەكی شەرعی نەبینی لەوكارە دا وەزانی هەجرنەكردنیان باشترە بۆیان.

لەكۆتاییدا :-

ئائەوانەی ووتراو باسكرا بەشێكن لەحەرامە زۆربڵاوەكانی ئەم سەردەمە.

نسأل الله ســبحانه وتعــالى بأسمائـــه الحـــسنى أن يقـــسم لنـــا مـــن خـــشيته ما يحول بيننا وبين معاصيه ومن طاعتـــه مـــا يبلغنـــا بـــه جنتـــه وأن يغفـــر لنـــا ذنوبنا وإســـرافنا في أمرنـــا وأن يغنينـــا بحلالـــه عـــن حرامـــه وبفـــضله عمـــن سواه وأن يتقبل توبتنـــا ويغـــسل حوبتنـــا إنـــه سميـــع مجيـــب وصـــلى وســـلم علىِ النبي الأمي محمد وآله وصحبه أجمعين والحمد لله رب العالمين .

نوسەر

محمد صالح المنجد

سوپاس بۆخوا كەيارمەتی دام لەم وەرگێڕانەتەواوبوم .

داواكارم لە خوای بەبەزەیی و بە ڕەحم كە لەم كارەماندا بە ئیخلاص و ئەو مەبەست بوون بەهرەمەندمانی كردبێ و.... بە ئیتباع و شوێنكەوتنی پێغەمبەرەكەی ڕێزدارمانی كردبێ ..... وە لە پیسایی ڕیاو غەیری ئەو مەبەست بوون خاوێنمانی كردبێ و..... لە كوێرە ڕێچكەی بیدعەو شوێنكەوتنی غەیری پێغەمبەرەكەی ڕزگارمانی كردبێ .

داواكارم لەخوای بەرزو پیرۆز بەردەوامان كات لەسەر تەنها پەرستنی خۆی وتەنها شوین كەوتنی پێغەمبەرەكەی وتەنها پەیڕەوكردنی دینەكەی، وەوامان لێبكات ئەوەی ئەو بەحەرامی داناوە بەحەرامی بزانین توخنی نەكەوین، وە ئەوەی ئەو حەلاڵی كردووە بەحەلاڵی بناسین و لێی بەهرەمەندبین.

وصلى الله وسلم على رسول الأمين ،وءاله الطاهرين، وأصحابه الأكرمين ، ومن دعى بدعوته ، وعمل بسنته على فهم صحابته إلى يوم الدين.

ناوەڕۆك

بانگەوازمان

١. شارەزاکرنی موسڵمانان و پەروەردەکردنیانە لەسەر ڕێگا ڕاستەکەی ئیسلام : ئەمەش دەستەبەر دەبێبەگەڕانەوە بۆ پەیرەوە ڕەسەنەکەی ئیسلام کە بریتی یە لە قورئانی پیرۆزو سونەتەکانی پێغەمبەر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) تێگەیشتن و لێکدانەوەیان ، وەپەیرەو کردن و گەیاندنیان بەو شێوازەی کە پێشین و پێشەوایانی ئوممەت (سلف صالح) لەسەری بوون .

٢. پاککردنەوەی بیروباوەڕ و ڕەوشتی موسڵمانان لە دیاردەکانی شیرك و کوفر و تاوان ... وەپاڵاوتن و خاوێن کردنەوەی ئاینی ئیسلام لە بیدعە و بۆچونە داهێنراوەکان ... وە وریاکردنەوەی موسڵمانان لە شوێنەواری ڕیواتە لاواز و هەڵبەستراوەکان ....

٣. زیندوو کردنەوەی بیرو هۆشی ڕەسەنی ئیسلامی لەژێر ڕۆشنایی (قورئان و سوننەت) دا و لەسەر ڕێ وشوێنی پێشینانی چاکی ئەم ئوممەتە ، لەگەڵ پتەوکردنی برایەتیەکی ڕاستەقینە لەسەر بناغە فراوانە جێگیرەکەی ئیسلام و نەهێشتن و کەم کردنەوەی دەمارگیری مەزهەبی و حیزبی کەزاڵ بووە بەسەربیرو هۆشی زۆرێك لە موسڵمانان و بۆتە مایەی پارچە پارچە بوونیان وتەسك کردنەوەی برایەتی و هاوکاریان لەچوار چێوەیەکی تەسکی مەزهەبی حیزبیدا .

٤. دانانی چارەسەری ئیسلامیانە بۆ تەواوی ئەو گیرو گرفتە هاوچەرخانەی کەلە ئارادان، وەهەوڵدان بۆ دەستەبەر کردنی ژیانێکی ئیسلامیانە لەسەر ڕێبازی ڕەسەنی پێغەمبەر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) و هاوەڵە بەڕێزەکانی و بنیادنانی کۆمەڵگەیەکی خواویست و چەسپاندنی حوکمی خوا لەزەوی دا، بەبێ زێدە ڕەوی کردن و هەڵنانی موسڵمانان لەسەرهەڵگیرساندن و نانەوەی ئاشوب و فیتنە و یەکتر کوژی .

چاپی دووەم 1431ك / 2010ز

ژمارە ی سپاردن: 2529

نرخی: 2500 دینار